

TAMPEREEN YLIOPISTO

Leena T.E. Laine

TALOUDENHOIDOSTA OMIIN VALINTOIHIN
Vaasalaisten käsityöläismestareiden vaimojen elämää

Suomen historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2007

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

LAINEN LEENA T.E.: Taloudenhoidosta omiin valintoihin. Vaasalaisten käsityöläismestareiden vaimojen elämää.

Pro gradu -tutkielma, 89 s., 3 liites.

Suomen historia

Kesäkuu 2007

Tämän tutkielman tehtävänä on muodostaa kuva käsityöläistalouksiin kuuluneiden naisten elämänkaaresta. Minkälainen oli se elämänpiiri, johon nainen syntyi ja jossa hän vietti elämänsä? Minkälaiset puitteet perhe, suku ja ympäröivä yhteiskunta loivat hänen elämälleen ja minkälaisiin ratkaisuihin hän nämä lähtökohdat huomioon ottaen päätyi?

Nainen oli 1800-luvun alkupuolella vielä edusmiehisyyden alainen. Tästä hän kuitenkin vapautui jäätyään leskeksi ja hänellä oli mahdollisuus tehdä omat ratkaisunsa. Käsityöläismestareiden lesket olivat siinä mielessä vielä erityisasemassa, että heillä oli oikeus jatkaa miehensä verstasta tietyin edellytyksin ja tällä tavoin ansaita elantonsa miehen kuoleman jälkeen. Naisten koko elinkaaren tutkimisen lisäksi haluan tarkemmin paneutua juuri niihin ratkaisuihin, joita naiset tässä tilanteessa tekivät. Miten heidän senhetkinen elämäntilanteensa vaikutti niihin ja missä määrin he ottivat vastaan verstaanhoidon haasteen?

Leskeksi jääminen avioliitossaan käsityöläismestarin kanssa on ollut kriteerinä tutkimuksen kohteeksi otettujen naisten valinnassa. Mestarit on valittu neljästä vaasalaisesta käsityöläisten ammattiryhmästä sillä perusteella, että he ovat kuolleet vuosien 1810 – 1850 välillä. Tutkimusaineistoksi olen koonnut neljän vaasalaisen ammattikunnan mestarit ja heidän vaimonsa. Tärkeää on nimenomaan ammattikunnan sisällä toimiminen, koska näin on ollut mahdollista käyttää yhtenä lähteenä ammattikuntien arkistoja. Valinta kohdistui siten ei-pääoma-alalla räätäleihin ja suutareihin sekä pääoma-alalla kultaseppiin ja karvareihin. Aineistoon valikoitui yllä olevien kriteerien perusteella yhteensä 36 naista.

Tutkimuksessa on käytetty kollektiivisen biografian menetelmää, jossa perustana ovat valitun yhteisön jäsenten elämää koskevat kiinnostavat kohdat kuten syntymät, avioliiton solmimiset, kuolemat ja perhekokoja koskevat tiedot. Tämän tutkielman ote on jo aineiston suppeudenkin huomioon ottaen kvalitatiivinen ja elämäntapahtumien kiinnostavat kohdat ovat löydettävissä seurakuntien aineistoista. Sitä aineistoa täydentävät ammattikuntien arkistot ja muut viralliset aikalaislähteet. Ne ovat sitä asiakirja-aineistoa, jonka avulla tutkimuksen kohteena olevien naisten toimintaa on voitu hahmottaa. Lähdeaineistoa on pyritty lukemaan uudesta näkökulmasta ja mahdollisimman tarkasti, jotta myös nainen on saatu aineistosta näkyviin.

Avioliitot solmittiin edelleen oman säädyn piirissä, ja tästä käytännöstä poikettiin vain muutamassa tapauksessa. Lapsia syntyi keskimäärin 5 perheeseen, mutta imeväis- ja lapsikuolleisuus oli korkea. Perhe, jossa oli neljä alle 16-vuotiasta lasta, oli harvinainen. Mestartilouksissa naisten tuli pitää huolta keskimäärin kuuden hengen talouksista. Niissä oli kuitenkin yleensä enemmän aikuisia kuin lapsia, mikä myös määritteli naisten työtaakan suuruutta. Suurelta osin, yli kymmenen hengen taloudet eivät olleet käsityöläispiireissä aivan harvinaisia. Talouksien hoidossa naisten apuna oli piikoja, jotka kuitenkin ilmestyivät talouksiin suhteellisen myöhäisessä vaiheessa. Avioliiton alkupuolella naiset hoitivat usein taloutta yksin ilman ulkopuolista apua.

Leskeksi jouduttuaan naisilla oli mahdollisuus jatkaa verstasta miehensä jälkeen tai mennä uuteen avioliittoon. Puolet leskistä käytti toimeentulonsa keinona ainakin jonkin aikaa verstaan tuottoa. He joko hoitivat itse verstasta tai vuokrasivat porvarisoikeutensa jollekin kisällille. Lähes kaikissa niissä tapauksissa, joissa verstaassa oli mestarin lisäksi muita työntekijöitä, leski jatkoi verstaanpitoa. Jos perheessä oli useampia pieniä lapsia, verstasta käytettiin toimeentulon lähteenä, vaikka siinä ei mestarin aikana olisi ollutkaan muita työntekijöitä. Leskien ratkaisuja määrittivät niin mestari ja hänen toimintansa kuin perheen koko ja lasten asemakin.

Lesket saattoivat jatkaa verstasta miehensä jälkeen, mutta heillä oli myös oikeus päättää uudesta naimakaupasta. Vaikka naiset pysyivätkin enimmäkseen leskinä, viisi heistä päätti mennä uudelleen naimisiin. Neljä avioliitosta oli konservointiavioliittoja, sillä niissä leski nai oman alansa mestariksi nousevan kisällin. Tällaiset avioliitot olivat jo väistymässä, mutta Vaasassa käytäntö oli vielä vallalla ja kisällit pääsivät mestarinlesken naimalla nousemaan mestareiksi verstaisiin.

Suunnilleen puolet tutkituista leskistä joutui viimeistään elämän ehtoossa kaupungin köyhäinavun piiriin. Se ei kuitenkaan ollut mitenkään tavatonta tämän ajan yhteiskunnassa, sillä myös monet mestarit tarvitsivat köyhäinapua lopetettuaan verstaansa toiminnan.

Tämä tutkimus on nostanut esiin naisen merkityksen mestaritalouksissa. Ei voida ajatella, että verstaas, jossa on monta työntekijää, olisi voinut toimia ilman pätevää taloudenhoitoa. Nainen on ollut omalla panoksellaan rakentamassa perheen vaurautta silloin, kun mestari on ollut ammatissaan taitava. Naiselta on vaadittu suunnittelua, järjestelykykyä ja osaamista, jotta myös talven aikana kaikkien tarpeet on saatu mahdollisimman hyvin tyydytettyä. Miesten työtä on arvostettu, koska se on ollut näkyvää ja helposti mitattavissa. Naiset ovat usein tehneet työtä, joka on oikeastaan jäänyt sitä näkymättömämmäksi mitä paremmin se on tehty. Sen tähden onkin tärkeää, että naisten näkökulmasta lähdeaineistoja lukemalla nainen myös löydetään ja hän pääsee esiin yhtenä toimijana oman aikansa yhteisössä.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimustehtävä	1
1.2. Tutkimus- ja lähdeaineisto	3
1.3. Käsityöläisammatit tutkimuksen kohteena	7
1.4. Lähestymistapa ja menetelmät	9
Naistutkimus	9
Kollektiivi biografia	10
Mikrohistoria	11
2. VAASAN KAUPUNKI JA SEN KÄSITYÖLÄISET	13
2.1. Kaupungin asukkaat	13
2.2. Kaupungin käsityöläisten kokonaiskuva	15
2.3. Karvarit, kultasepät, räätälit ja suutarit	16
2.4. Mestarien lukumäärä	17
3. PORVARIN TYTTÄRESTÄ MESTARIN VAIMOKSI	19
3.1. Säädyllinen valinta	19
3.2. Kolmesti kuulutetut	24
3.3. Valintana ikätoveri	27
4. SYNNYTTÄVÄ NAINEN	29
4.1. Perhe kasvaa	29
4.2. Ei kätilökään voinut auttaa	35
5. PERHEEN JA TYÖYHTEISÖN HUOLTAJA	38
5.1. Naiset mestarin taloudessa	38
5.2. Monta suuta ruokittavana	40
5.3. Oppipojat talouden jäsenenä	43
5.4. Arjen askareet	45
5.5. Juhla katkaisee arjen	48
6. HENKILÖKOHTAISIA SUHTEITA	51
6.1. Sukulaisverkostot	51
6.2. Kummit – lapsen tulevaisuuden turva	53
7. KUN LIITTO EI ONNISTU	56
7.1. Mies karkuteillä	57
7.2. Evan kihlaero	60
8. MAHDOLLISUUS OMIIN VALINTOIHIIN	62
8.1. Naisten ikä mestarin kuollessa	62
8.2. Kvartaalimaksuilla ammattikunnan jäseneksi	64
8.3. Elantoa vuokratuloista	66
8.4. Verstaan hoitaminen tulolähteenä	68
8.5. Konservoituva leski	71
8.6. Lasten elanto turvattava	75
9. OMAT VOIMAT EIVÄT RIITÄ	78
9.1. Köyhäinhoito oljenkortena	78
9.2. Viimeisiä askeleita	81
10. LOPUKSI	82
LÄHDE-JA KIRJALLISUUSLUETTELO	86
Arkistolähteet	86
Painetut lähteet	87
Tutkimuskirjallisuus	87
LIITTEET	90

1. JOHDANTO

Naisen elämän määrittäjinä 1800-luvun alussa olivat hänen syntyperänsä ja avioliittonsa. Hän tuli määritellyksi miehen kautta, ja tähän naisen kannalta näkymättömään tilaan hän unohtui vuosikausiksi. Arkielämän rakentajana hän oli kuitenkin se tarpeellinen perustus, jonka varassa perhetalous eli elämäänsä. Miehen asema oli julkinen ja nainen jäi taka-alalle. Sukupuoli määritti kuitenkin kummallekin kuuluvat tärkeät toiminta-alueet, joissa työnjaon avulla vahvistettiin talouden toimintaedellytyksiä. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat käsityöläismestarien taloudet, joissa nainen huolehti verstaan työntekijöiden tarpeista mestarin johtaessa verstasta.

1.1. Tutkimustehtävä

Naisen arkielämän tutkiminen on haastavaa erityisesti silloin, kun on olemassa vain virallista ja hajallaan olevaa lähdeaineistoa. Tällainen on tilanne vielä täysin 1800-luvun alkupuolella. Naisten itse kirjoittamia lähteitä ei tavallisen porvariston piiristä juuri löydä, ja heitä koskevaa tietoa on haettava monilta eri tahoilta. Olen kuitenkin ottanut haasteen vastaan ja tutkin vaasalaisten käsityöläismestareiden vaimojen elämää. Heidän valitsemisensa tutkimuksen kohteeksi on perusteltua, koska kaupungissa toimi monta ammattikuntaa ja käsityöläisten määrä oli suuri.

Vaasa oli 1800-luvun alkupuolella Suomen kuudenneksi suurin kaupunki, vaikka sen väkiluku oli vielä 1840-luvulla vain vähän yli kolme tuhatta. Se oli kuitenkin lääninsä pääkaupunki ja sinne oli perustettu hovioikeus, joten kaupungin asujaimistoon kuului joukko korkeita virkamiehiä ja aatelisia. Kaupunkilaiset sekä laaja ympäröivä maaseutu tarvitsivat käsityöläisten palveluja ja niin Vaasasta muodostui myös käsityöläisten kaupunki. 1800-luvun alkupuolella käsityöläismestareiden talouksia oli kaupungissa parhaimmillaan yli sata ja huomattava joukko vaasalaisia naisia oli sidoksissa käsityöläisperheisiin. Mestarien vaimot ja tyttäret sekä talouksissa toimivat piiat muodostivat koko kaupungin asujaimistosta noin kymmenesosan.¹

¹ Nikula 1981, 286; Mäkelä 1985, 501.

Tutkimuksessa on mielestäni tärkeää nähdä nainen siinä kontekstissa, jossa hän elää. Häntä sitovat tietyt lait ja määräykset², mutta ympäröivällä yhteisöllä on myös omat tapansa ja tottumuksensa, jotka määrittävät naisenkin asemaa. Tämän tutkielman tehtävänä on muodostaa kuva käsityöläistalouksiin kuuluneiden naisten elämänkaaresta. Koska heillä oli tärkeä osa verstaan ja perheen muodostamassa yhteisössä, heitä on tutkittava nimenomaan tässä suhteessa.

Minkälainen oli se vaasalainen elämänpiiri, johon nainen syntyi ja jossa hän vietti elämänsä. Minkälaiset puitteet perhe, suku ja ympäröivä yhteiskunta loivat hänen elämälleen ja minkälaisiin ratkaisuihin hän nämä lähtökohdat huomioon ottaen päätyi. Nainen oli tähän aikaan tiiviisti sidottu perheeseensä ja talouteensa³, mutta hän oli myös edusmiehisyyden alainen. Tämä tarkoitti sitä, että naimattoman naisen isällä, ja jos isää ei ollut, niin veljellä tai mahdollisesti jollakin muulla miespuolisella sukulaisella oli oikeus ja velvollisuuskin hoitaa hänen asioitaan. Naisen mentyä naimisiin tämä edusmiehisyys siirtyi aviopuolisolle.⁴

Tästä edusmiehisyydestä nainen kuitenkin vapautui jäätyään leskeksi. Tällöin naisella oli mahdollisuus tehdä omat ratkaisunsa. Käsityöläismestareiden lesket olivat siinä mielessä vielä erityisasemassa, että heillä oli oikeus jatkaa miehensä verstasta tietyin edellytyksin ja tällä tavoin ansaita elantonsa miehen kuoleman jälkeen. Naisten koko elinkaaren tutkimisen lisäksi haluan tarkemmin paneutua juuri niihin ratkaisuihin, joita naiset tässä tilanteessa tekivät. Miten heidän senhetkinen elämäntilanteensa vaikutti niihin ja missä määrin he ottivat vastaan verstaanhoidon haasteen?

Varteenotettava mahdollisuus oli myös uusi naimiskauppa, sillä vuoden 1720 ammattiasetuksen mukaan mestarien poikien lisäksi kisälli, joka nai mestarin lesken tai tyttären, pääsi puolta pienemmillä kustannuksilla mestariksi kuin muut pyrkijät. Tämän säädöksen voisi ajatella lisänneen leskien ja kisällien välisiä naimakauppoja, omistihan leski useissa tapauksissa miesvainajansa verstaan. Näin kisälli pääsi oman elämän alkuun ja samalla ammattikunta oli tyytyväinen, koska lesken asema oli turvattu, ja hänen mahdolliselta rahalliselta avustamiseltaan vältyttiin.

² Manninen 1984, 45-58.

³ Käytän sanaa perhe tarkoittamaan käsityöläismestaria ja hänen vaimoan sekä mahdollisia lapsia tai leskeä lapsineen. Taloudella tarkoitan sitä yhteisöä, jossa vaimon (tai lesken) ja lasten lisäksi ovat kisällit, oppipojat sekä piit ja rengit.

⁴ Vainio-Korhonen 1998, 36.

1.2. Tutkimus- ja lähdeaineisto

Tutkiakseni käsityöläisvaimojen elämää olen koonnut tutkimusaineiston, johon kuuluu 36 naista.⁵ Millaiset olivat heidän elämänsä puitteet, millainen heidän paikkansa käsityöläismestarien muodostamassa yhteisössä ja heidän mahdollisuutensa rakentaa omaa elämäänsä yksilöllisesti tämän yhteisön osana. Avioliitto ja lasten synnyttäminen ovat rajapyykkejä naisten elämässä ja määrittävät sen muotoutumista, kuten myös vanhenemiseen ja mahdolliseen sairauteen liittyvät seikat. Leskeksi tulonsa jälkeen heillä on kuitenkin ollut mahdollisuus paremmin kuin monella muulla aikansa naisella itse päättää elämänsä suunnasta.

Leskeksi jääminen avioliitossaan käsityöläismestarin kanssa on ollut kriteerinä tutkimuksen kohteeksi otettujen naisten valinnassa, sillä haluan erityisesti selvittää mihin ratkaisuihin naiset päätyivät jäädessään leskiksi perheenäiteinä ja mestaritalouksien hoitajina. Jotta aineisto olisi päätelmien tekemiseen tarpeeksi laaja, mestarit on valittu neljästä vaasalaisesta käsityöläisten ammattiryhmästä sillä perusteella, että he ovat kuolleet Suomen sodan päättymisen jälkeen ja ennen Vaasan paloa eli vuotta 1852. Rajavuosiksi olen valinnut vuodet 1810 – 1850. Suomen sota oli tuhonnut kaupunkia, mutta Vaasa toipui kohtalaisen pian sotatoimien aiheuttamista kärsimyksistä ja uusi aika oli vaasalaisillekin uusien mahdollisuuksien aikaa. Vuonna 1852 Vaasan palo tuhosi kaupungin lähes täydellisesti, eikä sitä enää rakennettu samalle paikalle uudestaan.⁶

Tutkittavat naiset valikoituvat siis mestarien kuolinvuoden mukaan, mutta heistä osa eli vielä pitkään vuoden 1852 jälkeen ja näin hekin olivat rakentamassa elämäänsä ja kaupunkiaan alusta asti uudelleen. Naisia valittaessa on ollut kriteerinä se, että mestari oli kuolleessaan edelleen työelämässä ja porvarisoikeuksien haltijana. Tällöin leskillä oli oikeus verstaan toiminnan jatkamiseen, ja tämä on haluttu ottaa huomioon tutkimusaineistoa koottaessa.

Tutkimusaineistoksi olen koonnut neljän vaasalaisen ammattikunnan mestarit ja heidän vaimonsa. Tärkeää on nimenomaan ammattikunnan sisällä toimiminen, koska näin on ollut mahdollista käyttää yhtenä lähteenä ammattikuntien arkistoja. Erityyppiset ammattialueet on valittu, jotta voitaisiin nähdä onko pääomalla vaikutusta naisten elämään ja toisaalta mahdolliseen verstaanpitoon tai uuteen naimiskauppaan mestarin kuoleman jälkeen. Näin on valikoitunut kaksi pääomaa vaativaa

⁵ Liitteessä 1 on luettelo tutkimuksen kohteeksi valituista naisista. Liitteessä 2 on kahden naisen elämäkerta.

⁶ Mäkelä 1985, 18, 395.

alaa ja kaksi ei-pääoma-alaa.⁷ Kriteerinä on ollut myös se, että ammattikunta on toiminut koko tarkastelukauden ajan. Valinta kohdistui siten ei-pääoma-alalla räätäleihin ja suutareihin sekä pääoma-alalla kultaseppiin ja karvareihin⁸. Kolmella ensin mainitulla alalla ammattikunta oli toiminut jo pitkään ja karvarit perustivat oman ammattikuntansa vuonna 1811, joten sekin toimi käytännöllisesti katsoen koko tarkastelujakson ajan. Ammattikunnan pöytäkirjojen lisäksi kaikilla muilla paitsi kultasepillä oli arkistossaan myös oppipoikien sisään- ja uloskirjoituskirjat.⁹

Aineistoon valikoitui yllä olevien kriteerien perusteella siis yhteensä 36 naista. Koska he valikoituivat miehen kuolinajan mukaan, heidän joukkonsa on iältään heterogeeninen ja joidenkin elämän aktiivisin vaihe ajoittui 1700-luvun loppupuolelle ja 1800-luvun alkuun, kun taas nuorin tarkastelun kohteena olevista naisista oli syntynyt vasta vuonna 1816. Heterogeeninen joukko haastaa kuitenkin tutkijan tarkkaan aineiston lähilukuun.

Tutkittava aineisto on aina sidottu omaan aikaansa ja yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin. Tässä aineistossa nuorimman ja vanhimman naisen ikäero on noin 60 vuotta. Se on melko paljon. Muuttuivatko tänä aikana yhteisön käsitykset esimerkiksi avioliiton solmimisesta ja perheen muodostamisesta tai ihmisten välisistä sosiaalisista suhteista ja näkyykö se jotenkin aineistossa? Onko 1800-luvun vaihteessa keski-ikäällä elävällä naisella ollut toisenlaiset lähtökohdat elämänsä rakentamisessa kuin myöhemmin eläneillä, ja miten se olisi todettavissa? Muun muassa tällaisia seikkoja on otettava huomioon aineistoa käsiteltäessä.

Olen joutunut käyttämään tässä tutkielmassa mitä moninaisimpia lähteitä. Tietoja naisten elämänvaiheista on löytynyt niin kirkollisista kuin maallisistakin luetteloista. Kaikki lähteet ovat virallisten tahojen tekemiä eikä naisten oma ääni pääse kuuluviin. Sirpaleista tietoa kokoamalla olen pyrkinyt pääsemään mahdollisimman lähelle naisten arkea ja elämäntaivalta.

Tärkeinä lähteinä erityisesti naisten elämänkaaren merkittävien tapahtumien: syntymisen, avioliiton solmimisen, lapsien synnyttämisen ja leskeksi tulemisen ajankohtien kartoittamisessa ovat olleet Vaasan ja Mustasaaren seurakuntien historiakirjat sekä Vaasan seurakunnan rippikirjat. Vaasan

⁷ Pääoma-alana voidaan pitää nahkojen muokkausta, koska se vaati suhteellisen suuret erilliset tilat sekä kultasepäntyötä, mikä vaati erikoistyökaluja ja kalliita raaka-aineita. Räätälien ja suutareiden verstaat pystyttiin perustamaan huomattavasti pienemmiin kustannuksiin.

⁸ Käytän sanaa karvarit enkä nahkurit (skinnare), koska lähdeaineistossa on käytetty vastaavaa ruotsinkielistä sanaa garfvare. Aineistossa esiintyvät karvarit parkitsivat niin vuotia kuin sellaisiakin nahkoja, kuten lampaannahkoja, joiden karva säilytettiin.

⁹ KaAmA, KuAmA, RäAmA, SuAmA, Pohjanmaan museo.

rippikirjojen ongelmana on kuitenkin se, että 1700-luvun puolella niitä ei voi juurikaan käyttää, sillä niistä puuttuvat lähes kaikki syntymäaika-merkinnät. Ongelmana on myös se, että kaikki kisällit ja oppipojat sekä piijat on kirjoitettu rippikirjoihin omaksi ryhmäkseen. Tietoja siitä, missä verstaassa tai taloudessa kyseiset henkilöt toimivat, ei niistä löydy eikä rippikirjoja voi näiden asioiden selvittämiseen käyttää. Jotta pääsin käsiksi lasten määrään ja syntymäajankohtiin, olen käyttänyt avukseni Suomen Sukututkimusseuran internetissä olevia tietokantoja. Monien epätarkkuuksien takia niihin on kuitenkin suhtauduttava varauksella ja vertailu rippikirja-aineistoon on ollut välttämätöntä.

Lähdeaineiston suhteen Vaasan kaupunki on ongelmallinen, sillä monet asiakirjat ovat palaneet Vaasan palossa vuonna 1852. Mestarien vaimojen elämäntilanteen kartoittamiseksi ja naisten arkipäivän työtehtävien määrän hahmottamiseksi tiedot verstaan oppipoikien ja kisällien määristä ovat ensiarvoisen tärkeitä. Vaasan läänin alueelta ovat vuodesta 1809 säilyneet Vaasan läänin lääninkonttorin verifikaatit, jotka ovat tässä suhteessa olleet oivallinen lähdeaineisto. Verifikaattien joukossa on kruunun taksoitusluettelot niistä maksuista, joita maksettiin lääkintörahastoa ja linnanapua varten. Linnanapu vahvistettiin vuonna 1727 Tukholman linnan rakennustöitä varten ja lääkintörahasto oli perustettu 1770-luvun alussa. Molemmat maksut olivat edelleen voimassa 1800-luvulla ja ne maksettiin kaikista 16 - 65-vuotiaista henkilöistä. Tässä taksoitusluettelossa on kunkin mestarin lisäksi merkitty hänen talouteensa kuuluvat muutkin henkilöt. Tieto on esiintynyt luonnollisesti vuosittain ja tämän tähden kokonaiskuvan saamiseksi verifikaatteja on luettu 55 vuoden ajalta. Pelkkä tiettyjen vuosien kohdalla suoritettu otanta ei olisi antanut tarpeeksi tarkkaa kuvaa mestarien ja leskien verstaisten toiminnasta.¹⁰

Ammattikuntien arkistoissa olevia kokousten pöytäkirjoihin on merkitty ne henkilöt, jotka maksoivat kvartaalimaksuja. Maksun maksaminen oli kaikkien mestarien ja leskien velvollisuus, joilla oli versta hallussaan. Jos verstaanpito lopetettiin ja porvarisoikeudet sanottiin irti, myös kvartaalimaksut loppuivat. Olen pitänyt kvartaalimaksujen maksamista kriteerinä, kun olen määritellyt, ketkä olivat toimivia mestareita. Näiden maksujen lisäksi pöytäkirjoissa käsiteltiin myös esimerkiksi kisällien pyrkimistä mestariksi sekä mestarien ja mestarien leskien saamia erilaisia avustuksia.

¹⁰ Nikula 1981, 249; Taksoitusluettelot Vaasasta, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit 1809-1863, VLKO, VMA.

Pöytäkirjojen lisäksi arkistossa on oppipoikien sisään- ja uloskirjoituskirjoja, joihin merkittiin uudet oppipojat ja kirjoitettiin muistiin mestarin tai mestarin lesken ja oppipojan tai hänen holhoojansa välinen sopimus. Siitä näkyi oppiajan pituus sekä se, missä määrin mestari tai mestarin leski oli velvollinen huolehtimaan oppipojan ylöspidosta. Kun oppiaika oli suoritettu, tuli kirjaan merkintä siitä, että oppipojasta oli tullut kisälli, ja hän pääsi pois opista.

Varallisuuden ja arkielämän toimintojen kartoittamiseksi perukirjat olisivat olleet oivallinen lähde, mutta vaasalaiset perukirjat alkavat vasta vuodelta 1847, mikä on tämän tutkimuksen kannalta kovin myöhäinen ajankohta, sillä suurin osa mestareista oli jo tähän mennessä kuollut. Näin ei ole perukirjojen avulla voinut tarkasti nähdä sitä taloudellista tilannetta, johon perhe jäi mestarin kuollessa. Perukirjoista oli kuitenkin maksettava 0,25 %:n kuolinpesämaksu. Myös näitä maksuja koskevat luettelot ovat läänintilien verifikaateissa. Vaikka perukirjojen sisältö ei olekaan tiedossa, kuolinpesän varallisuus on kuitenkin mahdollista arvioida tileissä olevien lukujen perusteella. Joittenkin tutkittavien kohdalla perukirjat ovat kuitenkin antaneet hyvää lisävalaistusta lesken asemaan.

Kaupunkien hallioikeuksien¹¹ piti vuosittain tehdä Senaatin talousosastolle selvitys kaupungissa toimivista verstaista sekä niiden palveluksessa olevien kisällien ja oppipoikien määristä. Vaasan kaupungin hallioikeus teki tarkat selvitykset verstasta pitävistä mestareista ja mestareiden leskistä vuodesta 1844. Tällöin merkintöihin on liitetty myös verstaissa käytetyt raaka-aineet ja verstaiden tuotto. Sitä ennen verstaat ja niiden työntekijät on merkitty vain numerotietoina, mikä ei tietenkään auta, kun halutaan tietoja yksittäisestä toimijasta.

Vaasassa oli vuodesta 1813 köyhäinhuoltojohtokunta ja vuonna 1826 kaupunkiin saatiin köyhäinhuoltojärjestys.¹² Kaupungin arkistossa on säilynyt köyhäinhuolautakunnan luettelot kaupungin taloudellista apua tarvitsevista henkilöistä vuodesta 1830. Näistä luetteloista on ollut apua tutkiessani kuinka paljon vaasalaiset mestarien lesket joutuivat turvautuman toimeentulossaan yhteiskunnan apuun. Mestarien tai heidän leskiensä taloudellinen tilanne näkyy myös läänintilien verifikaateissa, sillä niihin on erikseen merkitty ne henkilöt, jotka eivät ole pystyneet suorittamaan verojaan ajallaan. Nämä kaksi lähdettä täydentävät toisiaan merkittävästi.

¹¹ Hallioikeuksia alettiin perustaa 1739. Niiden tarkoitus oli edistää manufaktuurien perustamista ja toimintaa. Niiden tuli ratkaista riidat työntekijöiden ja työnantajien välillä sekä pitää tilastoa manufaktuurien työväestä ja tuotannosta; Nikula 1981, 225.

¹² Mäkelä 1985, 303-304.

Karl Hedman on laatinut vuoden 1927 Suomen Sukututkimusseuran vuosikirjaan seikkaperäisen luettelon vaasalaisista käsityöläismestareista ja heidän vaimoistaan. Synnyin- ja kuolinvuosien lisäksi luettelosta löytyvät avioliittovuodet sekä mestariksi pääsyn ajankohta. Luetteloon on myös merkitty mestarien ja heidän vaimojensa vanhempien nimet ja isän ammatti, jos se on ollut tiedossa. Tämä luettelo on ollut tutkimuksessa varsin suurena apuna ja antanut perustiedon tutkimuksessa käytettävästä aineistosta. Luettelossa on joitakin pieniä virheellisyyksiä, mutta suurimmaksi osaksi se on osoittautunut vertailussa luotettavaksi.¹³

Pystyäkseni muodostamaan kuvan mestarien leskien toiminnasta, joudun yhdistelemään sirpaleista tietoa monista lähteistä. Ne ovat enimmäkseen virallisia luetteloita, ja joukossa on vain muutama sellainen lähde, joka valottaa lähemmin naisten elämää. Vain silloin, kun tapahtuu jotain tavallisuudesta poikkeavaa, naisetkin nousevat esiin. Tässä aineistossa kaksi erotapausta ja yksi oikeustapaus antavat oman värikkään lisänsä muuten niin helposti värittömäksi jäävään kertomukseen.

1.3. Käsityöläisammatit tutkimuksen kohteena

Ammattikuntalaitos syntyi keskiajan alkupuolella Euroopassa kaupunkien kehittymisen myötä. Sen tehtävänä oli ensisijaisesti turvata käsityöläisten taloudellinen asema ja suojata käsityöläismestareita alalle pyrkivien liian suurelta määrältä. Ammatinharjoittamiseen liittyvän tehtävänsä lisäksi siitä kehittyi myös tärkeä osa kaupunkien poliittista elämää. Keskiajan kuluessa ammattikuntalaitos levittäytyi Etelä-Euroopasta kohti pohjoista ja se ehti saksalaisten käsityöläisten mukana jo Ruotsiin asti. Suomeen se saapui lopullisesti 1600-luvulla, jolloin suutarit perustivat Turkuun Suomen ensimmäisen ammattikunnan vuonna 1624. Muihin kaupunkeihin ammattikuntia perustettiin verkkaiseen tahtiin. Suomi oli reuna-alue, jossa ammattikuntalaitos oli voimissaan vasta 1800-luvulla, kun se muualla oli silloin jo kokonaan väistymässä.¹⁴

Viime vuosisadan parina viimeisenä vuosikymmenenä on niin Ruotsissa kuin Suomessakin tutkittu käsityöläisten ammattikuntia, ja niissä tapahtuvaa sosiaalista elämää. Ruotsissa *Lars Edgren* on tutkinut mestarien leskien konservointia¹⁵ Malmössa 1800-luvun alkupuolella. Tutkimuksen

¹³ Hedman 1928.

¹⁴ Saukkonen 1959, 267; Vainio-Korhonen 1998,142;Esimerkiksi Vaasassa toimi eri aikoina yhteensä 10 ammattikuntaa, joista 6 oli perustettu 1800-luvun puolella. Viimeisen perustivat satulantekijät vuonna 1830. Hedmanin mukaan ammattikuntia on ollut 9, mutta lisäksi tulee vähän aikaa toiminut sorvarien ammattikunta. Hedman 1928, passim;

¹⁵ Ruotsalaiset ovat ottaneet käyttöön sanan änkekonservering, joka on tullut käyttöön myös suomen kielessä. Tällä tarkoitetaan avioliittoja, jotka solmittiin kisällin ja saman alan mestarin lesken tai tyttären kanssa. Tällainen käytäntö on

perusajatuksena on selvittää pääomavaltaisilla ja ei pääomavaltaisilla aloilla tapahtuva naisten uudelleen avioituminen. Naisten tilannetta mestarin kuollessa ja syitä heidän ratkaisuihinsa ei ole tässä yhteydessä tutkittu. Tämän lisäksi Edgren on tutkinut malmöläisten käsityöläisten ja heidän vaimojensa taloudellista asemaa vanhuusiällä. Varsinaisia mestarien vaimoja ja leskiä koskevia tutkimuksia on vähän, mutta *Göran Rydén* on tutkiessaan rautaruukin seppiä Ruotsissa 1800-luvun alkupuolella, myös kuvannut naisen arkea mestarin vaimona ja mestaritalouksien suuruutta. *Ann Hörsell* on verrannut Eskilstunan vanhan kaupungin ja Vapaakaupungin seppien elämämpiiriä ja käsityöläisille annettujen vapauksien merkitystä taloudellisessa kehityksessä. Tutkimus käsittelee erityisesti avioliiton solmimista, mutta lähtökohtana ovat mestarit ja kisällit. Ruotsalaisia tutkijoita on erityisesti kiinnostanut 1800-luvun alkupuoli, jolloin vanha ammattikuntalaitos alkoi Ruotsissa vähitellen murtua. Oman tutkimukseni kannalta ajankohta on otollinen ja antaa vertailuaineistoa suomalaisen tutkimuksen lisäksi.¹⁶

Suomessa puolestaan suurin osa tutkimuksesta painottuu Ruotsin vallan aikaan ja erityisesti Ison vihan ja Suomen sodan väliseen ajanjaksoon. Turun yliopistossa on ollut erityinen käsityöläisprojekti, jonka puitteissa on laadittu Suomen historian oppiaineen käsityöläiskortisto. Tutkimuksen painopiste on siis ollut Turun yliopistossa ja projektin tuloksena on valmistunut tohtorinväitöksiä, lisensiaattitutkimuksia ja pro gradu – töitä. *Kirsi Vainio-Korhonen* on tutkinut suomalaisten kultaseppien työtä valtakunnallista taustaa vasten esimerkkeinään Suomesta Turun, Helsingin, Hämeenlinnan ja Vaasan kultasepät. *Raimo Papinsaari* on puolestaan tutkinut turkulaisen räätälien ammattikunnan toimintaa oppipojista mestareihin.¹⁷ Opinnäytteinä Turussa on tutkittu myös seppien ja puuseppien ammattikuntia sekä suutarinlasten ammatinvalintaa ja elämänkulkua.¹⁸ Mestarien leskiä kyllä mainitaan näissä tutkimuksissa, mutta näkökulma on mieskeskeinen ja naiset jäävät marginaaliin.

Oman tutkimukseni kannalta tärkeitä ovat myös ne tutkimukset, jotka käsittelevät naisen asemaa kaupungissa. Niitä mahdollisuuksia, joita naisilla oli toimeentulonsa turvaamiseksi. *Kirsi Vainio-Korhonen* on tutkimuksissaan: ”Käsin tehty, Miehelle ammatti, naiselle ansion lähde” sekä ”Ruokaa, vaatteita, hoivaa” ansiokkaasti käsitellyt naisten epävirallista käsityötuotantoa, yrittäjyyttä ja toimeentulostrategioita ennen kaikkea 1700-luvun Turussa. Näiden lisäksi Vainio-Korhonen on

Suomessa ollut erityisesti vallalla 1700-luvulla pappispiireissä. Katso esim. Widén 1988, passim, Vainio-Korhonen 1998, 145; Vainio-Korhonen 1997a, 175.

¹⁶ Edgren 1982; Rydén 1990; Lindström 1993; Hörsell 1983.

¹⁷ Vainio-Korhonen 1994; Papinsaari 1967.

¹⁸ Heino 1997, 18.

tutkinut suvun ja naimisiinmenon merkitystä uusien käsityöläisten rekrytoinnissa sekä käsityöläisvaimojen elämäntulkua. Samaa problematiikkaa on käsitellyt *Irene Artaeus* miettiessään kaupungeissa yksinelävien, eri säätyluokkiin kuuluvien naisten toimeentulomahdollisuuksia teoksessaan ”Kvinnorna som blev över”.¹⁹ Nämä kaikki tutkimukset antavat omalta osaltaan vertailupohjaa nyt tehtävälle tutkimukselle vaasalaisten käsityöläismestareiden leskien elämäntulusta.

1.4. Lähestymistapa ja menetelmät

Naistutkimus

Varhainen naistutkimus Suomessa on tehty naisasialiikkeiden piirissä viime vuosisadan alkupuolella, ja se keskittyi tuomaan esiin yhteiskunnallisesti aktiivisten naisten toimintaa. Vasta 1970-luvulla naisten omasta historiasta kiinnostuttiin, kun sitä ennen tutkimus oli käsitellyt lähinnä naisten koulutusta sekä naisia politiikassa. Tällöin kiinnitettiin huomiota erityisesti naisten työhön, jonka katsottiin antavan naisille itsenäisyyden ja kohottavan hänet tasa-arvoiseen asemaan miesten kanssa.²⁰

Erityisesti feministiselle liikkeelle on ollut tunnusomaista tähdätä tutkimuksessaan naisten vapautumiseen ikäikaisesta patriarkalisesta ikeestä. Se on katsonut historiaa oman aikansa sukupuolikäsityksestä ja sitonut sen lineaariseen jatkumoon ikuisesta taistelusta kohti naisten vapautusta. Tämä siitäkkin huolimatta, että modernit käsitykset sukupuolesta nojaavat nuoreen 1800-luvulta periytyvään porvarilliseen kulttuuriin.²¹

Naistutkimuksen tärkeimpänä saavutuksena voidaan pitää sen tapaa tutkia lähteitä uuden kysymyksenasettelun avulla, jolloin ovat nousseet esiin valtakoneistojen takana olevat arkielämän tapahtumat ja tavallisen ihmisen historia. Näin naishistoria on nostanut esiin myös miesten historian, sillä historiankirjoitus ei ole lainkaan huomionnut sukupuolta. Näin on päädytty koko sukupuolijärjestelmän ja sukupuolen merkityksen tutkimiseen. Sukupuoli ei ole vain biologinen ominaisuus, vaan se on sidoksissa kulloiseenkin yhteiskunnalliseen rakenteeseen, jonka kautta yksilöllinen identiteetti määräytyy. Kysymyksenasettelussa on keskeistä ihmisten muuttuva käsitys

¹⁹ Vainio-Korhonen 1998; Vainio-Korhonen 2002; Vainio-Korhonen 1997a; Vainio-Korhonen 1997b; Artaeus 1992.

²⁰ Kaarninen, Markkola 1992, 37-38; Haapala 1989, 77.

²¹ Sulkunen 1991, 22-23; Haapala 1989, 70.

itsestään ja ympäröivästä yhteiskunnasta. Sukupuolten väliset suhteet tulisi nostaa tutkimuksen kohteeksi, sen sijaan, että niitä pidettäisiin itsestään selvyyksinä.²²

Monissa maissa on haluttu ottaa etäisyyttä naishistorian ja perhehistorian välille. On myös kiistelty siitä, tuleeko nainen nähdä aina osana perhettä, sillä perheen korostaminen saattaa asettaa osan naisista marginaaliseen asemaan. Toisaalta naisen elämän perustavaa laatua olevat tapahtumat kuten elin-ikä, synnytykset ja avioliiton solmimiset ovat tärkeä osa demografisia tutkimuksia. Omassa tutkielmassani olen sitonut naisen perheeseen ja mestarin talouteen, joiden kautta naisen elämä on ollut hahmotettavissa. Näin tämä tutkielma on osa sitä suomalaista suuntausta, jossa perhehistoria ja naishistoria yhdessä nostavat esiin uusia tutkimusalueita. Tutkimuksen lähtökohdat ja kysymyksenasettelu määrittävät tarkemmin valittavan lähestymistavan.²³

Kollektiivinen biografia

Toinen maailmansota oli eräänlainen rajapyykki niin sosiaalhistorian kuin mikrohistoriain tutkimuskentässä. Sen jälkeen kiinnostus tavallisten ihmisten arkeen ja heidän elämänsä valtio- ja sankarihistorioiden taustalla lisääntyi huomattavasti. Ranskalaiset kehittivät perherekonstituutiomenetelmän, jossa väestöryhmän vihittyjen pariin ympärille rakennettiin koko perheen elämä. Englannissa menetelmää kehitettiin edelleen ja kvantitatiivisen perherekonstituution avulla toteutettu demografinen tutkimus pystyi osoittamaan vanhat uskomukset perheiden koosta ja rakenteesta vääriksi.²⁴

Demografinen lähestymistapa voi olla niin kvantitatiivinen kuin kvalitatiivinenkin. Charles Tillyn mukaan sosiaalhistorioitsijat ovat käyttäneet pienellä aineistolla yksityiskohtaista kuvailua, jolloin tuloksissa on paljon vaihtelevuutta tai laajaa aineistoa, jolloin tulos on yhtenäisempi, mutta jää yleiselle tasolle. Näiden kahden menetelmän hyödyllisyyttä analysoidessaan Tilly katsoo, että hyödyllisemmän tuloksen antaa tutkimus, jossa on pitkälle kehitelty vaihtelevuus, mutta paljon aineistoa. Mitä pitemmälle kummasakin suunnassa edetään, sitä vaikeammaksi tutkimuksen suorittaminen kuitenkin tulee.²⁵

Perhehistoriallisessa tutkimuksessa tarkastelu on yleensä kvalitatiivista ja sen kohteena on useimmiten rajattu pienyhteisö, kun demografisessa tutkimuksessa kollektiivinen biografia voi

²² Haapala 1989, 70-71, 77; Markkola 1995, 359-360.

²³ Kaarninen, Markkola 1992, 42; Manninen 1984, 45-58.

²⁴ Tilly 1985, 22; Häggman 1996, 30-31.

²⁵ Tilly 1985, 25, 29; Häggman 1996, 31.

laajentua koskemaan kokonaista kansakuntaa. Menetelmän perustana ovat valitun yhteisön jäsenten elämää koskevat kiinnostuskohdat kuten syntymät, avioliiton solmimiset, kuolemat ja perhekokoja koskevat tiedot, joita täydennetään muulla sopivalla tutkittavan yhteisön tai ympäröivän yhteiskunnan tuottamalla aineistolla kuten erilaisilla veroluetteloilla, oikeuslaitoksen asiakirjoilla ja erityyppisillä matrikkeleilla. Tällaista tietoa on täydennetty yksityisellä aineistolla, jota ovat niin kirjeet ja päiväkirjat kuin muistelmat, haastattelut ja kaunokirjallisuuskin. Kollektiivisen biografian tarkoitus on ennen kaikkea elämänkulun tutkimisen avulla päätellä arkielämän yhteiskunnallisia kytköksiä tutkimalla valittua yhteisöä historiallisessa kontekstissaan ja vertaamalla keskenään yksilön ja yhteisön toimintaa. Kollektiivisen biografian tulee löytää toisaalta yhteisön yleiset ja tyypilliset piirteet, mutta toisaalta on löydettävä myös yksilöllisyyttä, epätyypillisyyttä ja vaihtelevuutta ja pystyttävä näiden hedelmälliseen keskinäiseen vertailuun.²⁶

Tämän tutkielman ote on jo aineiston suppeudenkin huomioon ottaen kvalitatiivinen ja elämäntapahtumien kiinnostuskohdat ovat löydettävissä seurakuntien aineistoista. Sitä aineistoa täydentävät ammattikuntien arkistot ja muut viralliset aikalaislähteet. Ne ovat sitä asiakirja-aineistoa, jonka avulla tutkimuksen kohteena olevien naisten toimintaa voi hahmottaa.

Mikrohistoria

Mikrohistoriasanalla on ollut aluksi negatiivinen maine. Sen ajateltiin tarkoittavan vain näpertelyä tai jotain yksittäistä paikallishistoriallista tutkimusta. Toisaalta katsottiin, että jotain yksittäistä tapahtumaa ei voi tutkia, vaan historiallisilta tapahtumilta vaadittiin jatkuvuutta, jotta niillä olisi merkitystä tutkimuksen kentässä. Mikrohistoriaa alettiin kuitenkin arvostaa erityisesti 1970-luvun loppupuolelle ja 1980-luvun alkuun ajoittuvien useiden merkittävien tutkimusten ilmestyessä. Tällaisia olivat Emmanuel Le Roy Ladurien *Montaillou*, Carlo Ginzburgin *Il formaggio e i vermi*, Natalie Zemon Davisin *The Return of Martin Guerre* ja Giovanni Levin *L'eredità immateriale*.²⁷

Näille tutkijoille on ominaista, että he loivat uudenlaisen kertovan tavan kirjoittaa historiaa, mutta ennen kaikkea heillä on uudenlainen tapa lähestyä historiantutkimusta. He käyttävät lähteenään poikkeuksellista lähdeaineistoa tai toisaalta yhdistelevät lähteitä uudella tavalla. Näin esimerkiksi Montailloun lähteenä ovat inkvisition pöytäkirjat ja Ginzburgin teoksessa kyseessä ovat

²⁶ Häggman 1996, 31; Tilly 1985, 22; Schröder 1985, 8-9.

²⁷ Ginzburg 1996, 170, 172-173; Peltonen 1999, 14, 20.

harhaoppisen myllärin kuulustelupöytäkirjat. Tärkeäksi aineistossa nousevat merkityksettömät yksityiskohdat, joita Ginzburg kuvaa johtolangoiksi.²⁸

Pienet johtolangat, aihetodisteet tai jäljet voivat johtaa vallitsevan todellisuuden ymmärtämiseen. Pienet asiat ja pinnalliset ilmiöt ovat yhteydessä syvempiin sosiaalisiin ilmiöihin ja kertovat niistä silloin, kun niihin ei muuten päästä käsiksi. Kuitenkin jokainen tutkija itse oman kokemuspäiväkirjällä perusteella valikoi ne johtolangat, joita käyttää tutkimuksessaan. Tällaiset pienet johtolangat eivät kuitenkaan ole aukottomia ja dokumenteissa voi olla puutteita tai jopa vääristymiä. Tutkijan tulee kuitenkin pitäytyä mahdollisimman tarkasti siinä, minkä hän näkee todellisuutta vastaavaksi, eikä mahdollisia tutkimuksen aukkoja tule täyttää, vaan ne ovat osa tutkimuksen antamaa tietoa.²⁹

Peltonen valottaa mikrohistoriallista tutkimusta kolmella teemalla. Ensinnäkin ovat poikkeukselliset yksilöt ja merkittävät tapahtumat. Toiseksi tyypillisiä tutkimuskohteita ovat aivan tavalliset kohteet kuten maalaiskylät tai työläiskodit. Uutta mikrohistoriallista tutkimusta kiinnostavat kuitenkin poikkeukselliset tyypillisyydet, jotka nousevat esiin aineistoista ja tarjoavat vertailumahdollisuuden. Vertailua voidaan tehdä luonnollisesti niin tyypillisten kuin toistuvienkin tapausten kautta. Italialaisissa mikrohistoriallisissa tutkimuksissa kysymys vertailusta on kuitenkin vastaanotettu käyttämällä erilaista ja tiettyssä mielessä päinvastaista lähestymistapaa, nimittäin poikkeavuuden eikä vastaavuuden kautta. Ennen kaikkea niissä oletetaan, että kaikkein poikkeuksellisin dokumentaatio voi olla antoisin: ”poikkeuksellinen normaali.”³⁰

Tämä ”poikkeuksellinen normaali” ei jää kuitenkaan kuriositeetiksi, vaan yksilö sidotaan aina kontekstiinsa. Ja lopulta yksilö on avain, jonka avulla voidaan hahmottaa yhteisön käyttäytymismalleja ja ajattelua. Yksilön avulla pyritään laajempaan elämäkokonaisuuden ymmärtämiseen. Yhteisön rakenteita, jotka ovat yksilöiden muodostaman verkoston tulos, voidaan tutkia ainoastaan lähitarkastelulla.³¹

Teen aineistosta elämäkaaritutkimuksen ja käytän kollektiivisen biografian keinoja. Metodien mukaisesti tutkimuksen kohteet on sidottu tiettyyn paikkaan, Vaasan kaupunkiin ja tiettyyn sosiaaliseen, käsityöläismestarien muodostamaan yhteisöön. Pikkukaupunki, jossa lähes kaikki tuntevat toisensa on tiivis yhteisö, mutta ammattikuntalaitoksen merkitys jäsentensä aseman

²⁸ Peltonen 1999, 63.

²⁹ Ginzburg 1996, 74, 187-188.

³⁰ Peltonen 1999, 62-63; Ginzburg 1996, 193.

³¹ Ginzburg 1996, 193; Heikkinen 1993, 41.

määrittäjänä on myös otettava huomioon. Lähestyn aineistoa myös mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Käytän hyväkseni mikrohistorian tapaa lukea lähteitä uudesta näkökulmasta. Ammattikuntien asiakirja-aineistoa on tähän asti yleensä luettu vain miehisestä näkökulmasta ja miehen toiminnan määrittäjänä. Oppipojat, kisällit ja mestarit ovat olleet pääosissa. Haluan tämän työn puitteissa lukea asiakirjat uudelleen toisesta näkökulmasta ja nostaa lähteistä esiin naiset, joita on löydettävissä runsaasti niin kvartaalimaksujen maksajina, oppipoikia koulutukseen ottavina kuin avustusten saajinakin.

Toinen mikrohistoriallinen tapa tutkia historiaa on poikkeustapausten tutkiminen. Aineistossani on kaksi tällaista poikkeusyksilöä, sillä he molemmat ovat eronneet aikana, jolloin eroaminen oli suhteellisen harvinaista. Toinen heistä sai avioliitossa ollessaan aviottoman lapsen. Näiden kahden naisen kautta pyrin hahmottamaan, miten yhteisö suhtautui tämänkaltaisiin tapahtumiin. Toisin sanoen pyrin näiden poikkeuksien avulla kartoittamaan olemassa olevaa tilannetta.

Näiden tapausten lisäksi nostan lähempään tarkasteluun muitakin leskiä, jotka valottavat omalta osaltaan mestarien vaimojen elämäntilannetta. Suppean aineiston takia olen tullut siihen johtopäätökseen, että parhaan tuloksen tutkimukselleni saan käyttämällä kollektiivisen biografian metodia yhdistämällä sitä mikrohistorialliseen tutkimusotteeseen unohtamatta sitä, että naiset olivat osa perheen ja verstaan muodostamaa yhteisöä.

2. VAASAN KAUPUNKI JA SEN KÄSITYÖLÄISET

2.1. Kaupungin asukkaat

Vaasa oli 1800-luvun alkupuolella Suomen kuudenneksi suurin kaupunki. Helsingin, Turun, Viipurin ja Oulun lisäksi myös Pori oli Vaasaa suurempi. Suomen sodan päättyessä kaupungin väkiluku oli runsas 2000 henkeä ja vuoteen 1850 mennessä se oli kasvanut vähän yli tuhannella hengellä. Kaupunki oli lääninsä keskuspaikka ja rannikkokaupunki, kuten muutkin Vaasan läänin kaupungit. Nämä olivat väkimäärältään pieniä kaupunkeja ja vain Kokkolassa ja Kristiinankaupungissa oli vuosisadan puolivälissä yli 2000 asukasta.³²

Vaasa oli lääninsä pääkaupunki ja sinne oli perustettu hovioikeus. Kaupungin virkamieskunta oli siis verraten suuri. Vaasassa oli myös jonkin verran korkeassa virkamiesasemassa olevia aatelisia. Heidän lukumääränsä oli suurimmillaan 1830-luvulla noin 7,5 % väestöstä. Se kuitenkin väheni

³² Nikula 1981, 286.

voimakkaasti, sillä vuonna 1850 aatelisia oli vain noin 4 % väestöstä.³³ Porvariskunnan muodostivat kauppiat ja käsityöläiset ja pienporvariston puolestaan eri alojen työntekijät. Säätyläisten ja varakkaimpien porvariain palveluksessa oli lisäksi suuri joukko piikoja ja renkejä.

Vaasan kaupunkikuvaa leimasi sen asema Pohjanlahden rannikolla. Vaasan laivasto ei ollut lukumääräisesti suuri, mutta laivojen koko kasvoi tarkastelukaudella merkittävästi. Laivat olivat vaasalaisille portti Eurooppaan ja joskus aina Amerikkaan asti. Merillä ollessaan merimiesten ei tarvinnut maksaa veroja ja heidän pestitodistuksensa kertovat matkoista niin Liverpooliin, Hulliin kuin Marseillesiin ja Livernoonaan. Vaasan merkitystä merenkulkukaupunkina vahvisti vielä Vaasaan vuonna 1812 perustettu navigaatiokoulu. Sieltä valmistui huomattava määrä perämiehiä ja kapteeneita Suomen merenkulun tarpeisiin. Meriliikenne loi kaupungin asujaimistoon oman leimansa, kun laivasto tarvitsi niin kapteeneita, perämiehiä kuin merimiehiäkin miehistökseen.³⁴

Vaasa oli myös koulukaupunki, jonka triviaalikoulu veti puoleensa oppilaita oman nuorison lisäksi lähikaupungeista ja maaseudulta. Vuoteen 1830 asti tästä koulusta oli mahdollista päästä suoraan yliopistoon. Vaasan kouluolot paranivat edelleen, kun Vaasa sai oman kymnaasin vuonna 1844.³⁵ Vaasalaiset eivät unohtaneet myöskään vähäosaisimpia lapsia, sillä kaupunkiin perustettiin Bell – Lancaster –köyhäinkoulu, ja vuodesta 1826 Vaasassa oli periaatteessa yleinen oppivelvollisuus, ja opetusta annettiin tasavertaisesti niin pojille kuin tytöillekin. Tämän koulun lisäksi kaupunkiin perustettiin 1830-luvun lopulla sunnuntaikoulu, jossa annettiin opetusta sunnuntaisin reingeille ja merimiehille, mutta erityisesti koulu oli tarkoitettu käsityöläismestareiden oppipojille. Tästä kertoo esimerkiksi suutarin leski Brita Söderbergin tekemä sopimus oppipojan kanssa. Siinä hän sitoutuu antamaan pojalle oppiaikana huoneen, ruoan, tarpeelliset kengät, sisäänkirjoittautumismaksun sunnuntaikouluun ja sen lisäksi (3) kolme hopearuplaa vuosittain vaateavuksi.³⁶

Kaupungille antoi oman leimansa venäläinen varuskunta, jonka upseerit ja sotilaat kasarmien puuttuessa sijoitettiin yksityismajoitukseen. Vaasalaiset olivat jatkuvasti tyytymättömiä tähän käytäntöön ja katsoivat sen epäoikeudenmukaiseksi. He vetosivat siihen, että muissa kaupungeissa ei ollut vastaavanlaisia rasitteita. Vaasalaisten mielentilan ymmärtää, sillä kaupungissa oli esimerkiksi 1820-luvulla parhaimmillaan 470 venäläistä. Heidän rinnalleen kaupunkiin tuli

³³ Mäkelä 1985, 443-444.

³⁴ Passim. Vaasan läänin läänintilien verifikaatit 1820-1850, VLKO, VMA; Mäkelä 1985, 146, 159, 345-346.

³⁵ Mäkelä 1985, 342,346,352.

³⁶ Mäkelä 1985, 349; SuAmA, Pohjanmaan museo.

muutakin venäläistä asujaimistoa. Erityisesti kauppiaskunta sai yrittäjiensä joukkoon venäläistä verta. Suutarit puolestaan saivat karvaasti kokea venäläisten saapumisen, sillä vuonna 1819 suutarit valittivat maistraattiin venäläisistä, jotka toivat emämaasta myyntiin valmiita jalkineita ja näin kavensivat suutarien toimintaedellytyksiä.³⁷

2.2. Kaupungin käsityöläisten kokonaiskuva

Vuoden 1720 käsityöläisasetuksen mukaan kaupunkiin tuli perustaa ammattikunta, mikäli kaupungista löytyi kolme saman ammatin harjoittajaa. Mikäli mestareita ei ollut tarpeellista määrää, piti ammattia harjoittavan mestarin kuulua jonkin muun kaupungin ammattikuntaan. Suutarit perustivat Vaasan ensimmäisen ammattikunnan vuonna 1748 ja räätälit pian sen jälkeen omansa vuonna 1753. Tämän jälkeen kaupunkiin perustettiin vielä kultaseppien, puuseppien, hatuntekijöiden, karvariiden ja karduaaninahantekijöiden, sorvariiden, maalariiden, seppiiden ja satulantekijöiden ammattikunnat.³⁸

Käsityöläisiä kaupungissa oli enimmillään 1820-luvun loppupuolella kaikkiaan 34 eri alalta. Käsityöaloja oli noin 30 tarkastelukauden alusta aina 1830-luvun puoliväliin asti. Tämän jälkeen määrä supistui lähes kymmenen vuoden ajan, jonka jälkeen se lähti uudestaan hitaaseen nousuun. Mestariiden lukumäärä seurasi suunnilleen samanlaista kehityskaarta. Parhaimmillaan heitä oli 116 vuonna 1825 ja aallonpohja saavutettiin vuonna 1840, jolloin mestareita oli vain 66. Vähitellen myös mestariiden lukumäärä nousi uudelleen tarkastelukauden loppua kohti ja vuonna 1851 heitä oli 81. Nämä luvut eivät kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä tarkastelujakson aikana verstaideiden keskimääräinen miesvahvuus nousi. Vuonna 1810 verstaan keskimääräinen apulaisten määrä mestaria kohti oli 0,8, mutta 1840-luvun lopulla se oli noussut 2,2:een.³⁹ Samantyyppinen kehitys näkyi 1800-luvun alun Malmössä. Vuonna 1815 oli mestaria kohti 1,8 kisälliä tai oppipoikaa ja vuoteen 1840 mennessä luku oli jo 2,7.⁴⁰ Kehitys oli siis samansuuntainen, vaikka Vaasassa tultiinkin hieman jäljessä. Vaikka siis verstaideiden ja mestariiden määrä väheni, oli kuitenkin siirrytty suurempiin yksiköihin, mikä puolestaan takasi paremman tuotannon organisoinnin ainakin niissä verstaissa, joissa oli useita kisällejä ja oppipoikia.

³⁷ Mäkelä 1985, 18, 172,203, 258-260.

³⁸ Hedman 1928, passim;

³⁹ Mäkelä 1985, 501.

⁴⁰ Edgren 1983, 5.

2.3. Karvarit, kultasepät, räätälit ja suutarit

Vuosina 1810-1850 Vaasassa toimi kaikkiaan 14 karvaria, 12 kultaseppää, 24 räätäliä ja 31 suutaria.⁴¹ Lukuun on otettu kaikki ne mestarit, jotka ovat toimineet Vaasassa kyseisenä aikana edes vähän aikaa. Luvut osoittavat, että Vaasassa oli paljon räätäleitä ja suutareita. Tämä on myös ymmärrettävää, sillä heidän palveluksiaan tarvitsivat oikeastaan kaikki kaupunkilaiset, mutta kultaseppienkin lukumäärä oli varsin korkea. Erikoisalojen käsityöläiset eivät tyydyttäneet yksin vaasalaisten tarpeita, vaan ympärillä oleva laaja maaseutu käytti myös läänin keskuspaikan palveluja.

Ammattikunnan toiminta oli säädeltyä ja hyvin samanlaista kaikilla käsityöläisillä, siitäkin huolimatta, että yksin työtä tekevän räätälin tai suutarin elämänpiiri saattoi poiketa suuresti kultasepän olosuhteista. Ammattikunnan toimintaa säätelivät kevätkokoukset huhti - toukokuussa ja syyskokoukset loka-marraskuussa. Kokouksien pöytäkirjoihin kirjoitettiin aluksi läsnäolijat, joihin kuului mestarien lisäksi myös raatimies sekä pöytäkirjan kirjoittaja. Leskiä ei yleensä kirjoitettu läsnä oleviksi, vaikka pöytäkirjan jostain pykälästä saattoi selvästi näkyä, että leski oli ollut henkilökohtaisesti läsnä. Vaasan suutarien ammattikunnan pöytäkirjoissa on kuitenkin merkintöjä naisten läsnäolosta. Jo vuonna 1814 mestari Nymanin vaimo kävi maksamassa miehensä kvartaalimaksun ja pääsi läsnäolijoiden joukkoon. Myöhemmin vuodesta 1840 eteenpäin melkein säännöllisesti kokouksiin on merkitty läsnäolijoiksi myös 1-2 leskeä.⁴²

Kokouksissa jäsenistöltä perittiin niin kutsuttu kvartaalimaksu, joka kaikkien, joilla oli toimiva verstaas, piti maksaa. Tämä säädös koski siis myös leskiä, jotka jatkoivat miehensä liikettä. Tämän lisäksi kokousten yhteydessä kirjoitettiin oppipojat sisään oppiin ja edelleen ulos opista kisälleiksi, kun säädetty oppiaika oli suoritettu. Muutoin kokouksissa käsiteltiin ammattikunnan raha-asioita ja mahdollisia muita ajankohtaisia asioita kuten mestariksi pyrkimistä. Kun joku pyrki kaupungissa mestariksi, hän anoi mestariksi pääsyä ensin kaupungin maistraatilta. Tämän jälkeen ammattikunnan mestarit määräsivät tulokkaan tekemään mestarityön. Kun se oli tehty ja hyväksytty, saattoi pyrkijä vannoa porvarisvalansa. Vuoden 1773 säädöksen mukaan kaikilla kisälleillä oli oikeus päästä mestariksi, mutta joissakin tapauksissa ammattikunta ei puoltanut mestariksi pääsyä. Tällöin yleensä vedottiin siihen, että kaupungissa oli jo niin monta alan mestaria, että kaikilla ei olisi toimeentulomahdollisuutta. Mestarikunta eli kuitenkin koko ajan, sillä vanhat

⁴¹ Hedman 208-212, 239-242; KaAmA, KuAmA, RäAmA, SuAmA, Pohjanmaan museo.

⁴² Ptk 14.10.1814, Pöytäkirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo; Pöytäkirjat 8.10.1840 – 2.11.1852, Pöytäkirjat vuodesta 1815, SuAmA, Pohjanmaan museo.

mestarit kuolivat tai mestarit luopuivat verstaanpidosta ja uudet mestarit sekä lesket asettuivat heidän tilalleen.⁴³

2.4. Mestarien lukumäärä

Niillä naisilla, joiden miehillä oli kuolleessaan porvarisoikeus voimassa, oli mahdollisuus jatkaa verstaanpitoa mestarin jälkeen. Porvarisoikeus siirtyi tässä tapauksessa leskelle, eikä nainen tähän aikaan pysynyt muutoin porvarisoikeuksia saamaankaan. Tästä säännöstä maistraatti piti tiukasti kiinni, mistä kertoo suutarinkisälli Fahlstedtin tapaus. Kisälli oli saanut oikeuden toimia suutarimestarina, mutta hän ei ehtinyt vanhoa porvarisvalaansa ennen kuolemaansa, ja näin leskellä ei ollut oikeutta verstaanpitoon.⁴⁴

Ohessa olevassa *Taulukossa 1* ovat tarkasteltavana olevien ammattikuntien mestareiden lukumäärät vuosien 1810-1850 välisenä aikana. Osa mestareista luopui porvarisoikeuksistaan, osa muutti muualle ja osa mestareista kuoli verstaanpitäjinä ja porvarisoikeuksien haltijoina. Taulukossa on lueteltu myös ne mestarit, jotka olivat leskiä toiminnan loppuessa ja ne mestarit, jotka jatkoivat verstaanpitoa vielä vuoden 1850 jälkeen.⁴⁵

Taulukko 1. Karvari-, kultaseppä-, räätäli- ja suutarimestarit, jotka ovat toimineet Vaasassa vuosien 1810-1850 välillä.

mestarit	irtisanou- tunut	muuttanut	mestari jatkanut 1850	itse leski tai naimaton	ei tietoa	kuollut porvarina	yhteensä
karvarit	1	2	2	0	0	9	14
kultasepät	1	0	3	3	1	4	12
räätälit	3	1	4	4	0	11	23
suutarit	8	1	8	1	0	13	31
yhteensä	13	4	17	8	1	37	80

Lähde: Hedman Karl 1928, *Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869*; Mäkelä 1985, 467-471; Karvarien ja karduaaninahantekijöiden, kultaseppien, räätälien ja sutarien ammattikuntien arkistot, Pohjanmaan museo. Ei tietoa -kohdassa luettelossa on Ruotsista tullut kultaseppä, jonka vaimo häviää kaikesta aineistosta ennen miehen kuolemaa.

⁴³ Vainio-Korhonen 1994, 58; KaAmA, KuAmA, RäAmA, SuAmA, Pohjanmaan museo.

⁴⁴ Mäkelä 1985, 77,461.

⁴⁵ Hedman 1928, passim; Mäkelä 1985, 467-471; KaAmA, KuAmA, RäAmA, SuAmA, Pohjanmaan museo.

Taulukon tiedot on yhdistelty eri lähteistä. Mikäli ammattikunnan arkistossa ei ole merkittynä kvartaalimaksuja maksetuksi, en ole ottanut mestaria huomioon, vaikka hänet olisikin lueteltu Hedmanin mestarien luettelossa. Näin erityisesti räätälien ja suutarien lukumäärä on huomattavasti pienempi kuin Mäkelän ilmoittamat luvut, jotka perustuvat tähän luetteloon.⁴⁶ Mikäli mestari on ollut naimaton tai leski, mutta hän on luopunut porvarisoikeuksistaan, olen merkinnyt hänet taulukossa verstaasta luopujien joukkoon.

Mestariksi päästyä ei paikkakunnalta juuri enää muutettu, vaan mestarit olivat hyvin paikkakuntauskollisia. Porvarisoikeuksia ei myöskään irtisanottu kovin helposti. Yksi karvareista irtisanoutui verstaanpidosta 30-vuotiaana ja hän kuoli seuraavana vuonna keuhkotautiin. Ainoa kultaseppä, joka irtisanoi porvarisoikeutensa, teki sen ilmeisesti korkean iän perusteella, sillä hän oli 69-vuotias. Syyksi ilmoitettiin myös, ettei hän enää pitkään ollut harjoittanut ammattiaan. Räätäleistä yksi ilmoitti syyksi huonon näön ja heikon selän. Hän oli luopuessaan jo 63-vuotias. Eräs luopujista vaihtoi ammattinsa teurastajaksi. Anneli Mäkelän mukaan räätälit kuitenkin valittivat sitä, että he tulivat heikosti toimeen.⁴⁷

Ainoastaan suutarien muita suuremmassa joukossa irtisanomisia tapahtui määrällisesti paljon. Irtisanoutuneita oli myös suhteessa huomattavasti enemmän kuin muiden mestarien keskuudessa. Noin joka neljäs irtisanoutui tehtävästä tarkasteluajanjakson kuluessa. Ainoastaan yhden heistä voi katsoa luopuneen vanhuuttaan, sillä hän oli jo 70-vuotias. Huono verstaan tuotto saattoi myös olla luopumisen syynä, sillä kaksi suutareista joutui luopumaan verorästänsä takia. Eräs luopujista teki saman ratkaisun kuin edellä mainittu räätäli, sillä hän katsoi parhaaksi muuttaa ammattia ja ryhtyi teurastajaksi.⁴⁸ Vanhuus, huono verstaan tuotto ja hoito olivat ilmeisimpiä syitä verstaasta luopumiseen.

Yllä olevasta taulukosta on nähtävissä, että tutkittavista mestareista 37:llä oli kuollessaan vielä porvarisoikeudet, mikä on lähes puolet mestareiden koko määrästä. Heidän leskensä asettuvat tutkimuksen valokeilaan. Minkälainen oli näitten naisten elämäntilanne mestarin rinnalla ja sen jälkeen, kun he jäivät leskiksi?

⁴⁶ Mäkelä 1985, 200, 203. Hedman 1928,209-212,239-269; KaAmA, KuAmA, RäAmA, SuAmA, Pohjanmaan museo.

⁴⁷ Hedman 1928, 266; Mäkelä 1985, 169, 201.

⁴⁸ Hedman 1928, 252-257; Mäkelä 1985, 470-471; ptk 7.5.1841, Vaasan kaupungin suutarien ammattikunnan pöytäkirjat 1815-, SuAmA, Pohjanmaan museo.

3. PORVARIN TYTTÄRESTÄ MESTARIN VAIMOKSI

3.1. Säädylinen valinta

Naisten elämän ensimmäisenä määrittäjänä oli hänen syntymäkotinsa. Suomessa elettiin säätyvallan aikaa ja niin lapsikin syntyi omaan säätyynsä ja hänen oletettiin myös elävän säätynsä mukaisesti. Vielä 1800-luvun loppupuolelle asti tytär syntyi miesten holhouksen alaisuuteen. Vuoden 1734 laki määrittäi naisen asemaa hyvin yksipuolisesti toteamalla, että ”neito, minkä ikäinen tahansa, olkoon holhunalainen”. Näin isän tai isän puuttuessa esimerkiksi veljen määräämisvalta naimattoman naisen suhteen oli taattu. Kun nainen oli mennyt naimisiin, holhousvaltaa hänen ylitseen käytti aviomies. Hän hoiti myös naisen mahdollista omaisuutta, mutta kiinteän omaisuuden myyntiin tai panttaamiseen aviomiehellä ei kuitenkaan ollut lupaa ilman naisen suostumusta. Tämä tattiin sillä, että naisen oli annettava tähän lupa vapaaehtoisesti kahden uskotun miehen läsnä ollessa.⁴⁹

Tytär valmistautui kotona niihin tehtäviin, joita hän avioliiton solmittuaan hoiti. Hän oppi suoriutumaan tavallisista kotitalouden askareista, mutta vähitellen myös johtamaan koko taloutta. Jos hän varttui käsityöläisperheessä, hän tutustui jo valmiiksi mahdollisen käsityöläisavioliiton varalle mestarin perheen sekä kisällien ja oppipoikien muodostaman yhteisön taloudenpitoon. Oppia tulevaa varten ei yleensä haettu muualta, sillä useimmiten porvariston tytär avioitui suoraan isänsä kodista. Tässä aineistossa on ainoastaan kolmessa tapauksessa löytynyt merkintöjä siitä, että naiset olisivat olleet palveluksessa ennen avioitumistaan. Kahdessa tapauksessa naisen kohdalla on merkintä piika ja yhdessä tapauksessa jungfru.⁵⁰

Kun mies aikoi avioliittoon tuli hänen anoa neitoa tämän naittajalta, jona toimi hänen isänsä. Laki kuitenkin velvoitti neidon isää keskustelemaan asiasta tämän äidin kanssa, sillä lain mukaan ”äiti antakoon siihen neuvoa”. Jos isä oli kuollut, toimi äiti naittajana, mutta hänen tuli puolestaan neuvotella isänisän tai äidinisän kanssa. Jos äitikään ei ollut elossa, naittajana toimi ensisijaisesti veli tai joku muu miespuolinen sukulainen. Vanhemmilla oli sanansa sanottavana tyttären naimakaupassa, mutta avioliittoon ei tullut silti pakottaa, vaan kyse oli molempien osapuolten suostumuksesta ja vapaasta tahdosta.⁵¹

Vielä 1800-luvulla Suomessa oli tavallista, että maaseudulla aviopuoliso löydettiin useimmiten omasta tai naapuripitäjästä ja kaupungeissa omasta kaupungista tai sen välittömässä läheisyydessä

⁴⁹ Perintökaari 19. luku, 2 §, Naimiskaari 11. luku 1.§, Vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927, 17, 47; Manninen 1985, 128.

⁵⁰ Mf 364, Vaasan seurakunnan rippikirjat vuosilta 1807-1828, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

⁵¹ Naimiskaari 1.luku 2§, 3§ ja 5§, Vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927, 1-2.

olevalta maaseudulta. Näin on myös tulevien vaasalaisten käsityöläismestarien vaimojen laita. Suurin osa heistä oli syntynyt Vaasassa tai sen naapurissa Mustasaassa.⁵² Muutkin tulevat mestarien vaimot olivat maantieteellisesti melko suppealta alueelta Pohjanmaan rannikolta jotakin yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta.

*Taulukko 2. Tutkimuksen kohteena olevien naisten synnyinpaikat.*⁵³

Vaasa	21
Kalajoki	1
Kokkola	2
Kristiinankaupunki	1
Mustasaari	4
Närpiö	1
Sauvo	1
Ruotsi	1
Ei tietoa	4
Yhteensä	36

Naiset ovat syntyneet vuosien 1750-1816 välisenä aikana. Heistä yksi tuli tarkastelujakson aikana leskeksi kaksi kertaa, joten luettelossa on 36 naista.

Lähde: Lähde: Hedman Karl 1928, *Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869*; Mf UK 343, UK 369 Mustasaaren ja Vaasan seurakuntien syntyneitten luettelot, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

Naisista lähes 70 % on Vaasasta. Mustasaassa ja Vaasassa syntyneitä on yhteensä 81 %. Lähes kaikki muutkin naiset olivat lähialueilta. Kaukaisempi Sauvo selittyy sillä, että räätälimestari oli kotoisin Kemiöstä ja nuoripari oli mennyt naimisiin Turussa ennen Vaasaan muuttoa. Kalajoelta lähtöisin oleva kappalaisen tytär, joka meni naimisiin kultasepän kanssa, asui puolestaan avioituessaan Vaasan naapurissa Laihialla. Vaasan ja Ruotsin rannikkoseutujen kiinteät yhteydet ovat tässäkin nähtävissä, sillä yksi naisista oli muuttanut Uumajasta.⁵⁴

Mestarien vaimot eivät olleet vain maantieteellisesti vaan myös sosiaaliselta asemaltaan lähellä aviopuolisoitaan. Suurin osa heistä oli lähtöisin kaupunkien porvarillisesta elämänpiiristä, ja näin se, mihin he olivat lapsina tottuneet, löytyi myös avioliiton solmimisen jälkeisessä elämäntavassa.

⁵² Vaasan ja Mustasaaren seurakunnissa historiikirjat ovat yhteiset vuoteen 1803 asti.

⁵³ Hedman 1928, passim; Mf UK 363, UK 369, UK 364, Mustasaaren ja Vaasan seurakuntien historiikirjat sekä Vaasan seurakunnan rippikirjat. Seinäjoen kaupungin kirjasto.

⁵⁴ Mf UK 104 Laihian seurakunnan historiikirjat, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

Taulukko 3. Luettelo naisten isän ammatista tai asemasta.

Käsityöläismestari	12	
Vyöntekijä	1	Karvarimestari
Kappalainen	1	
Lukkari	1	
Vararehtori	1	Kauppias
Maanmittari	1	
Kauppias	1	Kaupunginvouti
Kauppias	1	
Porvari	1	
Manttaalikomissaari	1	
Pehtori	1	
Tullikirjuri ja kellarimestari	1	
Teurastaja	1	
Merimies	3	
Torppari	1	
Ei tiedossa	1	Merimies
<u>Ei tiedossa</u>	<u>7</u>	
Yhteensä	36	

Jos kyseessä oleva nainen on ollut naimisissa ennen mestarin kanssa solmittua liittoa, olen lisännyt luetteloon oikealle edellisen miehen ammatin.

Lähde: Lähde: Hedman Karl 1928, Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869. Mäkelä 1985, 276.

Kahdeksan naista, joiden isän ammatista ei ole tietoa, ovat Vaasan ulkopuolelta tai paikkakunta ei ole lainkaan tiedossa. Muut ulkopaikkakuntalaiset ovat Laihian kappalaisen tytär, kokkolalaisen kuparisevän tytär, Kristiinankaupungista oleva merimiehen tytär ja Sauvosta oleva pehtorin tytär sekä mustasaarelaiset maanmittarin ja torpparin tyttäret. Käsityöläismestarien tyttäret ovat aineistossa voimakkaasti edustettuina, sillä heitä on kaikkiaan 13 eli yli 1/3 koko aineistosta, mikä on osoitus oman säädyn sisällä solmittujen avioliittojen runsaudesta. Heidän lisäksi käsityöläistäustaisiin tyttäriin ovat verrattavissa vielä teurastajan tyttäret. Kolme merimiehen tytärtä on osoitus siitä, että kyse on rannikkokaupunkien asukkaista. Maaseudun elinkeinot tai siellä esiintyvät ammatit ovat vain marginaalisesti edustettuina, sillä yleensä isien ammatit ovat kaupunkilaisammatteja.⁵⁵

Viisi käsityöläismestarin tytärtä tai leskeä on mennyt naimisiin oman alansa mestarin kanssa. Näiden lisäksi parkkinahan valmistajasta Gabriel Poleruksesta eronnut Anna Ammelin nai karvarimestarin. Eniten tällaisia avioliittoja oli räätälien keskuudessa, sillä kolme räätälin tytärtä

⁵⁵ Hedman 1928, passim; Mf UK 343, UK 369, Mustasaaren ja Vaasan seurakuntien historiikirjat, Seinäjoen kirjasto.

meni naimisiin räätälin kanssa. Heitä olivat räätälioltermanni Åkerbomin tyttäret Eva Britan ja Maria sekä yllämainittu Charlotta Catharina. Jäätyään leskeksi hän nai Laihialta kotoisin olleen räätälin kisällin Henrik Arvidssonin, josta myöhemmin tuli mestari. Näiden lisäksi räätäli Bergstenin tytär Maria meni naimisiin räätälin kanssa ja suutari Blomströmin tytär Lovisa meni naimisiin Luodosta kotoisin olleen suutarin kanssa.⁵⁶

Vaasalaisista erityisesti räätälien tyttäret ovat menneet naimisiin räätälien kanssa, siitä huolimatta, että kaupungissa oli määrällisesti eniten suutarimestareita. Räätälien tyttärien aviopuolisot eivät vielä naimisiin mennessään olleet mestareita, vaan he saivat tämän arvon itselleen muutamasta kuukaudesta yli kolmen vuoden kuluttua naimisiinmenostaan. Kaikki nämä liitot solmittiin vuosien 1778 – 1783 välillä.⁵⁷ Avioliitto mestarin tyttären kanssa on ilman muuta ollut edesauttamassa kisäliä mestariksi pääsyn suhteen, mutta samalla nuori mestari on varmistanut asemaansa ammattikunnan muodostamassa yhteisössä. Erityisesti muualta tulleille avioliitto saman alan mestarin tyttären kanssa on ollut tärkeää.

Kaikki muut räätälin kanssa naimisiin menneet naiset olivat Vaasasta paitsi Sauvosta kotoisin ollut Hedvig Winblad, joka oli jo Turussa ollessaan mennyt naimisiin. Suutarien kanssa menivät naimisiin vaasalaisnaisten lisäksi Kokkolasta, Närpiöstä ja Uudestakaarlepyystä kotoisin olleet naiset. Vaasalaiset ja mustasaarelaiset naiset olivat enimmäkseen edustettuina karvarien ja kultaseppien keskuudessa. Vain Kristiinankaupungista kotoisin ollut Rebecka Berg, joka meni naimisiin karvarimestari Jakob Westerbergin kanssa ja Laihialla kultaseppä Hartmanin kanssa naimisiin mennyt kappalaisen tytär Johanna Simelius tekevät poikkeuksen. Kolmen suutarin kanssa ja yhden karvarin kanssa naimisiin menneen kotipaikka ei ole tiedossa, mutta oletettavasti se ei kuitenkaan ole ollut Vaasa⁵⁸

Näyttää olevan niin, että vaasalaiset porvaristyttäret menivät naimisiin muualta tulleitten suutarien kanssa, ja muualta tulleet naiset puolestaan naivat vaasalaisia suutareita. Ehkä suutarien ei tarvinnut ammattinsa takia olla yhtä kiinteässä yhteydessä kaupungin porvariskuntaan kuin räätälien, ja näin heillä saattoi olla suurempi vapaus mennä naimisiin muualta tulleitten naisten kanssa. Joka tapauksessa kaikki tarvitsivat kenkiä ja suutarien asiakaskunta käsitti kaupungin porvarien lisäksi myös ympäröivällä maaseudulla asuvaa asiakaskuntaa sekä kaupungin vähävaraisempaa väestöä.

⁵⁶ Hedman 1928, 240, 254, 263-264, 268.

⁵⁷ Hedman 1928, 263-264.

⁵⁸ Hedman 1928, passim.

Melkein kaikki naiset, joiden isän ammatti tunnetaan, ovat porvariain tyttäriä ja muutama poikkeus tästä säännöstä ei kumoa sitä tosiseikkaa, että naimiskaupat tehtiin tavallisimmin oman säädyn kesken. Hyvän naimiskaupan teki varakkaan kristiinankaupunkilaisen kauppiain tyttär Rebecka Berg, joka jäätyään leskeksi kaupunginvouti Dahlstenin kuoltua, meni naimisiin karvarimestari Jakob Westerbergin kanssa. Tämä hoiti verstastaan hyvin, ja hänestä tuli ammattikuntansa oltermanni ja lopulta kaupungin raatimies, joten Rebecka nousi näin kaupungin säätyläisten joukkoon.⁵⁹ Karvarin kanssa naimisiin menneiden joukossa oli toinenkin leski, sillä Eva Bergsten, joka oli jäänyt leskeksi kauppiasmiehensä kuoltua, otti toiseksi mieheksensä yllä mainitun Jakob Westerbergin pojan Johan Jakobin. Karvari Poleruksen eronnut vaimo Anna Catharina Ammelinin (esiintyy myös nimellä Hammelin) meni puolestaan naimisiin karvari Jonas Bäcklundin kanssa.⁶⁰

Karvarimestari tarvitsi pääomaa pystyäkseen perustamaan oman työpajan. Tämän perusteella voisi ajatella, että karvarin tyttären tai lesken kanssa solmittu avioliitto toisi tarvittavaa pääomaa. Tutkimuksen kohteena olevista naisista ei yksikään ollut karvarin tytär tai leski, joten tällaisella keinolla eivät karvarit pystyneet verstastaan rahoittamaan. Anna Polerus oli parkkinahantekijän eronnut vaimo, jolla oli hallussaan miehen verstaas. Se ei kuitenkaan liene ollut kovin suuri, sillä verstaassa ei ole ollut koko aikana kisälliä vaan ainoastaan yksi oppipoika.⁶¹ Karvariain tuli saada verstaansa kannattaviksi sekä kaupungin porvareista että maaseudun asukkaista muodostuvan asiakaskunnan avulla, sillä myös ympäröivältä maaseudulta saatiin nahkoja muokattavaksi.⁶²

Mikä sai räätälit pitäytymään tiukemmin kuin muut vaasalaisilla porvariain avioliittomarkkinoilla? Oliko heidän työssään jotain sellaista, joka suosi tätä asennetta? Käsiyöläisistä räätälit olivat ainoita, jotka joutuivat läheiseen kosketukseen asiakkaansa kanssa. Mitä tuli ottaa tarkasti ja läheltä. Mikäli mestari valmisti vaateista naiselle, oli mittojenottotilanne intiimi, vaikka räätäli enimmäkseen valmistikin vain naisten päällyspukineita. Kun mestari oli saanut verstaan, hänen oli luotava oma asiakaskuntansa, jolla oli varaa käyttää tarjottuja palveluja. Sääty-yhteiskunnan aikana miehelle ei juuri ollut mahdollista naida ylemmästä säädystä ja tällöin suhteet kaupungin porvareihin ja luottamuksen herättäminen heidän keskuudessaan oli tärkeää. Toisaalta Vaasa oli kaupunki, jossa ei seuraelämässä välitetty tiukoista säätyeroista ja erityisesti syntyperäisten

⁵⁹ Wirilanderin mukaan raatimiehet lasketaan säätyläisten joukkoon Wirilander 1974, 201; Mäkelä 1985, 276.

⁶⁰ Hedman 1928, 237-241.

⁶¹ Taksoitusluttelot Vaasasta 1822-1828, GIb:28, GIb:31, GIb:34, GIb:38, GIb:41, GIb:45, GIb:49, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO,VMA.

⁶² Mäkelä 1985, 206.

vaasalaisten porvariensa elämänsäpiirissä mukana olevilla oli mahdollisuus luoda suhteita myös ylempiin säätyihin.⁶³

3.2. Kolmesti kuulutetut

Kun avioliittoon aikovien ja naittajan välillä oli päästy yhteisymmärrykseen avioliiton solmimisesta, julkaistiin kihlaus. Se oli myös tehtävä virallisesti, sillä läsnä oli oltava naittajan lisäksi neljä todistajaa, kaksi kummankin puolelta. Kihlaus oli vahva lupaus avioliiton solmimisesta, eikä sitä ollut oikeus rikkoa. Mikäli kihlusaikana mies makasi morsiamensa, se katsottiin avioliitoksi, joka oli lain mukaan ”vihkimisellä päätettävä”. Kihlauksesta saattoi kyllä helposti erota silloin, kun se oli molempien tahto eikä kihlakumppanien välillä ollut pidetty vuodeyhteyttä. Asiasta oli kuitenkin ilmoitettava tuomiokapitulille, joka purki kihlauksen.⁶⁴

Nuorella naisella oli naittaja, mutta leski sai itse päättää omasta avioliitostaan. Asia ei aina kuitenkaan ollut näin yksiselitteinen. Jopa maistraatti saattoi puuttua lesken naimisiinmenoon. Hyvänä esimerkkinä tästä on alun perin kokkolalaisen suutari Solfvinin tapaus. Solfvin oli ollut opissa mestari Johan Sundbergin luona, ja tämän kuoltua vaimo antoi todistuksen opin loppuajan suorittamisesta. Solfvin halusi mestariksi, mutta ammattikunta vastusti asiaa, koska kisällivuotia ei ollut tarvittavaa kolmea vuotta. Maistraatti kuitenkin puolsi anomusta, koska suutarin tiedettiin olevan erittäin ahkera ja hyväkäyttöksinen, mutta mestariksi pääsyn edellytyksenä oli, että hän naisi suutarin lesken Magdalena Sundbergin.⁶⁵

Kun kisälli anoi maistraatilta pääsyä mestariksi, hänellä tuli olla hyvä maine ja kisällivuodet suoritettuna. Vaikka näin olisi ollutkin, ammattikunta saattoi olla puoltamatta mestariksi pääsyä vetoamalla siihen, että kaupungissa oli jo tarpeeksi alan mestareita. Tässä tapauksessa edellinen mestari oli kuollut, ja jos kisälli nai mestarin lesken, verstaiden määrä ei lisääntynyt. Samalla kisälli turvasi myös lesken aseman. Vuoden 1720 ammattiasetuskin puolsi mestarin tyttären tai lesken naimista, sillä tällaisessa tapauksessa mestariksi pääsi puolta pienemmällä maksulla. Tällainen naimakauppa myös luonnollisesti varmisti uuden mestarin asemaa ammattikunnan piirissä ja toi sekä aineellista että aineetonta hyötyä nuorelle kisällille.⁶⁶

⁶³ Tiitola 2002, 58.

⁶⁴ Naimiskaari 3. luku 1§, 9 § ja 4.luku 4 §, Vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927, 4-5, 7.

⁶⁵ Mäkelä 1985, 458.

⁶⁶ Vuoden 1720 ammattiasetus, 6.kappale 7§.

Kun avioliiton solmimisesta oli päätetty, oli mentävä papin pakeille ja otettava kuulutukset. Kuulutusten tarkoituksena oli saattaa asia julkiseksi, ja näin varmistaa se, että kummallakaan osapuolella ei ollut mitään estettä avioliiton solmimiseen. Papin tehtävänä oli kuuluttaa saarnastuolista parin avioliittoaikomuksesta kolme kertaa morsiamen seurakunnassa. Vain erikoistapauksessa, esimerkiksi sulhasen lähtiessä sotaan, saatettiin kolmesta kuulutuksesta luopua. Kuulutusten oikea suorittaminen oli niin tärkeää, että pappi menetti virkansa, jos hän vihki parin ennen kuin asialliset kuulutukset oli tehty.⁶⁷

Mestarien kanssa naimisiin mennessään vain viisi naisista oli leskiä, joten naittajan valta tuli todeksi kaikkien muiden kohdalla. Oheisessa Taulukossa 4 on tiedot naisten ja mestarien avioliitoista, kuitenkin siten, että ne avioliitot, joita naiset solmivat mestarin kuoleman jälkeen, käsitellään myöhemmin.

Taulukko 4. Avioliitot ammattialoittain. Avioliitot solmittiin vuosien 1775 ja 1841 välillä.

Ammattiala	Molempien 1. liitto	Naisen 2. liitto	Miehen 2.-3. liitto	Molempien uusi liitto	Yhteensä
Karvarit	6	2	0	1	9
Kultasepät	2	0	1	1	4
Räätälit	6	1	4	0	11
Suutarit	11	0	2	0	13
Yhteensä	25	3	7	2	37

Lähde: Hedman Karl 1928, *Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869*; Mf UK343, UK364, UK365, UK369, Mustasaaren seurakunnan historiakirjat, Vaasan seurakunnan historiakirjat ja rippikirjat. Seinäjoen kaupungin kirjasto. Kaksi kertaa leskeksi jäänyt nainen on merkitty ensimmäisellä kerralla kohtaan molempien ensimmäinen liitto ja toinen avioliitto on merkitty naisen toisen liiton ja miehen ensimmäisen liiton kohdalle.

Avioliitoista 2/3 oli miehen ja naisen ensimmäisiä avioliittoja ja useimmissa tapauksissa myös ainoita. Ennen tämän mestarin kanssa solmittua liittoa naisista 5 oli jäänyt leskeksi ja yksi eronnut. Kaksi heistä nai oman alansa mestarin, sillä karvari Poleruksesta eronnut Anna meni naimisiin karvari Bäcklundin kanssa ja räätäli Nybergin leski Charlotta nai räätäli Arvidssonin. Miehistä puolestaan leskiä oli kaikkiaan 9, joista yksi meni kolmanteen avioliittoon ja naidessaan merimiehen lesken kultaseppä Andström solmi jo viidennen liittonsa.

Räätäleistä lähes puolet oli toisessa avioliitossaan, mutta heidän kanssaan naimisiin menneet naiset solmivat kaikki ensimmäisen avioliittonsa. Karvarimestareista kaikki muut paitsi yksi menivät

⁶⁷ Naimiskaari, 7. luku, 2§, vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927, 10.

ensimmäiseen avioliittonsa, mutta vaimoista kolme avioitui jo toisen kerran. Suutariavioliitoissa kaikki naiset menivät ensimmäiseen avioliittoonsa ja mestareistakin vain kaksi oli leskiä. Näistä kolmestatoista avioliitoista kahdeksan oli täysikestoista⁶⁸, yksi solmittiin naisen iän ollessa 39 vuotta ja neljä liittoa päättyi ennen kuin nainen ehti täyttää 40 vuotta.

Räätälimestarien keskuudessa oli huomattavan paljon leskiä, jotka menivät uudestaan naimisiin. Sille, että he olivat jääneet leskiksi, ei löydy erityistä syytä. Uuden avioliiton solmimisen tarpeellisuutta ei voi selittää perheessä olleilla pienillä lapsilla. Vain yhdessä tapauksessa heitä oli, mutta mestari meni uudelleen naimisiin vasta kahden vuoden kuluttua, jolloin kaikkein akuutein tilanne lasten huoltamisen suhteen oli jo ohi. Mikäli vertaa tilannetta niihin mestareihin, jotka jäivät leskeksi saman ajanjakson aikana, mutta eivät menneet uudelleen naimisiin, on tilanne samansuuntainen. Yksi leskistä jäi elämään pienten lasten kanssa, mutta se ei pakottanut uuteen naimiskauppaan.

Kaksi mestaria meni naimisiin uudestaan heti suruajan päätyttyä. Toinen heistä oli räätälimestari Appelgren, jonka taloudessa oli piian lisäksi kaksi kisälliä ja kaksi oppipoikaa. Hän meni naimisiin muutamaa vuotta nuoremman Greta Lisa Hultmanin kanssa. Toinen oli Jakob Westerberg, jonka taloudessa oli myös kisällejä ja oppipoikia ja peräti kolme piikaa. Nämä molemmat mestarit tarvitsivat naisen johtamaan taloutta ja huolehtimaan mestarin ja työntekijöiden tarpeista. Kirsi Vainio-Korhonen on omassa tutkimuksessaan korostanut naisen merkitystä talouden hoitajana silloin, kun mestari jäi leskeksi verstaan ollessa hyvässä toiminnassa.⁶⁹

Keskimäärin mestarit menivät uudelleen naimisiin vasta noin kolmen vuoden kuluttua edellisen vaimon kuolemasta. Vaihteluväli oli puolesta vuodesta noin kymmeneen vuoteen. Turussa mestareista noin puolet solmi avioliiton kahden vuoden kuluessa vaimon kuolemasta ja Vaasan tapauksessa heitä oli myös tasan puolet.⁷⁰ Naiset menivät uudelleen naimisiin noin kahden ja puolen vuoden kuluttua edellisen miehensä kuolemasta. Heistä ainoastaan Charlotta Nybergillä oli useampi pieni lapsi huollettavanaan, muilla oli korkeintaan yksi tai kaksi pientä lasta tai lapset olivat jo varttuneet yli 10-vuotiaiksi.

⁶⁸ Täyskestoisessa liitossa nainen on avioituessaan alle 35-vuotias ja erotessaan tai leskeksi jäädessään yli 40-vuotias.

⁶⁹ Taksoitusluettelot Vaasasta Gib:11 1814, Gib:17 1817, Gib:25 1821, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit.

VLKO,VMA; Vainio-Korhonen 1998, 156.

⁷⁰ Vainio-Korhonen 1998, 155; Hedman 1928, passim.

3.3. Valintana ikätoveri

Kun räätälimestari Åkerbomin tytär Eva meni naimisiin räätälinkisälli Michel Gummeruksen kanssa, oli heidän välisensä ikäero peräti 17 vuotta. Tämä ei kuitenkaan ollut tavallista, vaan ikä erot olivat yleensä huomattavasti pienempiä.

Taulukko 5. Naisten ja miesten keski-ikä avioliittoa solmittaessa.

Sukupuoli	Molempien 1. liitto	Naisen 2. miehen 1.liitto	Miehen 2.-3. naisen 1.liitto	Molempien uusi liitto
Nainen	24,5	31,0	30,3	42,0
Mies	28,5	24,3	38,0	51,5

Avioliitot solmittiin vuosina 1775 – 1841.

Lähde: Hedman Karl 1928, Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869; Mf UK343, UK364, UK365, UK369, Mustasaaren seurakunnan historiakirjat, Vaasan seurakunnan historiakirjat ja rippikirjat. Seinäjoen kaupungin kirjasto. Yhden avioliiton solmimisaika ei ole tiedossa.

Molempien osapuolten ensimmäisiä liittoja oli kaikkiaan 25, joista 21 tapauksessa oli kyse kummankin ainoasta avioliitosta. Kun mies ja nainen solmivat ensimmäisen avioliiton, olivat naiset keskimäärin neljä vuotta miehiään nuorempia. Naisten ikä vaihteli kuitenkin voimakkaasti ja aineistosta löytyy yhtä hyvin 17-kesäinen kuin 46-vuotiaskin nuorikko. Tämän aviopuoliso oli vaimoaan 14 vuotta nuorempi. Molempien ensimmäisissä liitoissa miehistä vanhimmat olivat 38-vuotiaita ja nuorin 22-vuotias, joka oli nuoresta iästään huolimatta jo mestariksi päässyt suutari ja samalla viisi vuotta vaimoaan nuorempi. Noin joka viidennessä avioliitossa nainen oli miestänsä vanhempi. Erityisesti se oli nähtävissä suutarien joukossa, sillä tapauksista 4/5 löytyi heidän solmimistaan liitoista.

Miesten ensimmäisessä avioliitossa leskinaisen kanssa nainen oli lähes seitsemän vuotta miestänsä vanhempi. Suurin ikäero oli 12 vuotta ja pienin kolme vuotta. Kun tarkastellaan naisen ensimmäistä liittoa ja miehen toista tai kolmatta liittoa, mies oli keskimäärin kahdeksan vuotta naista vanhempi, vaihteluvälin olleessa 6-16 vuotta. Joukossa on myös tapaus, jossa nainen oli miestänsä kolme vuotta vanhempi. Naisten keski-ikä on puolestaan noussut molempien ensimmäiseen liittoon verrattuna lähes kuudella vuodella.

Avioliittoja, jotka solmittiin kahden lesken kesken, on aineistossa vain kaksi. Kaupunginvouti Dahlstenin leski Rebekka Berg meni naimisiin karvari Jakob Westerbergin kanssa. Tässä liitossa nainen oli miestänsä 12 vuotta vanhempi. Helsingörissä hukkuneen merimiehen leski Margareta

Waxlax nai kultaseppä Johan Andströmin ja oli hänen viides vaimonsa. Tässä liitossa mies oli vaimoaan 31 vuotta vanhempi. Keskiarvo näissä liitoissa on harhaanjohtava, koska tapaukset ovat niin erilaiset.

Naisten keski-ikä ensimmäisiä avioliittoja solmiessaan oli 26,0 vuotta, ja miesten vastaava luku oli 28,0 vuotta. Naisten avioitumisiässä on kuitenkin selvä ero, jos verrataan avioitumisaikaa ennen vuotta 1810 ja sen jälkeen. Varhemmin avioituneitten naisten keski-ikä oli 24 vuotta ja myöhemmin avioituneitten 27,5 vuotta. Tämä näyttäisi merkitsevän sitä, että 1800-luvun alkupuolella naisten avioitumisikä alkoi nousta. Samansuuntaiseen tulokseen on tultu Eskilstunassa, sillä naiset menivät siellä vuonna 1806 ensimmäiseen avioliittoonsa keskimäärin 24,2-vuotiaina ja vuosien 1811-1815 välillä 27,2-vuotiaina. Mestarien avioitumisiät olivat siellä vastaavasti 28,4 ja 25,8 vuotta. Ovansjön ja Torsåkersin pitäjiä seppäperheissä Ruotsissa vuosina 1825-1852 naisten avioitumisikä oli keskimäärin 25,1 vuotta ja miesten 24,5 vuotta. Miesten suhteellisen alhaiseen avioitumisikään lienee vaikuttanut se, että he pääsivät keskimäärin tämän ikäisinä verstaskisälleiksi, jolloin toimeentulo oli turvattu ja perheen perustaminen oli näin mahdollista.⁷¹

Mennessään ensimmäiseen avioliittoonsa mestarin kanssa, naiset olivat yleensä miestä nuorempia tai samanikäisiä. Kuitenkin naisista viisi meni naimisiin itseään nuoremman suutarin kanssa. Näistä kolme oli mestareita, ja yksi sai mestaruuden pian naimisiinmenonsa jälkeen. Vain yhdessä tapauksessa mies oli kisällinä pitempään, mutta naimisiinmenon syynä saattoi olla lapsen odotettu syntyminen. Näissä liitoissa naisten keski-ikä oli 29,6 vuotta, ja he olivat yli neljä vuotta vanhempia kuin yleensä naiset ensimmäistä liittoa solmiessaan. Miesten keski-ikä oli 27,4 vuotta, mikä ei poikkea kovin paljon miesten yleisestä avioitumisiästä. Naiset olivat kuitenkin löytäneet aviopuolisot, jotka saattoivat turvata tulevan perheen toimeentulon.

Kaiken kaikkiaan suutarit menivät naimisiin nuorina keskimäärin 25,6-vuotiaina, mutta asialle ei löydy käytetyssä tutkimusaineistossa mitään näkyvää selitystä. Alle puolet miehistä oli mestareita astuessaan avioon, mutta osa kisälleistä sai mestarikirjan pian avioitumisensa jälkeen, joten yli puolet miehistä tiesi omaavansa ammatin, jonka avulla perheen toimeentulo oli turvattavissa. Ehkä syynä on vain se, että suutarinoppiin mentiin suhteellisesti nuorempina kuin muilla käsityöaloilla. Siten päästiin mestariksikin muuta nuoremmalla iällä. Tämän aineiston perusteella asiaa ei voi kuitenkaan tarkentaa. Kirsi Vainio-Korhosen mukaan useimmat turkulaiset miehet olivat mestareita

⁷¹ Hörsell 1983, 146; Rydén 1990, 206-207.

avioituessaan, ja vaasalaiset uskalsivat naimisiin jonkin verran useammin ennen mestarikirjan saantia.⁷²

Vähän yli 70 % naisista oli alle 30-vuotiaita avioituessaan ensimmäisen kerran. Samansuuntaiseen tulokseen Vainio-Korhonen on tullut tutkiessaan turkulaisia mestareita ja heidän vaimojaan. Hänen mukaansa noin 3/4 naisista oli alle 30-vuotiasta solmiessaan ensimmäisen avioliittonsa. Noin puolet miehistä oli hänen mukaansa yli 30-vuotiaita, mutta Vaasassa näin vanhoja oli ainoastaan vähän yli neljännes.⁷³ Tähän lukuun vaikuttaa osaltaan se, että vaasalaiset eivät välttämättä odottaneet yhtä usein mestarikirjaa, ennen kuin menivät naimisiin, mutta myös se, että suutarien joukossa oli useita alle 27-vuotiaita mestareita. Jos nainen oli naimisiin mennessään täyttänyt 30 vuotta, hän ilmeisesti edellytti myös toimeentulon turvaa, sillä näissä tapauksissa miehet olivat päässeet ennen avioitumistaan mestareiksi. Ainoastaan yksi karvarinkisälli tekee poikkeuksen, mutta hän pääsikin mestariksi vasta 50-vuotiaana.

Avioliitot kestivät keskimäärin 18,3 vuotta, mutta vaihtelu oli erittäin suurta. Lyhin kesto oli yksi vuosi miehen kuollessa mestaritaipaleen alussa. Pisin avioliiton kesto-aika oli 52 vuotta ja tämän lisäksi joukossa oli kolme yli 40 vuotta kestänyttä liittoa. Suutarien keskuudessa naimisiin mentiin nuorella iällä, ja niiden kestokin oli keskimäärin 23,4 vuotta. Kolme yllämainitusta neljästä pitkästä liitosta on suutarien liittoja ja yksi räätälin. Aineiston valintakriteerin takia kaikki liitot päättyivät miehen kuolemaan.

4. SYNNYTTÄVÄ NAINEN

4.1. Perhe kasvaa

Naisen tulevaa elämää aviopuolisona määrittivät miehen asema ja varallisuus. Sanoihan lakikin, että vaimo kuuluu miehensä säätyyn ja tilaan.⁷⁴ Avioliiton solmittuaan nuoripari muutti omaan talouteensa, ja mestari rakensi oman elämänsä puitteet. Vaimon työtaakkaa lisäsivät kisällit ja erityisesti oppipojat, jotka kuuluivat aina mestarin talouteen. Heille tuli järjestää niin ravinto kuin asuminenkin ja vaimon tehtävä oli tältä osin huolehtia koko verstasyhteisöstä. Mutta miehen aseman ja verstaan laajuuden lisäksi naisen elämää määrittivät monet henkilökohtaiset asiat, kuten

⁷² Vainio-Korhonen 1998, 150.

⁷³ Vainio-Korhonen 1998, 153.

⁷⁴ Naimiskaari 9. luku 1. §, Vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927, 15.

avioitumisikä, lapsien synnytykset, lapsien kuolemat, lasten muuttaminen kodista ja aviopuolison mahdollinen kuolema.

Käsityöläismestarin kanssa avioliittoon menneiden naisten ikä vaihteli 17 vuoden ja 50 vuoden välillä. Vanhin mestarin kanssa ensimmäiseen avioliittoonsa mennyt nainen oli 46-vuotias, ja korkeasta iästään huolimatta hän sai vielä lapsen. Mestarien kanssa solmituista liitoista peräti kuusi oli lapsettomia. Jos aineistoa katsotaan kokonaisuutena ja otetaan huomioon myös naisten aikaisemmat ja myöhemmät liitot, kolme naisista oli lapsettomia.

Taulukko 6. Naisten keskimääräinen lapsiluku avioliitoissa mestarin kanssa.

<u>Naisten avioitumisikä</u>	<u>Lapsiluku kaikissa liitoissa</u>	<u>Lapsiluku täysiaikaisissa liitoissa</u>
Alle 25 v.	5,0	7,2
25-29 v.	4,6	5,3
30-34 v.	2,5	3,0
yli 35 v.	0,8	-

Naiset on jaettu taulukossa neljään eri avioitumisikäryhmään. Lapset ovat syntyneet vuosina 1776-1842. Kaikkien tapausten keskiarvossa on otettu huomioon myös lapsettomat naiset.

Täysikestoissa liitoissa nainen on avioituessaan alle 35-vuotias ja avioliiton päättyessä yli 40-vuotias.

Lähde: Mf UK343 Mustasaaren seurakunnan syntyneittenluettelo; UK 369, UK 364, UK365 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelot ja rippikirjat. Seinäjoen kaupungin kirjasto. Kaikkien tapausten keskiarvoissa on otettu huomioon myös lapsettomat naiset.

Mitä nuorempana mentiin naimisiin, sitä enemmän lapsia syntyi. Nuorina solmittujen avioliittojen lapsiluku oli viisi lasta ja täysiaikaisissa liitoissa lapsiluku nousi seitsemään. 25-29-vuotiaina naimisiin menneille lapsia syntyi lähes yhtä paljon, mutta yli kolmekymmenvuotiaina naimisiin menneiden lapsiluku pieneni huomattavasti. Se on vain puolet nuorina naimisiin menneiden naisten saamien lasten määrästä.

Nuorimpien naisten täysikestoissa liitoissa keskimääräinen lapsiluku on yli kaksi lasta enemmän kuin aikaisin leskiksi jääneillä kanssasisarillaan. Näissä liitoissa synnyttiin myös pitkään, mikä selittää suurta eroa. Seuraavassa ryhmässä täysikestoisten liittojen ja kaikkien liittojen välinen ero on 0,7 lasta. Eroon vaikuttaa yksi lapsettomana pysynyt avioliitto, sillä kaikki muut liitot ovat tässä ryhmässä olleet täysikestoisia. Myös muissa ryhmissä on naisia, jotka eivät synnyttäneet lapsia mestarin kanssa, mikä vaikuttaa lapsilukujen keskiarvoon.

Kaikkien täysikestoisten avioliittojen keskimääräinen lapsiluku on 5,6 lasta. Se on hyvin lähellä 1800-luvun tienoilla eläneiden turkulaisten käsityöläisvaimojen lapsilukua. Heidän täysikestoissa liitoissaan lapsia syntyi keskimäärin 5,4. Myös Eskilstunassa 1800-luvun alkupuolella täysikestoisten kisälli- ja mestariavioliittojen keskimääräinen lapsiluku oli lähellä vaasalaisten lukua sen ollessa 5,3 lasta.⁷⁵

Suutarit menivät aikaisin naimisiin, ja myös lapsiluku oli korkea. Koko aineistoon verrattaessa suutariperheissä syntyi keskimäärin yhtä paljon lapsia kuin muilla keskiarvon ollessa 5,5 lasta. Mukana on kuitenkin kaksi lapsetonta naista, jotka vaikuttavat keskiarvoon voimakkaasti. Ennen 25 ikävuottaan suutarin kanssa naimisiin menneet naiset, jotka ehtivät olla täysikestoissa liitossa, saivat keskimäärin 9,3 lasta, mikä on todella korkea luku. Seuraavassa ikäryhmässä suutarinvaimojen täysaikaisten liittojen lapsiluku on 7,0 lasta. Räätälien vaimot saivat ennen 25 ikävuottaan naimisiin menneiden keskuudessa keskimäärin 5,4 lasta ja täysikestoissa liitoissa 7,0 lasta. Karvarien ja kultaseppien keskuudessa näissä liitoissa syntyi 5-6 lasta. Turussa vuonna 1800 toimineiden mestareiden täysikestoissa avioliitoissa syntyi yleensä yli kuusi lasta, mutta Vaasassa keskimääräinen lapsiluku nousi seitsemään.⁷⁶

25-29-vuotiaana naimisiin menneiden ryhmässä suutarien vaimojen lisäksi oli vain kolme naista. Yksi heistä on räätälin vaimo, joka sai neljä lasta. Muut mestarin kanssa solmitut avioliitot olivat lapsettomia. Näin siis tässäkin ryhmässä suutarien vaimojen saamat lapset nostavat keskimääräistä lapsilukua huomattavasti.

30-34-vuotiaana naimisiin menneiden ryhmässä on kaikkiaan kahdeksan naista, joista viiden liitto on täysikestoinen. Näissä liitoissa keskimääräinen lapsiluku jää 3,0 lapseen, mikä on yli yksi lapsi vähemmän kuin Turussa toimineiden käsityöläismestarien ensimmäisten vaimojen lapsiluku vastaavassa ikäryhmässä.⁷⁷ Tässäkin tapauksessa yhden suutarin vaimon runsas lapsikatras nostaa keskiarvoa, sillä muissa täysaikaissa liitoissa lapsiluku jää 2,0 lapseen.

⁷⁵ Vainio-Korhonen 1997, 184; Hörsell 1983, 161.

⁷⁶ Vainio-Korhonen 1998, 164.

⁷⁷ Vainio-Korhonen 1998, 164.

Taulukko 7. Naisten ikä ensimmäisen ja nuorimman lapsen syntyessä avioliitossa mestarin kanssa.

Naisten avioitumisikä	Ikä ensimmäisen lapsen syntyessä		Ikä nuorimman lapsen syntyessä	
	K	T	K	T
Alle 25 v.	22,2	22,8	34,2	38,2
25-29 v.	27,6	27,6	39,8	39,8
30-34 v.	33,4	33,5	37,4	39,5
Yli 35 v.	41,5	-	41,5	-

Naisten synnytykset ovat tapahtuneet vuosina 1776-1842.

K= kaikki liitot

T= täysikestoiset liitot

Lähde: Mf UK343 Mustasaaren seurakunnan syntyneittenluettelo; UK 369, UK 364, UK365 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelot ja rippikirjat. Seinäjoen kaupungin kirjasto.

Lapset syntyivät maailmaan keskimäärin 10,0 vuoden kuluessa. Täysikestoisissa liitoissa aikaa kului keskimäärin 12,4 vuotta. Kuitenkin alle 25-vuotiaina naimisiin menneet naiset synnyttivät täysikestoisissa liitoissa keskimäärin 15,4 vuoden ajan. Toisessa ikäryhmässä täysikestoisten liittojen synnytykset sijoittuvat 12,2 vuoden ajanjaksoon ja seuraavassa 6,0 vuoteen. Turkulaisista mestarien vaimoista yli 30-vuotiaina naimisiin menneet naiset synnyttivät lapsensa vähän alle kahdeksan vuoden kuluessa ja täysikestoisissa liitoissa vähän yli kahdeksassa vuodessa. Tässä ikäryhmässä vaasalaiset naiset synnyttivät keskimäärin vain neljän vuoden ajan ja täysikestoisissa liitoissa kuuden vuoden ajan. 25–29-vuotiaina naimisiin menneet naiset näyttävät synnyttävän Vaasassa lapsensa suunnilleen samaan tahtiin kuin turkulaiset kanssasisarensa. Kun turkulaiset alle 25-vuotiaina naimisiin menneet naiset synnyttävät lapsensa noin 12 vuodessa, meni vaasalaisnaisilta siihen yli 15 vuotta.⁷⁸

Suutarien suurilapsisimmassa perheessä, joka muodostui Catharina Sjöbergin ja Daniel Aspin liitosta, oli kaikkiaan 13 lasta, jotka olivat syntyneet 23 vuoden kuluessa. Esikoinen syntyi äidin ollessa 22 vuotta ja kuopus, kun äiti oli 45-vuotias. Muutkin varhain naimisiin menneet suutarien vaimot synnyttivät pitkään, keskimäärin 17,7 vuotta. Mielenkiintoista tässä aineistossa on se, että varhain naimisiin menneet synnyttivät lähes yhtä vanhoiksi kuin myöhemmin avioituneet. Vainio-Korhosen tutkimuksen mukaan nuorena avioituneet lopettivat synnyttämisen viisi vuotta aikaisemmin kuin vanhemmat kanssasisarensa. Näin ei kuitenkaan Vaasassa ole ollut asian laita, vaan naiset synnyttivät keskimäärin kuopuksensa noin 38—39-vuotiaina. Ainoastaan yli 35-vuotiaina naimisiin menneet kaksi naista tekevät poikkeuksen. Toinen heistä synnytti nuorimpina

⁷⁸ Vainio-Korhonen 1998, 164.

lapsinaan kaksoset 36-vuotiaana ja toinen oli 47-vuotias ensisynnyttäjä, joka sai vain yhden lapsen.⁷⁹

Noin joka viides naisista synnytti vielä yli 40-vuotiaana. Synnytysvälit olivat keskimäärin 30 kuukautta. Mukana on eräs avioliitossa ollut nainen, jonka viimeinen lapsi syntyi 15 vuotta edellisen jälkeen. Hän korottaa keskiarvoa yhdellä kuukaudella. Vaasalaiset saivat lapsensa muutamaa kuukautta hitaammassa tahdissa kuin kanssasisarensa, sillä turkulaiset saivat lapsensa 26 - 27 kuukauden välein, minkä katsotaan olevan pohjoismaista ja eurooppalaista keskitasoa.⁸⁰

Useimmilla naisilla raskauksien väliin jäi noin 25 kuukautta, mutta toisaalta on naisia, jotka selvästi synnyttävät yli 30 kuukauden välein. Keskiarvoa nostaa myös se, että synnytyskertojen keskivaiheilla voi olla useampi vuosi ilman synnytystä. Syynä saattaa olla keskenmeno, joka on pidentänyt synnytysten väliä. Ainoastaan parissa tapauksessa saattaisi ajatella, että lapsilukua on tietoisesti yritetty pitää kohtuuden rajoissa. Yksi on eräs karvariperhe, jossa synnytysten välit pitenevät. Ensiksi väli oli vain 15 kuukautta, sen jälkeen 30 ja kolmen viimeisen lapsen kohdalla keskimäärin 50 kuukautta. Toinen oli kultaseppäperhe, jossa keskimääräinen synnytysten väli oli noin 39 kuukautta. Yleensä katsotaan, että syntyvyyden sääntelyä on saatettu harjoittaa, mikäli synnytysten väli on yli 40 kuukautta.⁸¹ Parissa tapauksessa viimeinen lapsi on tullut vasta noin neljän vuoden kuluttua edellisen syntymästä, vaikka molemmat vanhemmat ovat olleet hedelmällisessä iässä. Kaikkein pisin synnytysväli oli suutari Häggmanin vaimolla Lovisa Sofialla. Se oli noin 15 vuotta. Viimeinen lapsi syntyi noin kaksi kuukautta sen jälkeen, kun itse mestari oli kuollut. Yleisesti näyttää kuitenkin siltä, että Vaasassa ei voida puhua mistään syntyvyyden säännöstelystä, vaan lapsia on tullut perheisiin tasaiseen tahtiin.

⁷⁹ Vainio-Korhonen 1998, 164.

⁸⁰ Vainio-Korhonen 1998, 163.

⁸¹ Vainio-Korhonen 1998, 164.

Taulukko 8. Naisten kaikki lapset sekä naisten iät vanhimman ja nuorimman lapsen syntyessä.

Avioliitot	Lapsiluku	Ikä esikoisen syntyessä	Ikä kuopuksen syntyessä
Mestarin kanssa	3,8	26,5	36,3
Kaikki avioliitot	4,7	26,3	37,0

Taulukossa on kaikkien liittojen kohdalle sisällytetty myös avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset. Keskimääräistä lapsilukua laskettaessa on otettu huomioon myös lapsettomat naiset. Lapset ovat syntyneet vuosina 1776-1842.

Lähde: Mf UK343 Mustasaaren seurakunnan syntyneittenluettelo; UK 369, UK 364, UK365 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelot ja rippikirjat. Seinäjoen kaupungin kirjasto. .

Naisten elämään vaikuttivat myös ennen mestariavioliittoa tai sen jälkeen olleen liitot. Niitä ei voi jättää huomiotta, kun tutkitaan naisten elämänkaarta kokonaisuutena. Kun otetaan huomioon kaikki synnytykset, lapsiluku on luonnollisesti suurempi kuin mestarin kanssa solmituissa liitoissa. Näiden kohdalla lapsilukua vie alaspäin seitsemän lapsetonta liittoa. Näistä liitoista vain kahdessa tapauksessa nainen oli yli 40-vuotias nuorimpien ollessa alle 30-vuotiaita. Jos huomioidaan naisten kaikki synnytykset, aineistossa on kolme lapsetonta naista. Esikoisensa naiset saivat kaikki keskimäärin samaan aikaan, eikä kuopuksen synnyttämisiässäkään ole suurta poikkeamaa. Kaikkiaan kahdeksan naista oli mestarin kanssa solmitun liiton lisäksi toisessakin liitossa. Heistä kolme synnytti lapsia myöhemmissä liitoissa. He olivat nuorimman lapsen syntyessä yli 40-vuotiaita. Pääsääntöisesti aineistossa on kuitenkin paljon pitkäkestoisia liittoja, joissa lapsia syntyi vielä naisen myöhäisellä iällä, ja naisista yli 70 % oli ainoassa avioliitossaan mestarin kanssa. Nämä seikat vaikuttavat siihen, että myös kuopuksen syntyessä naisten iät eri ryhmissä ovat lähellä toisiaan.

Jos tarkastellaan naisten kaikkia liittoja, niin naimisiin mennessään 13 naista eli noin 1/3 oli raskaana. Charlotta joka tarkastelujakson aikana joutui leskeksi kaksi kertaa, sai ensimmäisen mestarin kuoleman jälkeen lapsen ollessaan kihloissa, ”trolofvade brud” tulevan miehensä kanssa. Karvari Johan Jakob Westerbergin leski Eva Bergsten kirkotettiin lapsen saannin jälkeen varatuomari Gabriel Tengströmin kihlattuna.⁸² Näiden tapausten lisäksi aviottomia lapsia oli viisi. Niistä kaksi, joista toinen oli yllä mainitun Charlottan, oli tehty nuorena. Toiset olivat kypsässä iässä olleiden naisten lapsia. Heistä kaksi oli suutarin leskiä ja yksi oli karvarin aviovaimo. Keskimäärin naiset saivat ensimmäisen lapsensa noin 14 kuukautta häiden jälkeen. Eniten lapsia syntyi kuitenkin 9-11 kuukauden kuluttua avioliiton solmimisesta. Turkulaisnuorikot synnyttivät

⁸² N.o 817, Turun tuomiokapitulin avio- ja kihlauserohakemuksia 1837, FIg 5b, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA.

ensimmäisen lapsensa yleensä noin 10 - 12 kuukauden kuluttua häistä ja heistäkin oli ainakin viidennes raskaana vihille mennessään.⁸³

Naiset menivät naimisiin vuosien 1775 ja 1841 välillä. 1700-luvun puolella solmittiin kahdeksan avioliittoa. Näistä liitoista kolmessa lapsi syntyi aikaisemmin kuin yhdeksän kuukautta avioliiton solmimisen jälkeen. Suhde on lähes samanlainen 1800-luvun puolella tehdyissä liitoissa. Tämän aineiston perusteella ei voi olettaa, että suhtautuminen ennenaikaisiin raskauksiin olisi jotenkin muuttunut.

4.2. Ei kätilökään voinut auttaa

Pienen lapsen kuolema oli tuttua tuon ajan yhteisössä. Imeväiskuolleisuus⁸⁴ vaihteli 1700-luvun lopulla vähän alle 10 % ja 15 % välillä. 1800-luvulle tultaessa määrä alkoi laskea, mutta vuoden 1803 isorokkoepidemia nosti myös imeväiskuolleisuuden lähelle 30 prosenttia. Ennen kahdettakymmenettä ikävuottaan porvaristosta kuoli 1700-luvun lopulla vähän yli 40 %. Vaikka lapsen olisi saanutkin kaikkein kriittisimmän ajan yli eli viittä vuotta vanhemmaksi, ei voinut olla varma lapsen vartumisesta aikuisikään asti.⁸⁵

Aineistossa on kolme naista, jotka eivät saaneet lapsia lainkaan, joten tarkasteltavaksi valikoituu 33 naista, jotka saivat kaikkiaan 169 lasta. Näistä 21 tapauksessa oli Mustasaaren ja Vaasan syntyneitten luettelossa merkintä syntynyt kuolleena tai kuollut.⁸⁶ Lapsi ei ole välttämättä kuollut heti synnytyksen yhteydessä, mutta löytämäni aineiston perusteella kuolleeksi merkityt lapset ovat kuolleet viimeistään muutaman kuukauden ikäisinä.

Lasten hautaan saattaminen oli osa tänä aikana eläneen naisen kohtaloa. Monet heistä joutuivat hautaamaan kaikki lapsensa. Myöskään kultaseppä Anders Gustaf Adlerbergin vaimolla Brita Maria Gummeruksella ei ollut onnea lasten synnyttämisessä. Esikoinen oli kuolleena syntynyt poikalapsi ja vähän yli vuoden kuluttua syntyi tytär, joka kuoli ilmeisesti heti, sillä hänelle ei ollut merkitty lainkaan kummeja. Noin puolentoista vuoden kuluttua Brita Maria synnytti kolmannen lapsensa, joka sekin syntyi kuolleena. Kirkonkirjoihin oli kuitenkin tehty merkintä, että synnytyksessä oli

⁸³ Vainio-Korhonen 1998, 162.

⁸⁴ Imeväiskuolleisuudella tarkoitetaan alle vuoden iässä kuolleita tuhatta elävänä syntynyttä kohti jonain tietynä ajanjaksona; Vuorinen 2002, 54.

⁸⁵ Vuorinen 2002, 55-56.

⁸⁶ Mf UK343 Mustasaaren seurakunnan syntyneitten luettelo, UK369 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo. Seinäjoen kaupungin kirjasto.

ollut läsnä kätilö Sundberg. Niissä oloissa kaikki mahdollinen oli tehty, että synnytys onnistuisi.⁸⁷ Myöhemmin Brita Maria sai kaksi tytärtä, joista kumpikaan ei selvinnyt aikuisikään asti.

Vaasassa oli 1800-luvun alussa tavallisesti kaksi kätilöä. Vuonna 1809 edellä mainittua Brita Mariaa auttoi kätilö Anna Greta Sundberg, joka edellisenä vuonna oli ollut suutari Johan Lindholmin lapsen kummina ja on mitä ilmeisimmin ollut läsnä synnytyksessä. Useasti kätilöiden nimiä löytyy syntyneitten luetteloista lapsen hätäkasteen yhteydessä. Jos pappia ei ehditty saada suorittamaan hätäkastetta, sen suoritti joku läsnä olevista. Vuonna 1805 hätäkasteen suoritti kätilö Brita Christina Muhr räättäli Rönqvistin lapselle ja vuonna 1824 kätilö Magdalena Linqvist kultaseppä Hartmanin lapselle. Vuonna 1801 hätäkasteen suoritti rouva Beata Enroth todistajanaan piika Maria. He auttoivat suutarimestari Simon Gummeruksen Anna-vaimoa synnytyksessä. Lähde ei mainitse oliko Beata-rouva opin saanut kätilö vai muuten sellainen henkilö, jota kutsuttiin auttamaan synnytyksissä. Yllä mainittujen lisäksi Vaasassa oli kätilönä ainakin kauppias Jakob Neumanin leski Maria Elisabeth von Moll, joka oli hakenut oppinsa Tukholmasta asti sekä jo usein mainitun Charlotta Catharina Hillebrandin äiti, Maria Catharina Hillebrand.⁸⁸ Vaasalaiset porvarisnaiset saivat tämän perusteella ammattimaista apua synnytyksiinsä ainakin 1800-luvun alkupuolelta asti. Kätilö on löydettävissä aineistosta yleensä vain silloin, jos asiat eivät suju toivotulla tavalla. Normaalisyntytyksissä kätilön osuus jää näkymättömiin.

Kuolleena syntyneiden tai pian syntymän jälkeen kuolleiden lisäksi vaasalaiset saivat saattaa hautaan suuren joukon pieniä lapsia. 1800-luvun puolella syntyneiden lasten imeväiskuolleisuus oli tämän aineiston keskuudessa niinkin korkea kuin 21,5 %. Se on kuitenkin täysin vertailukelpoinen luku Eskilstunassa saatuihin tuloksiin nähden. Siellä 1800-luvun alkupuolella imeväiskuolleisuus oli keskimäärin 22 %. Tähän aikaan Suomessa yleisesti imeväiskuolleisuus oli laskenut noin 10 % tasolle. Se oli kaupungeissa yleensä korkeampi kuin maaseudulla, mikä selittää yllä olevien prosenttilukujen suuren eron. Vuoden 1803 isorokkoepidemiaa nosti imeväiskuolleisuuden koko maassa 30 %:iin Tämä epidemia ei kuitenkaan koitunut tarkasteltavana olevien lasten kohtaloksi.⁸⁹

Sen lisäksi, että imeväiskuolleisuus oli korkea, lapsia kuoli paljon myös ennen viidettä ikävuottaan useimmiten noin 2-3 vuoden iässä. Näin pienistä lapsista oli kuollut noin 35 %. Muutama lapsi kuoli vielä sen jälkeen vähän yli kymmenen vuoden iässä, mutta se oli lapsilukuun nähden

⁸⁷ Mf UK369 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo. Seinäjoen kaupungin kirjasto.

⁸⁸ Mäkelä 1985, 314; Mf UK 369 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo. Seinäjoen kaupungin kirjasto.

⁸⁹ Vuorinen 2002, 56; Hörsell 1983, 168; Häggman 1996, 85.

verrattain pieni määrä. Kaikkiaan kuolleisuus ennen aikuisikää oli noin 38 %. Kun lapset oli saatu onnellisesti kriittisen viiden vuoden iän yli, oli kasvu aikuiseksi tavallisesti saavutettavissa.

Oliko lapsien kuolemalla oma syynsä aineistossa esiintyviin suurlapsisiin perheisiin? Kaikkiaan kuudessa tapauksessa oli selvästi keskivertoa enemmän lapsia. Daniel ja Catharina Aspin perheessä oli 13 lasta, Erik ja Maria Bränlundin perheessä oli yksitoista sekä Johan ja Brita Bergmanin perheessä kymmenen lasta. Carl ja Brita Söderbergin perheessä oli seitsemän lasta. Kaikissa näissä on kyse suutarimestarien perheistä. Näiden lisäksi molemmat räätälimestarin naineet Åkerblomin sisarukset Eva Gummerus ja Maria Engman synnyttivät kahdeksan lasta.

Niiden naisten joukossa, jotka olivat useammassa kuin yhdessä avioliitossa, on neljä naista, jotka saivat paljon lapsia. Charlotta Catharina Hillebrand nai ensin aliupseeri Fredrik Nybergin, josta tuli myöhemmin räätälimestari, ja jouduttuaan leskeksi hän nai räätälimestari Henrik Arvidssonin. Charlotta sai kaikkiaan yhdeksän lasta. Brita Catharina Lechander oli kaksi kertaa naimisissa karvarimestarin kanssa ja molemmista liitoista syntyi lapsia, ensimmäisestä kolme ja toisesta viisi. Kahdeksan lasta oli myös Eva Bergstenillä, joka oli leskenä mennyt naimisiin karvari Johan Jakob Westerbergin kanssa. Tämä avioliitto oli lapseton, mutta hänellä oli lapsia muista liitoista. Eva ehti olla naimisissa kaikkiaan kolme kertaa ja oli avioliittojensa lisäksi noin kuusi vuotta kihloissa varatuomari Tengströmin kanssa synnytettyään hänelle lapsen.

Lapsikuolleisuus on suhteutettavissa perheen lapsilukuun. Vähälapsissa perheissä lapsista kuoli tavallisimmin yksi tai kaksi, mutta yllä olevissa tapauksissa äiti jouti luopumaan kolmesta tai neljästä lapsestaan. Poikkeuksen tekee toisaalta Daniel ja Catharina Aspin perhe, jossa vanhimmat lapset pysyivät elossa, mutta nuorimmaista lapsista kuoli kahdeksan melkein samassa tahdissa kuin olivat syntyneetkin. Toisenlaisen poikkeuksen tekee Carl ja Brita Söderbergin suutariperhe, jossa kaikki seitsemän lasta varttuivat aikuisiksi, mikä tänä aikakautena oli harvinaista. Toisaalta oli myös perheitä, joissa kaikki tai melkein kaikki lapset menehtyivät. Edellä on kerrottu kultaseppä Adlerbergin perheen lapsien kuolemasta. Myös Carl ja Catharina Gummeruksen perheessä kaikki neljä lasta kuolivat suunnilleen samassa seitsemässä vuodessa kuin olivat syntyneetkin. Yleensä perheissä oli elossa korkeintaan neljä lasta, kuusi lasta oli jo harvinaisuus. Jos äiti synnytti pitkän aikavälin kuluessa, ensimmäiset lapset olivat jo aikuisia nuorempien syntyessä.⁹⁰

⁹⁰ Mf UK 364, UK365, UK 366, UK 369, UK 369 Vaasan seurakunnan rippi- ja historiakirjat. Seinäjoen kaupungin kirjasto.

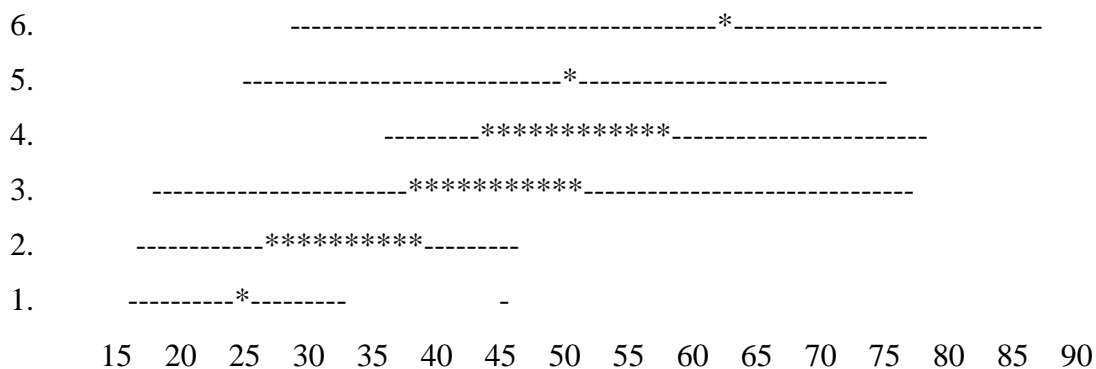
5. PERHEEN JA TYÖYHTEISÖN HUOLTAJA

5.1. Naiset mestarin taloudessa

Naimisiin mentyään nainen aloitti mestarin talouden hoidon ja arkisen aherruksen. Monella mestarilla oli jo työpajassaan työntekijöitä, jolloin perheessä oli muitakin aikuisia kuin tuore aviopari. Naisista monet odottivat jo lasta naimisiin mennessään tai raskaus alkoi suhteellisen pian pian aamenen jälkeen. Työhön oli siis tartuttava heti ja lapsuuskodissa saadut opit otettiin käyttöön.

Se, kuinka suureksi naisen jokapäiväinen työtaakka muodostui, koostui paitsi kisällien ja oppipoikien määrästä myös raskauksien ja synnytysten määrästä sekä elossa olevien lasten lukumäärästä. Tätä taakkaa helpottamaan perheeseen useasti otettiin piika. Jos verstaas oli kovin suuri ja lapsia oli paljon, saattoi piikojakin olla useampia. Oheisessa Taulukossa 8 on kuvattu mestarin vaimon elämänkaarta ja naisten työpanosta käsityöläismestarin taloudessa.

Taulukko 9. Naiset käsityöläismestarin taloudessa..

1. Naimisiinmeno-aika. 2. Lasten synnyttäminen. 3. Piian saaminen avuksi talouteen.

4. Tyttäret apuna taloudessa. 5. Leskeksi tulemisen ajankohta. 6. Kuoleman ajankohta

* = keskiarvo tai kesimääräinen ajanjakso

- = kaikki aineistossa esiintyvät vuodet

Taulukkoon on valittu ne 21 liittoa, jotka olivat mestarin ja hänen vaimonsa ainoat liitot.

Lähteet: Mf UK 343 Mustasaaren ja Vaasan seurakuntien syntyneitten luettelot 1750- 1802; Mf Uk 363, UK 364, UK 365, UK 366 ja UK 367 Vaasan seurakunnan rippikirjat 1809-1864; Mk 474 Vaasan rippikirjat 1864-1885; Vaasan läänin läänintilien verifikaatit 1809-1865, VLKO,VMA; Hedman 1928 passim.

Tarkasteltavaksi on siis valittu vain ne avioliitot, jotka ovat molempien ainoita liittoja. Ne antavat selkeämmän kuvan naisen elämänsästä. Esimerkiksi ne liitot, jotka olivat mestarin kanssa

lapsettomia, olivat kaikki ainakin toisen osapuolen uusia liittoja. Naisilla saattoi myös olla useampia lapsia aikaisemmista avioliitoistaan, joten heidän kohdallaan vain mestariliittojen tutkiminen antaisi vääristyneen kuvan, kun aikaisempia synnytyksiä ei otettaisi huomioon.

Naiset menivät naimisiin tavallisimmin 17 ja 34 vuoden välillä. Vain yksi avioliitto, jossa morsian oli 46-vuotias, tekee poikkeuksen. Keskimääräinen avioitumisikä oli ainoissa liitoissa noin 25 vuotta. Lapsia alettiin synnyttää heti ja nuorin synnyttäjä oli 18-vuotias. Naiset kuitenkin synnyttivät erittäin pitkään lähes 50-vuotiaiksi. Keskimäärin naiset synnyttivät 26 ja 38 ikävuoden välillä.

Selvitäkseen talouden työtaakasta, perheisiin pestattiin naispuolista työvoimaa. Osa naisista tuli vaimoiksi sellaiseen kisällin tai mestarin talouteen, jossa oli jo piika valmiina tai hänet otettiin heti naimisiin mentäessä. Näitä tapauksia oli kaikkiaan neljä ja tällöin verstaissa oli mestarin lisäksi 1 – 5 työntekijää. Toisaalta aineistossa on myös kaikkiaan kuusi sellaista taloutta, joissa ei ollut koko aikana lainkaan piikaa tai sellainen oli vain satunnaisesti yhden tai kahden vuoden ajan. Näissä talouksissa oli ajoittain yksi oppipoika tai ei työntekijöitä lainkaan. Kolmannen ryhmän muodostavat ne taloudet, joissa oli piika osan aikaa, jolloin hän oli tavallisesti pestattuna taloon yhtäjaksoisen kauden. Yleensä talouksissa oli tällöin oppipoikia tai kisälleitä, mutta joukossa on myös kaksi taloutta, joissa muita työntekijöitä mestarin lisäksi ei ollut lainkaan. Tällöin oli kuitenkin kyse jo iäkkäämmistä henkilöistä.

Taulukkoa tarkasteltaessa selviää, että piikoja oli taloudessa aivan naisten koko eliniän ajan. Kuitenkin he tulivat talouteen keskimäärin vasta siihen aikaan, kun perheen nuorimmatkin lapset olivat ehtineet syntyä. Tällöin pieniä lapsia oli vielä taloudessa ja toisaalta naisen ikä alkoi karttua, joten hän ei ehkä katsonut selviävänsä suuresta työtaakastaan. Kuitenkin tutkimuksessa olevan aineiston perusteella naiset useimmiten synnyttivät lapsensa ja hoitivat mestarin taloutta ilman pysyvää muuta naispuolista apua. On luonnollisesti mahdollista, että taloon pestattiin päivätyöläiseksi joku itsellisenainen tarvittaessa. Ruotsalaisissa seppien talouksissa 1800-luvun puoliväliin tultaessa perheisiin otettiin piika yleensä ensimmäisen lapsen syntyessä. Tytärten varttuessa piikat poistuivat perhetaloudesta. Vaasalaisissa mestaritalouksissa piikoja oli tavallisimmin naisen iän ollessa 38 ja 51 vuoden välillä. Nuorempina naiset yleisimmin kantoivat koko vastuun talouden hoidosta.⁹¹

⁹¹ Rydén 1990, 215, 218.

Kun tyttäret saavuttivat 15 -16 vuoden iän, he alkoivat olla taloustehtävissä täysvertaisia palkatun työvoiman kanssa ja ilmestyivät keskimäärin vähän myöhemmin kuin piiat auttamaan taloudessa. Useissa tapauksissa on myös huomattavissa, että tytär on todella korvannut piian. Niin kauan kun tytär oli kotona, piikaa ei tarvittu, mutta kun tytär muutti pois, ilmestyi piikakin jälleen avuksi talouteen. Mestarin vaimon ikään suhteutettuna tyttäret pysyvät kuitenkin keskimäärin myöhempään perheessä kuin piiat. Joissakin tapauksissa tytär on asunut leskiäitinsä kanssa ja auttanut häntä iän karttuessa.

Naiset jäivät leskiksi hyvin eri-ikäisinä. Nuorin leski oli 26-vuotias ja hän kuoli itsekin jo 29 vuoden iässä. Vanhin leskeksi jäänyt oli 76-vuotias suutarin vaimo. Keskimäärin leskeksi jäätiin vähän yli 50 vuoden iässä. Ääriarvojen väliin jää 50 vuotta. Naiset myös kuolivat hyvin eri-ikäisinä. Kaikkein vanhimmaksi eli suutari Lindholmin vaimo Anna, joka kuoli 88-vuotiaana. Karvari Reinin leski Catharina oli kuollessaan 59 vuotta Annaa nuorempi. Ääriarvot ovat kaukana toisistaan, mutta keskimäärin naiset kuolivat yli 60-vuotiaina ja elivät noin 13 vuotta miehiään kauemmin.

5.2. Monta suuta ruokittavana

Naimisiin mennessään ainakin käsityöläisperheessä kasvanut tytär oli jo valmiiksi tutustunut siihen elämänpiiriin, johon hän oli naimiskaupan kautta astuva. Jotkut naisista olivat hyvin nuoria, vain tyttösiä siirtyessään isänsä holhousvallasta aviomiehen vallan alle. Heidän oli kuitenkin pystyttävä johtamaan suurta taloutta nuoresta iästään huolimatta. Hyvänä esimerkkinä tästä on merimies Bergin tytär Catharina, joka avioitui vain 17-vuotiaana itseään 14 vuotta vanhemman karvari Gustav Reinin kanssa. 25-vuotiaana hänellä oli miehensä lisäksi huollettavana kaksi oppipoikaa ja neljä alaikäistä lasta, missä hänellä oli apunaan yksi piika.

Osa avioliitoista solmittiin miehen ollessa vielä kisällinä. Tällöin ei verstasta vielä ollut ja avioliittoa solmittaessa perheeseen kuului vain kaksi henkeä. Osa miehistä oli kuitenkin jo avioliittoa solmiessaan mestareita, ja heillä saattoi olla verstaassaan oppipoikia ja kisällejä. Osa avioliitoista oli joko naisen, miehen tai molempien toisia liittoja. Tällöin oli mahdollista, että toisella osapuolella oli lapsia edellisestä avioliitosta.

Perheiden koko avioliittoa solmittaessa, osuus prosentteina

henkilöluku	%
2	44
3	9
4	16
5	6
6	6
7	3
8	13
9	-
10	-
11	<u>3</u>
	100

Yhteensä 32 liittoa, ei tiedossa 6.⁹²

Mies ja nainen saattoivat aloittaa yhteisen elämän kahdestaan 44 prosentissa talouksista, mutta noin joka viidennessä taloudessa oli lapsia toisen aviopuolison edellisestä avioliitosta. Eniten heitä oli yksitoista henkeä käsittävässä taloudessa, jossa lapsia mestarin edellisestä avioliitosta oli neljä. Melkein puolet nuorikoista joutui avioliittoon astuessaan heti huolehtimaan myös muista aikuista, jotka olivat mestarin oppipoikia tai kisällejä. Muita sukulaisia, kuten jommankumman aviopuolison äitiä ei nuoriin talouksiin kuulunut.

Naisten työmäärä säätelivät ennen kaikkea verstaiden miesvahvuus ja perheen alaikäisten lasten lukumäärä, sillä yli 15-vuotiaat lapset⁹³, vaikka heistäkin oli oma vaivansa, ottivat jo täyspainoisesti osaa perheen työtehtäviin. Se, minkälaisissa talouksissa naiset lopulta joutuivat työskentelemään, on esitetty oheisessa Taulukossa 9. Siinä on otanta mestarien kotitalouksien henkilömääristä neljänä vuonna.

⁹² Vaasan läänin läänintilien verifikaatit 1809 – 1842, VLKO, VMA; Mf UK 363, UK 364, UK 365, Vaasan seurakunnan rippikirjat, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

⁹³ Tämä ikä on valittu, koska 16-vuotiaat maksoivat henkirahaa ja he ilmestyvät myös tällöin läänintilien taksoitusluetteloihin erillisinä mainintoina.

Taulukko 10. Mestarien talouksien henkilövahvuudet prosentteina vuosina 1810, 1820, 1830 ja 1840.

Henkilöiden lukumäärä	1810	1820	1830	1840
	%	%	%	%
2	18,75	6,25	6,25	-
3	12,50	6,25	-	30,0
4	6,25	6,25	25,00	10,0
5	12,50	6,25	12,50	30,0
6	18,75	43,75	25,00	-
7	12,50	-	6,25	10,0
8	12,50	18,75	6,25	-
9	6,25	-	-	10,0
10	-	-	6,25	-
11	-	6,25	6,25	-
12	-	6,25	-	-
13	-	-	-	-
14	-	-	6,25	-
15	-	-	-	-
16	-	-	-	10,0
	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Vaasan läänin läänintilien verifikaatit GIb:3 1810, GIb:23 1820, GIb:56 1830, GIb:94 1840, VLKO, VMA; Mf UK 369, Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo; Mf UK 363, UK 364, UK 365 Vaasan seurakunnan rippikirjat, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

Taulukossa ovat mukana myös alle 15-vuotiaat lapset.

Kaikkina muina vuosina tutkimusaineistoon kuuluvia mestaritalouksia oli 16, mutta vuonna 1840 niitä oli enää kymmenen. Tämä selittyy aineiston valinnalla, sillä taloudet eivät olleet samanaikaisia. Osa talouksista ei ollut vielä syntynyt, kun toiset olivat jo hävinneet.

Erityisesti vuonna 1820 on kuuden hengen talouksia ylivoimaisesti eniten, mutta myös 1810 ja 1830 näitä talouksia on suhteessa paljon. Vain vuosi 1840 poikkeaa tästä, sillä silloin oli eniten kolmen ja viiden hengen talouksia. Tämä selittyy sillä, että valintakriteerien takia tähän aikaan jo useimmat mestarit olivat suhteellisen iäkkäitä, jolloin lapset olivat yleensä muuttaneet pois kotoa. Toisaalta syynä voi olla myös se, että iäkkäillä mestareilla on ollut vähemmän työväkeä kuin aikaisemmin ja myös osa mestareista oli jo kuollut, ja otanta on vain 10 taloutta.

Käsityöläisten talouksien suuruus oli vuonna 1810 keskimäärin 6 ja vuonna 1830 6,4 henkeä, vaihtelun ollessa 2-16 henkeä. Eskilstunasta tehdyn tutkimuksen mukaan vuonna 1806

käsityöläisten talouksissa oli keskimäärin 6,2 ja vuonna 1830 keskimäärin 6,1 henkeä. Talouksien koko vaihteli 1 – 17 hengen välillä. Vuonna 1830 oli Örebron käsityöläistalouksien suuruus keskimäärin 6,4 henkeä. Vaasalaisten mestarien vaimot ovat hoitaneet samansuuruisia talouksia kuin ruotsalaiset kanssasarensa.⁹⁴

Mestarin ja hänen vaimonsa kahdestaan muodostamia tai toisaalta todella suuria talouksia oli vähän, ja tavallisimmin mestarin vaimo piti huolta 3-8 hengen tarpeista. Suurissakaan talouksissa alle 16-vuotiaita lapsia ei yleensä ollut paljon, sillä kaikkein suurimmassakin 16 hengen taloudessa heitä oli vain kolme. Keskimääräistä kokoa edustavissa kuuden hengen talouksissa oli lapsia keskimäärin 1,6. Niistä vain yksi talous oli sellainen, että sen muodostivat isä, äiti ja neljä lasta.

Lasten lukumäärä jakautui seuraavasti:

lapsiluku	osuus %
0	41,4
1	20,7
2	13,8
3	8,6
4	8,6
5	5,2
6	<u>1,7</u>
	100,0 ⁹⁵

Yli 40 % talouksista ei ollut lapsia tarkastelun kohteeksi valittuina vuosina ollenkaan. Syynä tähän ovat monet lapsettomat avioliitot ja runsas imeväis- ja lapsikuolleisuus. Perheessä oli saattanut syntyä useampikin lapsi, mutta he olivat joko kuolleet tai muuttaneet pois kotoaan. Oli todella harvinaista, että perheessä oli yhtä aikaa enemmän kuin neljä lasta. Tähän tarkasteluun valittuina vuosina oli yli 60 % perheistä sellaisia, joissa oli korkeintaan yksi alle 16-vuotias lapsi. Tämä tutkimustulos on yhteneväinen sen kanssa, että käsityöstä entisaikojen suurperheistä pidetään nykyään enää vanhana myyttinä.⁹⁶

5.3. Oppipojat talouden jäseninä

Käsityöläisverstaasiin otettiin oppipojat yleensä 15-vuotiaina, mutta joskus myös nuorempina.⁹⁷ Mestarin tai mestarin lesken ja oppipojan välillä tehtiin sopimus, jossa opin lisäksi sitouduttiin

⁹⁴ Hörsell 1983, 68.

⁹⁵ Mf UK 343 Vaasan ja Mustasaaren syntyneitten luettelo; Mf UK 363, UK 364, UK 365, Vaasan seurakunnan rippikirjat; Mf UK 369, Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

⁹⁶ Häggman 1996, 30.

⁹⁷ Esim. KD 27/284 1847, STO, KA.

myös huolehtimaan oppipojan jokapäiväisistä tarpeista. Vähitellen 1800-luvun puolivälin jälkeen luvattiin usein maksaa myös sisäänkirjoitusmaksu sunnuntaikouluun. Se oli tarkoitettu aluksi erityisesti oppipojille, mutta koulun kehittyessä myös kisälleille. Koulussa opeteltiin Raamatun historian lisäksi geometriaa ja aritmetiikan alkeita, kotimaan historiaa ja maantiedettä sekä alkeellista kirjanpitoa. Oppipojan oppiaika kesti tavallisimmin neljä tai neljä ja puoli vuotta, ja tänä aikana hän oli siis mestarin vaimon tai lesken huolenpidon kohteena.⁹⁸

Otan suutarinoppiin allekirjoittaneen työpajaan pojan Johan Jakob Hällströmin Hälsingbystä neljän ja puolen vuoden, 4 1/8 ajaksi, mikä lasketaan kulumvan vuoden toukokuun 1. päivästä. Tämä aikana sitoudun antamaan hänelle asunnon, ruoan, tarpeelliset kengät sekä kaksi (2) hopearuplaa vuosittain vaateavuksi. – Hänen velvollisuutenaan on uskollisesti ja ahkerasti olla auttavaisena apuna niissä tehtävissä, joita käsketään suorittaa. Vaasa 30. huhtikuuta 1855.

Brita Christina Söderberg

Yllä olevaan sopimukseen olen tyytyväinen. Päivämäärä sama kuin yllä.

*Jakob Hällström
(puumerkki)*

Todistavat

Johan Konman

Ernst Salander⁹⁹

Oheinen suutarin leski Brita Söderbergin allekirjoittama sopimus oppipojan kanssa, on ajalle hyvin tyypillinen. Tässä tapauksessa pojalle luvattiin ruoan ja asunnon lisäksi valmistaa kengät, olihan kyse suutarinverstaasta, mutta vaatteiden hankkimiseen annettiin avustusta kaksi hopearuplaa vuodessa.

Verstaissa oli yleensä yksi tai kaksi oppipoikaa, ja oli myös verstaita, joissa ei ollut oppipoikia lainkaan. Aineistossa olevista verstaista seitsemän oli ilman oppipoikaa ja niistä kuusi oli räätilinverstaita. Osaltaan tämä saattaa johtua siitä, että tarkka aineisto oli saatavilla vasta vuodesta 1809, ja silloin näistä mestareista suuri osa oli jo yli 50-vuotiaita. Toisaalta joukossa oli myös suuria verstaita. Tällainen oli esimerkiksi suutari Carl Hartmanin verstaas, jossa oppipoikien lukumäärä oli pitkään yli viisi ja eräänä vuonna jopa kymmenen. Tällöin taloudessa oli kaikkiaan 19 henkeä. Oppipoikien lisäksi siihen kuului mestari vaimoineen, mestarin äiti, yksi kisälli, kaksi piikaa ja kolme alle 16-vuotiasta lasta. Tällaisen joukon hoitamisessa mestarin vaimolta tarvittiin niin työtarmoa kuin taloudenjohtamistaitojakin.¹⁰⁰

⁹⁸ Mäkelä 1985, 350; SuAmA, Pohjanmaan museo.

⁹⁹ SuAmA, Pohjanmaan museo. Suomenkoskirjoittajan.

¹⁰⁰ Taksoitusluettelot Vaasasta G1b:3, 1810, G1b:7, 1812, G1b:19, 1818, G1b:31, 1823, G1b:34, 1824, G1b: 89, 1839, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA.

Oppipoikien lisäksi talouteen kuului usein kisällejä, jotka saattoivat oppipoikien tavoin saada ruoan ja asunnon. Kisällejä oli verstaissa yleensä kuten oppipoikiakin, yksi tai kaksi. Kaikkein suurimmat verstaat kuitenkin tarvitsivat kolme tai neljä kisälliä, jotta verstaas toimi tehokkaasti. Kun oppipojat tekivät sopimuksen hyvin yleisesti neljäksi ja puoleksi vuodeksi, kisällit tarvitsivat kolme vuotta lisäoppiaikaa, jonka jälkeen he saattoivat päästä mestareiksi. Yleensä kisälli ei kuitenkaan pysynyt samassa työpaikassa, vaan haki oppia eri mestareiden luota.¹⁰¹

5.4. Arjen askareet

Miehen johtama käsityöverstaas ja naisen johtama ja hoitava talous muodostivat kiinteän kokonaisuuden. Naisen panos oli verstaan toiminnan kannalta oleellisen tärkeä erityisesti silloin, kun verstaaseen kuului useampia työntekijöitä. Hän vastasi kaikkien talouteen kuuluvien jokapäiväisistä tarpeista.

”Matlagningen upptager större delen af matmoderns tid och hinner vanligen ej hålla man, barn och lärlingar med lagning och tvätt, utan måste dertill lega en eller två pigor, allt efter hushållets storlek.”¹⁰²

Näin todistettiin Ruotsissa käsityöläismestarin vaimon työtaakasta 1830-luvulla. Suurin osa ajasta meni ruoanlaittoon ja muita tehtäviä varten oli saatava avuksi piikoja, joiden määrä oli sidoksissa mestarin verstaan suuruuteen. Jokapäiväiset askareet kuten lämmitys, veden haku, siisteys ja ruoanlaitto veivät suuren osan ajasta. Annettiinhan tähän aikaan aamupalan lisäksi kolme tai jopa neljäkin lämmintä ateriaa. Ruokatalous oli suunniteltava pitkällä aikavälillä ja ruoan saatavuus oli satokauden ja teurastuksen aikoina turvattava säilönnän avulla, mistä aineistossa olevat suolauspytyt, lihatiinut, kala-astiat ja hillopurkit kertovat. Vaimon tehtäviin saattoi kuulua jopa viinankeitto, puhumattakaan jokapäiväisenpään käyttöön kuuluvasta oluesta. Leipä oli olennainen osa ravintoa, ja sen valmistuksesta kertovat puolestaan leipomispöydät, taikinatiinut ja leipävuokat. Arkiruoan ohessa talonväkeä hemmoteltiin erilaisilla pikkuperkuilla, sillä perukirjoista löytyy useasti pannukakku-, lätty- ja munkkipannuja sekä vohvelirautoja.¹⁰³

¹⁰¹ Kappale 6, 1 §, Vuoden 1720 ammattiasetus; Vaasan läänin läänintilien verifikaatit vuosina 1809-1850, VLKO,VMA.

¹⁰² Hörsell 1983, 145.

¹⁰³ Perukirjat 1847-48 Ega 1, 25,217, 325, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA; Vainio-Korhonen 1989, 143-144.

Näiden ohella oli suuri joukko tehtäviä, kuten vaatteiden huolto kaikille taloudessa oleville. Talouksissa oli yleensä luodilla varustettu silitysrauta, mutta esimerkiksi karvari Zareniuksen taloudessa oli myös mankeli. Monessa tapauksessa kehruu ja kankaiden kudonta kuuluivat asiaan, mistä kertovat perukirjoissa olevat häkilät, rukit ja kangaspuut. Suutarin vaimo Maria Hartmanilla olivat taloudessa myös tikkapokat¹⁰⁴, joten hän hallitsi tikkaustaidon. Naisilla oli mahdollisuus myös parantaa kudontataitojaan, sillä Anna Broman opetti kaupungissa damastin kudontaa.¹⁰⁵

Mikäli oli myös eläimiä, ne tuli hoitaa päivittäin ja tämä askare oli useimmiten taloon otetun piian tehtävänä. Lehmiä näyttää olleen vain varakkaimmissa käsityöläistalouksissa. Kultaseppä Andströmin taloudessa oli kuusi lehmää ja Hartmanilla kolme. Karvari Zareniuksella oli hieho ja vasikka ja suutarin leski Brita Söderbergillä viisi lehmää ja vasikka. Mestari Sofvinilla, jonka kanssa Magdalena Sundberg avioitui, näyttää olleen myös eläimiä. Niitä oli luvattomasti syötetty kaupungin mailla. Näistä talouksista kolmessa oli myös hevonen, mutta muista kotieläimistä ei ole mainintoja. On kuitenkin otettava huomioon, että perukirjoja on säilynyt vasta vuodesta 1847, joten ei ole määriteltävissä paljonko aineiston käsityöläistalouksissa oli kotieläimiä.¹⁰⁶

Eläinten ruokinnan takia taloihin usein liittyi laidunhaka, mutta sen lisäksi niihin kuului tavallisesti myös perunamaa. Perunanviljelyn ohessa saatettiin harrastaa muutakin puutarhaviljelyä ruokapöydän antimien monipuolistamiseksi. Erityisesti kultaseppä Hartmanin vaimo on ollut kiinnostunut puutarhanhoidosta, sillä perinnönjaossa miehensä jälkeen hän sai Smithin kirjoittaman puutarhanhoitokirjan¹⁰⁷

Joillakin mestareilla oli myös viljelysmaata, jossa viljeltiin ruista ja ohraa sekä kauraa. Pellon omistajien joukossa oli kaikkien käsityöalojen edustajia, kuten räätäli Michel Gummerus, suutarit Carl Söderberg ja Johan Bergman, kultaseppä Johan Andström sekä karvarit Petter Turdin ja Jakob Westerberg. Viljelysmaan omistaminen kertoo mestarien varakkuudesta, mutta toisaalta viljanviljely oli myös omiaan edistämään vaurautta. Sadonkorjuuaikaan myös naisten apu oli välttämätöntä niin lyhteitä sitomassa kuin puimassakin.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Tikkapokat ovat puusta valmistettu teline, johon tikattava täkki pingotetaan.

¹⁰⁵ 20.9.1845 Wasa Tidning.

¹⁰⁶ Perukirjat 1847-1848 Ega 1, 25, 217, 325, perukirjat 1862-1864 Ega 8, 322, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA; G1b:41 1826, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA.

¹⁰⁷ Perukirjat 1847-1848 Ega 1, 182, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA.

¹⁰⁸ Taksoitusluettelot Vaasasta esim. G1b:28, 1822, G1b:52, 1829, G1b: 63, 1832, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA.

Hyvänä esimerkkinä siitä, millaiselle joukolle mestarin vaimon oli saatava ruokaa pöytään monesti päivässä, on suutarimestari Carl Gustav Söderbergin perhetalous. Se on toinen suuri talous edellä mainitun Carl Hartmanin suutarinverstaan ohella.

Taulukko 11. Suutarimestari Carl Söderbergin ja hänen vaimonsa Britan talouteen kuuluvat henkilöt avioliiton solmimisen ja mestarin kuoleman eli vuosien 1817 – 1834 välillä.

Vuosi	Aviopari	Kisälli	Oppipoika	Piika	Lapset	Yht.
1817	2	-	1	-	-	3
1818	2	-	2	1	1	6
1819	2	-	2	1	2	7
1820	2	-	3	1	2	8
1821	2	2	2	1	3	10
1822	2	2	3	2	3	12
1823	2	1	2	1	3	9
1824	2	1	3	1	3	10
1825	2	2	3	2	4	13
1826	2	1	3	2	4	12
1827	2	1	3	1	5	12
1828	2	1	2	1	5	11
1829	2	1	2	2	6	13
1830	2	-	3	3	6	14
1831	2	1	2	2	6	13
1832	2	1	2	2	7	14
1833	2	1	2	1	7	13
1834	2	-	3	1	6	13

Lähde: Vaasan läänin läänintilien verifikaatit vuosilta 1817-1834, VLKO, VMA; Mf UK 364, Vaasan seurakunnan rippikirjat; Mf UK 369 Vasaan seurakunnan syntyneitten luettelo, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

Naimisiin mennessään Brita oli 30-vuotias, mutta hän synnytti vielä suhteellisen nopeaan tahtiin seitsemän lasta, jotka kaikki myös elivät aikuisiksi. Brita-vaimolla oli heti avioliitonsa alusta alkaen työntekijät huolettavanaan, mutta hänellä oli heti myös piika apunaan, vaikka naiset muutoin saivatkin piian avukseen keskimäärin vasta 38-vuotiaina. Kun Söderbergin suutarinverstaas oli päässyt kunnolla käyntiin, siellä työskenteli mestarin lisäksi 2-3 oppipoikaa sekä tavallisimmin yksi kisälli. Taloudessa oli lasten ja vanhempien lisäksi 4-7 henkeä vierasta työvoimaa. Silloin, kun Britalla oli imeväisikäisiä lapsia, taloon otettiin useampia piikoja helpottamaan emännän työtaakkaa. Taulukosta on myös nähtävissä, että noin 15 vuoden iässä vanhin tytär otti täysipainoisesti osaa talouden hoitoon ja samalla opetteli suoriutumaan niistä tehtävistä, jotka hänen tulevaisuudessa tuli hallita. Toinen piika poistui taloudesta, eikä tämän jälkeen töitä jakamassa ollut enää kahta piikaa.

Yleensä useimmissa tapauksissa piika näytti olleen talossa erityisesti silloin, kun verstaassa oli palkattua työvoimaa. Vain yhdessä tapauksessa niin ei ole asian laita. Vaikka talossa olisikin ollut pieniä lapsia, mutta verstaas oli ilman kisällejä ja oppipoikia, mestarin vaimo hoiti taloutta tavallisimmin yksin.

Sellaisissakin talouksissa, joissa oli ruokittavana noin 10 henkeä, oli tavallisimmin vain yksi piika. Tämä tarkoitti sitä, että mestarin vaimon työtaakka arkipäivän tehtävien hoitamisessa oli melko suuri. Esiin on nostettu ajatuksia siitä, miten paljon naiset osallistuivat verstaan toimintaan. Varsinaiseen työntekoon he eivät osallistuneet, mutta tuotteiden myyntiin ja asiakkaiden palveluun he saattoivat osallistua. Sellaisessa taloudessa, jossa oli paljon väkeä, ei liene ollut mahdollista, että vaimo olisi hoitanut tällaisiakin tehtäviä. Pienemmissä talouksissa, erityisesti silloin, kun lapsia oli vähän, on tällainenkin toiminta saattanut tulla kyseeseen.¹⁰⁹

5.5. Juhla katkaisee arjen

Talouden hoitaminen ja kaikki siihen liittyvät moninaiset tehtävät sitoivat naiset kodin piiriin ja arkipäivän askareisiin, mutta arjen katkaisivat vuotuiset suuret juhlat kuten pääsiäinen ja joulukokki. Erityisesti joulukokki tuli syödä hyvin ja tähän oli varauduttava. Kaiken kiireen keskellä joulukokki odotus toi askareisiin juhlantuntua. Oli tehtävä niin leipomukset, lipeäkalat kuin joulukokki. Tuomaan päivänä piti suurempien joulukokkujen olla jo valmiina, oluen maistelukunnossa ja joulukokki alkaa. Pyhien tultua pöytään kannettiin riisipuuroa, paistettua lihaa ja joskus jopa rusinakeittoa. Ruokaa tuli olla runsaasti eikä se saanut loppua juhlapäivän kesken. Joulukokkiä käytiin kirkossa ja muutenkin oltiin rauhallisesti perheen piirissä. Tapaninpäivänä lähdettiin vieraisille ja ulos ilonpitoon. Joulukokki aika jatkui aina tammikuulle Nuutin päivään asti.¹¹⁰

Pääsiäinen lopettaa suuren paaston, mutta vielä Pitkäperjantaina oli paastoruokia nautittava. Tulta ei saanut virittää, joten ruokakin oli sellaista, että sen saattoi syödä kylmänä. Vaikka pääsiäinen oli suuri kirkollinen juhla, siihen näyttää liittyneen myös yhteisiä kokoontumisia. Eteläpohjalaisen tavan mukaan lienee Vaasassakin poltetu kokko pääsiäislauantaina ja ehkä sunnuntaina mentiin

¹⁰⁹ Vrt. Vainio-Korhonen 1989, 145.

¹¹⁰ Vilkuna 1973, 21, 332, 345,348; Karjalainen 1994, 98-102.

varhain katsomaan, tanssiko aurinko ilosta pääsiäisaamun valjettua. II Pääsiäispäivänä vaasalaiset viettivät iltaa yhdessä, sillä silloin pidettiin joka vuosi tanssiklubin päättäjäiset.¹¹¹

Tavallisen arjen rytmin katkaisivat perheiden väliset vierailut ja osallistuminen seuraelämään. Borgå Tidningenissä olleen kirjoituksen perusteella on ajateltavissa, että ainakin varakkaimpien käsityöläisten oli mahdollista seurustella ylempään säätyyn kuuluvien henkilöiden kanssa ja myös naiset saattoivat ajoittain katkaista arjen kierteen iloiseen seurusteluun.

Näin kirjoitetaan vaasalaisista vuonna 1846:

”Vaasa on Eldorado mitä tulee iloiseen ja konstailemattomaan seuraelämään (siellä ei juoruilla eikä panetella toisia), siellä vallitsee vierailuvapaus (ei noudateta vierailupäivää kerran viikossa teetarjoilun kera), siellä ei seuraelämässä välitetä säätyeroista, eikä sosiaalinen elämä ole jakaantunut nurkkakuntiin (ihmisiä osataan arvostaa tärkeempien asioiden kuin rahan ja tittelin takia). Tosiaankin pieni ja rakastettava Vaasa on aidon suomalaisen mielenlaadun omaava kaupunki, jolla on todellista merkitystä.”¹¹²

Tavallisen seurustelun lisäksi tanssiaiset olivat säätyläisyhteiskunnan tärkeimpiä kohtaamispaikkoja 1800-luvun alkupuolella. Myös Vaasassa järjestettiin tanssinopetusta ja tanssiaisia. Jokavuotisten tanssiklubin päätösjuhlien lisäksi Marian Ilmestyspäivänä pidettiin perinteinen juhla, assemblée kaupungin köyhien virkamiesten ja porvarienv hyväksi. Sinne mentiin koko perheen voimalla, sillä myös lapsille oli määritelty oma sisäänpääsymaksunsa. Tähän tilaisuuteen luulisi erityisesti käsityöläisperheiden ottaneen osaa, sillä asia koski heitä hyvin läheisesti. Siitä, millainen tämä juhla oli sisällöltään, ei ole tietoa. Tavallisesti tällaisiin tilaisuuksiin kuului tanssia ja erilaista ohjelmaa. Siellä saattoi olla myös pelipöytiä varattuna niille, jotka halusivat pelata korttia. Voisi myös ajatella, että vaasalaisten juhlien ohjelmassa käytettiin hyväksi kaupunkilaisten musikaalista osaamista.¹¹³

Säännöllistä viihdykettä kaupunkilaiset saivat herra Gestrinin järjestämistä musikaalisista illanvietoista, jotka olivatkin kaupungin ylpeys. Illanvietot keräsivät Seurahuoneen suuren salin täyteen kuulijoita. Erityisesti herra Gestrinin viulunsoitto oli kaupunkilaisille mieluisaa kuultavaa. Sen lisäksi ohjelmassa oli jokin kvartetti tai kvintetti, huilu- ja pianoesityksiä sekä kuorolaulua. Ei ole tietoa, ketkä muut näissä illanvietoissa esiintyivät, mutta esimerkiksi kultaseppä Hartmanilla oli

¹¹¹ Vilkuna 1973, 82, 90, 94; esim. 18.4.1840, 26.3.1842, Wasa Tidning.

¹¹² Tiitola 2002, 58.

¹¹³ Esim. 10.4.1841, 10.7.1841, 12.3.1842, 20.12.1845, 13.12.1846, 27.11.1847, Wasa Tidning; Ollila 2002, 168; Hirn 1980, 493.

kotonaan kaksi viulua, joten hän on saattanut olla yksi kvartetin esiintyjistä. Talvikaudella näitä illanviettoja pidettiin aina noin kerran kuukaudessa.¹¹⁴

Vaikka Vaasa oli vielä pieni kaupunki, sillä oli pitkin vuotta tarjota asukkailleen myös monenlaisia huvituksia. Kaupungin sijainti oli pääkaupunkiin nähden syrjäinen, mutta sinne oli kuitenkin suhteellisen helppo päästä. Rannikkokaupunkina se oli merenkulun välityksellä yhteydessä kotimaan muihin kaupunkeihin sekä Ruotsiin ja Keski-Eurooppaan. Vaasalaiset saivatkin kaupungin omien esiintyjien lisäksi nauttia monien ulkomaalaisten järjestämistä esityksistä.

Teatteriharrastus levisi Ranskasta 1700-luvulla ja saavutti myös vaasalaiset ennen 1800-luvun puoliväliä. Kyse oli erityisistä teatteriseurueista, jotka esittivät näytelmäkappaleita kaikelle kansalle. Tässä teatterimuodossa oli vakituinen näyttelijäseurue, joka esitti vierailunsa aikana useita näytelmiä. Suomessa tällainen teatterimuoto levisi ennen kaikkea eteläiselle rannikolle Turusta ja Viipuriin kulkevan reitin varrelle. Vaasalaiset saivat kaupungin etäisestä sijainnista huolimatta myös useasti kokea tämäntyypisiä teatterinautintoja. Wasa Tidning – sanomalehdessä, joka ilmestyi vuosina 1839-1847 on lähes vuosittain luettavissa teatteriseurueiden ilmoituksia. Näytelmien joukossa oli myös pantomiimeja, vaudeville-esityksiä ja laulunäytelmiä. Näissä ilmoitettiin usein olevan mukana myös miespuolisia amatöörinäyttelijöitä.¹¹⁵

Teatteriseurueiden lisäksi vaasalaiset saivat katsella mitä erilaisimpia esityksiä. Heille tulivat tutuiksi kuumailmapallot ja ilotulitukset, puhumattakaan Venetsiasta tulleen A. von Olivon ”taideproduktiosta”, jossa hän suoritti temppuja erilaisten kojeitten avulla tai ilman niitä. Erityisesti hän mainosti ”matkaa ilman halki”. Ilmoituksissa luvataan, ettei kustannuksissa säästetä, vaan kaikki tehdään niin ”briljantisti” kuin mahdollista. Kaupunkilaiset seurasivat hänen uskomattomalta tuntuvia temppujaan lähes herpaantumatta. Näiden esitysten lisäksi kaupunkilaisille tarjottiin nähtäväksi mitä erilaisimpia optisia laitteita tai panoraamoja, joissa taivaanranta täyttyi taisteluista tai kuuluisien kaupunkien näkymistä.¹¹⁶

¹¹⁴ Tiitola 2002, 58; esim. 16.11.1844, Wasa Tidning; J.F. Hartmanin perukirja s. 25, Ega1, Perukirjat 1847-48, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto.

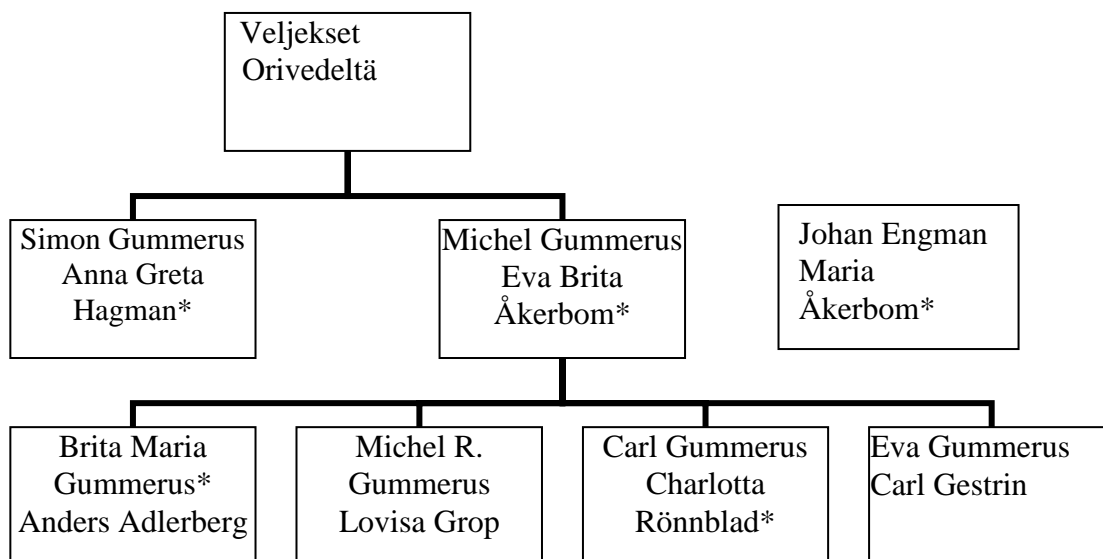
¹¹⁵ Klinge 1997, 124-125; 27.2.1841, 27.3. 1841, 25.9.1841, 29.4. 1843, Wasa Tidning.

¹¹⁶ Tiitola 2002, 59; 19.1., 16.2. 1839, 18.3.1842, 14.3. ja 4.4.1846, 11.12.1847, Wasa Tidning.

6. HENKILÖKOHTAISIA SUHTEITA

6.1. Sukulaisverkostot

Avioliitot solmittiin tähän aikaan yleensä samaan säätyyn kuuluvien kanssa. Tämän tavan mukaisesti myös vaasalaiset vanhemmat saattoivat vaikuttaa lastensa avioitumiseen ja avioliitot solmittiinkin tavallisimmin melko suppeasta porvariston piiristä. Useat käsityöläisten pojat, jotka menivät naimisiin käsityöläisen tyttären kanssa, valitsivat itselleen myös käsityöläisammatin. Tämän johdosta monet käsityöläisperheet olivat sukua keskenään. Kaupunkiin syntyi jopa käsityöläissukuja kuten kultaseppä Simon Andströmin ja hänen jälkeläistensä perheet. Simon Andströmillä oli poika, joka oli kultaseppä, ja kaksi tytärtä, jotka olivat naimisissa kultaseppän kanssa. Vieläpä yhdestä tyttärenpojasta tuli kultaseppä. Toinen suku, joka tuotti käsityöläisiä, oli Orivedeltä tulleen räätäli Michel Gummeruksen suku. Veljen lisäksi käsityöläisinä toimi kaksi poikaa ja kaksi tytärtä oli naimisissa kultaseppän kanssa, joista toinen oli Simon Andströmin tyttärenpoika. Alla oleva Kaaviokuva 1 selventää sukulaisuussuhteiden muodostumista Gummeruksen perheessä.¹¹⁷

Lähde: Hedman 1927. Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869. Tähdellä merkityt naiset kuuluvat käsiteltävänä olevaan aineistoon.

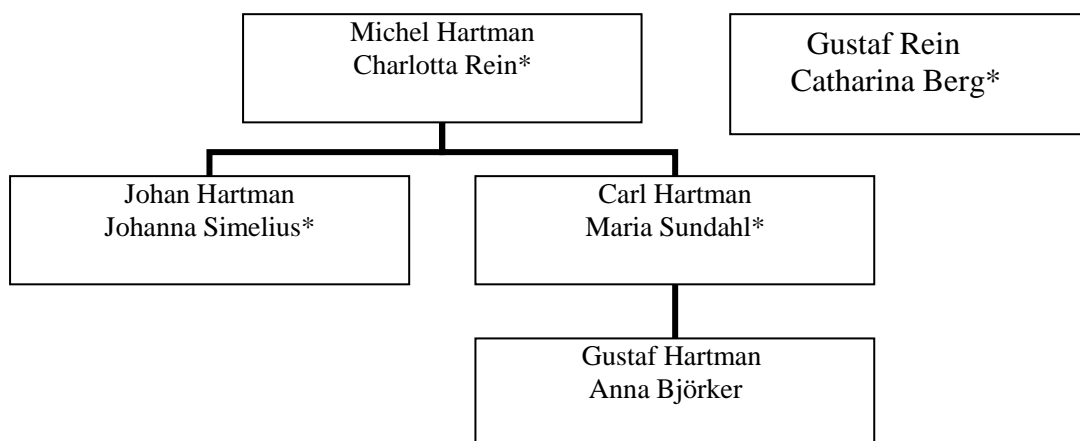
Mestari Åkerblomin tytär Eva nai vuonna 1783 Orivedeltä Vaasaan muuttaneen Michel Gummeruksen, joka pääsi mestariksi seuraavana vuonna valmistettuaan sinisen miesten puvun.¹¹⁸ Michel Gummeruksen ja Eva Åkerbomin lapsista yhdestä tuli kultaseppämestari ja yhdestä suutari.

¹¹⁷ Mäkelä 1985,441.

¹¹⁸ Hedman 1928, 263.

Kaksi tyttäristä meni naimisiin kultaseppämestarin kanssa. Tämän lisäksi Michelin veli Simon tuli myöhemmin myös räätäliksi Vaasaan ja Eva Åkerbomin sisar Maria oli naimisissa räätälimestari Engmanin kanssa. Tästä joukosta tutkimusaineistooni valikoituu kaikkiaan viisi naista. Molempien Åkerbomin sisarusten lisäksi Simon Gummeruksen vaimo Anna Greta Hagman sekä kultaseppä Adlerbergin vaimo Brita Maria Gummerus ja suutari Carl Gustaf Gummeruksen vaimo Catharina Charlotta Rönnblad ovat tutkimieni naisten joukossa.¹¹⁹

Toinen käsityöläissuku Gummerusten rinnalla olivat Hartmanit, joiden joukossa oli käsityöläisiä kolmessa polvessa. Charlotta Juliana Reinin ja suutari Michel Hartmanin pojasta ja pojanpojasta tuli suutareita ja poika Johan opiskeli kultaseppämestariksi. Charlotta Julianan veli Gustaf Rein oli karvari, joka oli naimisissa Catharina Sofia Bergin kanssa. Nämä molemmat naiset sekä Charlottan kultaseppäpojan Johan Fredrikin vaimo Johanna Charlotta Simelius ja suutaripojan vaimo Maria Sundahl kuuluvat tutkittavien naisten joukkoon.

Liitteessä 2 on Maria Sundahlin elämäkerta.

Lähde: Hedman 1927. Hantverkare iVasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869. Tähdellä merkityt naiset kuuluvat käsiteltävänä olevaan aineistoon.

Näiden lisäksi sukulaisuussuhteita muodostivat karvari Westerbergien, isän ja pojan vaimot Rebecka Berg ja Eva Bergsten sekä suutari Daniel Aspin vaimo Catharina Sjöberg ja heidän tyttärensä Maria, joka oli räätäli Johan Ögrenin vaimo. Näiden lisäksi vielä suutari Johan Blomströmin vaimo Catharina Paulin sekä suutarin ensimmäisessä avioliitossa syntynyt tytär

¹¹⁹ Hedman 1928, 210-211, 254, 263-264.

Loviisa Blomström, joka oli naimisissa suutari Johan Häggmanin kanssa, ovat mukana tutkimusaineistossa.¹²⁰ Kaikkiaan siis 15 naisella oli keskenään sukulaisuuden muodostamia siteitä.

Tätä taustaa vasten on voinut olla jopa toivottavaa, että kaupunkiin on tullut muualta mestareita, jotka laajensivat kapeita avioliittomarkkinoita. Ammattikunnat itsessään olivat kiinteitä yhteisöjä, joissa mestarit olivat paljon tekemisissä keskenään. Kun ottaa lisäksi huomioon myös ne monet koko vaasalaisessa käsityöläisyhteisössä olevat tapaukset, joissa käsityöläismestari on jatkanut isänsä ammattia tai hän on nainut joko mestarin tyttären tai lesken, on siteiden eri ammattikuntienkin välillä täytynyt muodostua kiinteiksi, ja mestareiden vaimot tulivat osaksi tätä tiivistä yhteisöä.

6.2. Kummit – lapsen tulevaisuuden turva¹²¹

Kun lapsi oli syntynyt, hänet kastettiin parin päivän sisällä syntymästä. Lapsen vanhempien näkökulmasta kummien valinta oli tärkeää. Lapselle oli saatava sellaiset kummit, että he saattoivat myöhemmin olla turvaamassa lapsen tulevaisuutta. Kummiuden avulla luotiin myös tärkeitä, läheisiä kontakteja perheiden välille.¹²²

Vaasalaisissa mestariperheissä lasten kummien lukumäärä on ollut kuuden ja kymmenen välillä. Huomattavan enemmistön kummien joukossa muodostivat käsityöläismestarit. Useimmiten lapsella oli kummeina vähintään kaksi mestaria vaimoineen, ja heidät lueteltiin kummiluettelossa yleensä ensimmäisinä, mutta kummeina olevia käsityöläismestareita saattoi olla neljäkin. Näkyvinä ryhminä kummien joukossa olivat myös kaupungin virkamiehet ja kauppiaat. Mukana oli myös aina pari nuoremman polven edustajaa, mutta sukulaisten kummius oli erittäin vähäistä, ja se muodosti koko kummijoukosta vain muutaman prosentin. Vaikka mestarit vaimoineen olivat paljon sukua keskenään, se ei kuitenkaan kummien valinnassa näkynyt, ja useimmiten nämä edustivat muita käsityöaloja kuin lapsen perheväki.

Yllä olevat tapaukset ovat tyypillisiä esimerkkejä avioliitossa syntyneiden lasten kummien valinnasta. Mitenkä yhteisö suhtautui avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin tai niihin lapsiin, jotka syntyivät vasta kun mestari oli jo kuollut? Oliko näissäkin tapauksessa kummeina yhä

¹²⁰ Hedman 1928, 209, 239 - 241, 251.

¹²¹ Kummien tiedot perustuvat seuraavaan aineistoon: Mf UK 343 Mustasaaren seurakunnan Mustasaaren ja Vaasan syntyneitten luettelo; Mf UK 369 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

¹²² Häggman 1994, 108.

edelleen mestareita vaimoineen? Kaikkiaan yhdeksän naista joutui tällaisissa tapauksissa miettimään kummeja lapsilleen.

Kahdessa tapauksessa avioton lapsi syntyi nuorelle naiselle. He molemmat saivat lapsiensa kummeiksi käsityöläismestarin, ja vain toisen lapsella oli kummien joukossa sukulaisia, jotka muodostivat kummeista kuitenkin suurimman osan. Tämän perusteella aviottomien lasten saantia ei pidetty niin häpeällisenä asiana, että se olisi pidetty täysin sukupiirin sisällä. Porvariyhteisön kummit valikoituivat myös näiden aviottomina syntyneiden lasten kummeiksi. Tilanteeseen on osaltaan voinut vaikuttaa myös naisten vanhempien asema, sillä Vaasan kokoisessa pienessä yhteisössä kaikki tunsivat toisensa, ja naiset olivat tässäkin tilanteessa osa omaa perhepiiriään.

Kahdessa tapauksessa mestarien vaimot saivat lapsen niin, että itse mestari oli ehtinyt kuolla joitakin kuukausia aikaisemmin. Hän oli ollut se henkilö, jonka kautta suhde ammattikuntaan ja muihin käsityöläisiin oli muotoutunut. Mestarin kuoltua tämä yhteys katkesi, vaikkakin molemmat lesket ovat myöhemmin jatkaneet jonkin aikaa verstaan toimintaa. Voi kuitenkin ajatella, että siinä tilanteessa, kun mestari on juuri kuollut ja lapsi tulossa, ei elämän suunta ole ollut vielä tarkasti selkiytyneenä ja verstaas toiminnat aluksi omalla painollaan ja sen jatkamista koskeva päätös on tehty vähän myöhemmin. Toisessa näistä tapauksista kummit ovat lähes kaikki sukulaisia ja toisessa tapauksessa pappia on vaimoineen pyydetty kummeiksi. Tässä tapauksessa kummien joukosta löytyy myös satulaseppä, mutta hän ei oikeastaan ole kummilistassa omana itsenään vaan vaimonsa miehenä. Normaalisti kummiluettelossa mestari kirjoitetaan ensin ja vaimo hänen jälkeensä, mutta tässä tapauksessa vaimon nimi on kirjoitettu ensin minkä jälkeen tekstissä lukee: sekä hänen miehensä satulaseppä. Käsityöläismestarien arvovalta puuttuu siis näistä kummiluetteloista.

Kaksi naista sai aviottoman lapsen ollessaan leskenä, ja he olivat molemmat jatkaneet miehensä verstaasta. Toisella heistä Lovisa Blomströmillä, joka oli saanut lapsen myös pian miehensä suutarimestari Häggmanin kuoleman jälkeen, ei kummien joukossa ollut lainkaan käsityöläismestareita. Sitä vastoin Magdalena Sundbergin lapsella, jonka kanssa maistraatti myöhemmin kehotti kisälli Solfvinia menemään naimisiin, oli kummeina kolme eri alojen käsityöläismestaria vaimoineen. Charlotta Catharina Nyberg, joka sai lapsen ollessaan kisällinsä ”tolofvade brud”, sai lapsensa kummeiksi papin ohella kättilöäitinsä, talollisen vaimoineen sekä kauppa-apulaisen sekä yleisen tavan mukaan kummien joukossa olleet nuoren miehen ja nuoren naisen. Charlottalla oli tähän aikaan hallussaan miehensä räätälinverstaas, mutta kihlauksensa johdosta hän oli siirtynyt miehensä sosiaaliseen statukseen ja oli näin enemmän kisällin morsian

kuin verstaan hoitaja. Sen jälkeen kun Charlottan miehestä oli tullut mestari, ja Charlotta sai lisää lapsia, ilmestyivät eri alojen mestarit kummiluetteloon.

Eva Bergsten, joka oli naimisissa karvari Johan Jakob Westerbergin kanssa, jäi jo toisen kerran leskeksi miehen kuoltua noin vuoden kuluttua avioliiton solmimisesta. Hän sai kuitenkin puolentoista vuoden päästä lapsen, jonka isyyden varatuomari Gabriel Tengström tunnusti.¹²³ Tässä tapauksessa kummien joukkoon valikoitui kaksi kauppiasta vaimoineen sekä Eevan kapteeniveli.

Aviottomien lapsien joukossa on myös karvari Poleruksen vaimon Annan avioliittonsa aikana saama lapsi. Anna syylistyi lapsen saadessaan yksinkertaiseen haureusrikokseen.¹²⁴ Haureusrikosta pidettiin edelleen erittäin raskauttavana rikoksena ja siitä tuomittiin suuriin sakkoihin. Kustaa III:n rikosoikeusuudistuksen mukaan vuodelta 1778 haureusrikoksesta, jonka molemmat osapuolet olivat naimisissa, oli mahdollista määrätä kuolemanrangaistus. Tuomioiden kohteeksi joutuivat kuitenkin yleensä vain naiset ja lankeemus seurasi heitä kirkonkirjoissa aina mahdollisen avioliiton solmimiseen asti.¹²⁵

Anna Polerus sai lapsensa vuoden 1827 alkupuolella. Toukokuussa kämnerinoikeus tuomitsi hänet yksinkertaisesta haureusrikoksesta, ”enfaldt hor brott” 38 ruplan 40 kopeekan sakkoon. Sakko oli suuri, sillä samaan aikaan esimerkiksi piian puolen vuoden palkka oli runsas 13 ruplaa. Varojen puutteen vuoksi Anna kärsi rangaistuksen istumalla vedellä ja leivällä käräjapäivien vankilassa. Tämän lisäksi Annan tuli maksaa 96 kopeekkaa hopeassa kaupungin kirkolle ja läpikäydä yksityinen rippi ja synninpäästö.¹²⁶

Samana vuonna Anna Polerus on maksanut karvarien ammattikunnalle kvartaalimaksun ja on sen perusteella miehensä verstaan haltija. Hän on myös yhtenä allekirjoittajana siinä valituksessa, jonka karvarit tekivät maistraatille siitä, että venäläiset toivat kaupunkiin myyntiin venäläisiä, hinnaltaan edullisempia nahkoja. Anna oli siis tasa-arvoisena toimijana karvareitten keskuudessa siitä huolimatta, että hän ei ollut leski, vaan hoiti aviovaimona miehensä verstasta.¹²⁷

¹²³ Mf UK 369, vuoden 1831 syntyneitten luettelo. Vaasan seurakunnan historiakirjat, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

¹²⁴ Yksinkertaisessa haureusrikoksessa toinen osapuoli on naimisissa, toinen naimaton; Heino 1989, 204; Marklund 2004, 207-208.

¹²⁵ Heino 1989, 204, 215; Marklund 2004, 208.

¹²⁶ Kämnerinoikeuden sakkoluettelo s. 2063; luettelo henkilöistä, jotka ovat joutuneet vastaamaan rikkomuksistaan raastuvanoikeudelle ja maistraatille vuonna 1827, GIB:45 Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA.

¹²⁷ Ptk 6.11.1827 KaAmA, Pohjanmaan museo; Mäkelä 1985, 208.

Anna oli niin maallisen lain kuin kirkonkin määräysten mukaan syyllistynyt raskaaseen rikokseen. Käsityöläisyhteisö ei häntä kuitenkaan tuominnut, sillä kolme eri alan käsityöläismestaria vaimoineen oli lupautunut Anna lapsen kummiksi. Lapsi oli syntynyt tammikuussa ja samassa kuussa oli allekirjoitettu myös edellä mainittu valitus. Ammattikunnan piirissä oltiin varmasti tietoisia Anna tulevasta tuomitsemisesta, mutta häntä ei mitenkään suljettu tämän yhteisön ulkopuolelle. Yllä olevan perusteella näyttää siltä, että naisia, jotka olivat synnyttäneet lapsen avioliiton ulkopuolella, ei käsityöläisyhteisössä tuomittu. Se, kuinka kiinteät suhteet naisilla oli tämän yhteisön piirissä, vaikutti enemmän lasten kummien valintaan kuin se, oliko lapsi syntynyt avioliitossa.

7. KUN LIITTO EI ONNISTU

Avioliitto oli tarkoitettu koko iän kestäväksi liitoksi naisen ja miehen välillä. Sen tärkein tehtävä oli tuottaa jälkeläisiä ja jatkaa sukua. Aviovuode ja sen avioyhteys olivat vuoden 1734 lain mukaan avioliiton tärkeimpiä määrittäjiä ja aviopuolisoiden tuli omassa liitossaan täyttää aviollinen velvollisuutensa. Sängyn merkitys avioliitossa tulee selkeästi esiin 1700-luvun loppupuolella Ruotsissa käydyistä avioeroprosesseista, joissa vuodekumppanuus ja aviovelvollisuus nousivat avainsanoiksi. Vuodeyhteyden lopettaminen auttoi myös avioeron saamisessa, mikäli eroon oli olemassa myös muita syitä. Näin esimerkiksi, jos mies oli tehnyt huorin, eikä vaimo halunnut antaa sitä anteeksi eikä ollut asiasta kuultuaan pitänyt miehen kanssa vuodeyhteyttä, hän sai avioeron. Toisaalta avioliittovelvollisuuksien laiminlyöminen ja tyhjä aviovuode saattoivat olla merkki toisen osapuolen uskottomuudesta, mikä oli kuitenkin todistettava, ja tuomarien tarkoin tutkittava ennen avioeron saamista. Huoruus ei kuitenkaan voinut olla avioeron syynä, mikäli syytön osapuoli oli asiasta tiedon saatuaan ollut vuodeyhteydessä syyllisen osapuolen kanssa.¹²⁸

Avioliiton solmimista edelsi kihlusaika, joka oli tietynlaista avioliiton koeaikaa, ja sen saattoi vielä melko helposti purkaa. Purkaminen oli kuitenkin estynyt, jos mies oli maannut morsiamensa. Tällöin katsottiin avioliiton edellytysten täytyneen. Vaikka mies olisi karttanut vihkimistä, nainen tuli julistaa hänen aviovaimokseen, ja hänen tuli saada täysi naimaosa miehen omaisuuteen. Avioliitto tuli myös toteuttaa, jos mies makasi naisen luvaten avioliittoa, ja nainen vaati vihkimistä. Vuodeyhteys, joka määrittävi avioliittoa, saattoi tapahtua jo ennen varsinaista vihkimistä. Se katsottiin laissa niin merkitseväksi asiaksi, että sen tuli väistämättä johtaa avioliittoon.¹²⁹

¹²⁸ Naimiskaari 13. luku 1. §, Lakikirja 1927, 19-20; Marklund 2004, 162-191; Joutsimäki 1993, 120.

¹²⁹ Naimiskaari 3. luku 9. ja 10. §, Lakikirja 1927, 5-6.

7.1. Mies karkuteillä

Marraskuun 20 päivänä vuonna 1818 Anna Catharina Ammelin meni naimisiin karvarinkisälli Gabriel Poleruksen kanssa. Tätä ennen kisälli oli pyytänyt Annan kättä naittajalta. Tyttären naittaja olisi ollut isä, mutta koska Annan isä oli kuollut, naittajana toimi ilmeisesti hänen äitinsä neuvoteltuaan asiasta lähimpien sukulaisten kanssa. Tämä tapahtui siitakin huolimatta, että Annan äiti oli mennyt uusiin naimisiin ja oli näin miehensä edusmiehisyyden alainen. Sukulaisuuden merkitys nousi tässä asiassa kaikkein tärkeimmäksi tekijäksi.¹³⁰

Annan mies pääsi mestariksi seuraavana vuonna ja alkoi valmistaa verstaassaan parkkinahkaa. Tuotanto oli ilmeisesti melko vähäistä, sillä hänellä oli apunaan ainoastaan yksi oppipoika vuosina 1823-1825. Marraskuussa vuonna 1825 mestari Polerus poistui paikkakunnalta ilman lupaa. Syytä hänen poistumiseensa ei voi kuin arvailla. Mainintoja aviollisista ongelmista ei kuitenkaan tule esille.¹³¹

Annan ja Gabrielin avioliitto oli lapseton ja näin Anna jäi miehen lähdettyä yksin. Hänellä oli kuitenkin turvanaan laki, joka antoi karanteen miehen vaimolle oikeuden hallita miehen pesäosaa ja kiinteää omaisuutta. Näin Anna tekikin, kun hän hoiti ammattikunnan kvartaalimaksut ja omisti miehensä verstaan. Hänelle ei ole merkitty kruunun taksoitusluettelossa lainkaan oppipoikia tai kisällejä, mutta saattaa olla, että hänen tuleva miehensä, Loviisasta tullut Jonas Bäcklund hoiti verstaasta. Jo tähän aikaan Anna ja Jonas asuivat samassa talossa. Jonas anoi maistraatilta porvarisoikeuksia marraskuussa 1826 ja pääsi mestariksi vuoden 1827 lopussa. Annaa pidettiin kuitenkin täysivertaisena verstaanhoitajana, sillä muutoin hän ei olisi voinut allekirjoittaa karvareiden valituskirjelmää maistraatille yhdessä mestarien ja mestarin lesken Rebecka Westerbergin kanssa.¹³²

Vuoden 1827 tammikuussa Anna sai aviottoman lapsen ja hän joutui asiasta käräjille. Oli selvää., että lapsi ei voinut olla Poleruksen, koska tämä oli poistunut Vaasasta jo marraskuussa 1825. Tuomion yhteydessä ei myöskään puhuttu mitään Annan aviorikoksen toisesta osapuolesta, vaan hän sai kärsiä rangaistuksensa yksin. Oli ilmiselvästi kyse tapauksesta, jossa toinen osapuoli oli

¹³⁰ Naimiskaari 1. luku 1. ja 2. §, Lakikirja 1927, 1.

¹³¹ Hedman 1928, 240; Taksoitusluettelot Vaasasta, GIB: 31 1823, GIB: 34 1824, GIB: 38 1825, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO,VMA; Snellmanin anomus, Vaasasta saapuneet asiakirjat, EVI 129a, Turun tuomiokapitulien arkisto, TMA.

¹³² Mf UK 364, Vaasan seurakunnan rippikija 1822-1833, Seinäjoen kaupungin kirjasto; Naimiskaari 13.luku, 4 §, Lakikirja 1927, 21; Taksoitusluettelot Vaasasta, GIB:41 1826, GIB:45 1827, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO,VMA; Mäkelä 1985, 460, 208; Hedman 1928, 241.

naimaton, sillä muutoin myös mies olisi joutunut tuomiolle. Tähän aikaan oli voimassa Kustaa III:n vuonna 1778 tekemä rangaistusoikeudellinen uudistus, jonka mukaan asianosaiset saatettiin tuomita kuolemaan, mikäli molemmat olivat naimisissa. Anna tuomittiin maksamaan kovat sakot, mutta varojen puutteessa hän joutui istumaan käräjöpäivien vankilassa vedellä ja leivällä. Tämän lisäksi hän joutui maksamaan kirkolle sakkoa 96 kopeekkaa ja alistumaan yksityiseen rippiin ja synninpäästöön. Tässä ripityksessä oli papin lisäksi läsnä kolme tai neljä seurakunnan vanhinta. Mikäli rippi olisi ollut julkinen, se olisi suoritettu koko seurakunnan edessä.¹³³

Koska Annan miehestä ei mitään kuulunut, oli ymmärrettävää, että hän haki miehestään eroa. Tällaisessa tapauksessa tuomarilta oli otettava haaste ja miehestä oli tehtävä kuulutus. Anna laittoikin eroprosessin käyntiin, ja kämnerioikeus päätti 1. päivänä syyskuuta 1826 kuuluttaa Annan miestä. Kuuluttaminen ei tapahtunut yksinomaan kaupungissa, vaan myös lähipitäjistä yritettiin saada tietoa Gabriel Poleruksen olinpaikasta. Hänen tuli ilmoittautua yön ja vuoden määräajassa, ja mikäli näin tapahtuisi, hän jatkaisi avioelämäänsä vaimonsa kanssa. Tämä määräaika umpeutui joulukuun 17. päivänä vuonna 1827 kello 10 aamupäivällä. Koska karvari Polerus ei ilmestynyt säädettynä aikana, kämnerioikeus kehotti Annaa hakemaan tuomiokapitulilta erokirjettä ja liittämään siihen otteet kämnerioikeuden päätöksistä.¹³⁴

Anna Polerus lähestyi arkkipiispaa ja tuomiokapitulia erittäin suurella kunnioituksella. Anomuksen ylälaidassa lähestyttiin kunnianarvoista arkkipiispaa luettelemalla kaikki hänen saamansa ansiomerkit ja itse anomusta kirjoitettiin ensimmäiselle sivulle vain neljä riviä sivun alalaitaan. Hakemuksen tekstikin osoitti suurta alamaisuutta:

Kaikkein nöyryimmästi oheen liitetyn Vaasan Laillisen Kämnerioikeuden otteen johdosta, anon minä samalla nöyryydellä asianmukaista Erokirjettä Avioliitosta karanneen mieheni Parkkinahantekijä Gabriel Poleruksen kanssa. – Ja pysyn syvimmällä kunnioituksella Kunnianarvoisan Herra Tohtorin – Arkkipiispan Ritarin ja Ritarikunnan Jäsenen sekä Kunnianarvoisan Tuomiokapitulin

kaikkein nöyrympänä palvelijana.

Anna Catharina Ammelin¹³⁵

¹³³ Kämnerioikeuden sakkoluettelo s. 2063; luettelo henkilöistä, jotka ovat joutuneet vastaamaan rikkomuksistaan raastuvanoikeudelle ja maistraatille vuonna 1827, GIb:45 Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA; Marklund 2004, 208; Joutsimäki 1993, 123.

¹³⁴ Naimiskaari 13.luku 4. §, Vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927,21; Avio- ja kihlaerohakemuksia 1827-1828, FIg1a, Turun tuomiokapitulिन arkisto, TMA.

¹³⁵ Avio- ja kihlaerohakemuksia 1827-1828, FIg1a, Turun tuomiokapitulिन arkisto, TMA. (Suomennos kirjoittajan.)

Annan nöyryyttä kuvasti vielä se, että hakemuksen lopputeksti oli sivun ylälaudassa, mutta allekirjoitus oli tehty aivan sivun alalaitaan.

Tuomiokapituli totesi, että kämnerioikeus oli kuuluttanut karvari Polerusta yön ja vuoden ja tuominnut pariskunnan eroon naimakaaren 13.luvun 4.§ mukaisesti. Tuomiokapituli päätti, että erokirje annetaan ja että Anna Polerus on tämän jälkeen vapaa menemään uuteen avioliittoon. Näin Anna sai erokirjeen, joka oli päivätty 20. helmikuuta 1828, lähes puolitoista vuotta sen jälkeen, kun kämnerioikeus oli tehnyt päätöksen Gabriel Poleruksen kuuluttamisesta.¹³⁶

Tuomiokapitulin puolesta Annan oli lupa avioitua uudestaan, mutta hänen kohdallaan asia ei ollut kuitenkaan niin yksinkertainen. Pappi oli vastuussa siitä, että avioliittoon mentiin säädetystä järjestyksessä. Tätä uhkasi jopa viran menetys, jos vihkiminen tapahtui ennen kuin kuulutukset oli luettu kirkossa kolme kertaa.¹³⁷

Anna Polerus halusi uusiin naimisiin, mutta hän oli tehnyt raskaan huoruusrikoksen, ja niinpä kirkkoherra Henrik Snellman ei ollut varma siitä, saattoiko hän vihkiä Annan uudestaan. Varmuuden vuoksi, ja jotta häntä ei voitaisi syyttää virkavirheestä, hän otti yhteyttä tuomiokapituliin. Oikealla tavalla toimiminen oli kirkkoherralle tärkeää, sillä hän saattoi menettää virkansa, jos vihki sellaiset henkilöt, jotka eivät saaneet avioitua. Kirjeessään hän pyysi tuomiokapitulia antamaan tässä arveluttavassa asiassa lausuntonsa ja määräyksensä. Samalla hän viittasi sekä tuomiokapitulin antamaan erokirjaan että Annan tekemään yksinkertaiseen huoruusrikokseen. Lopuksi kirkkoherra Snellman halusi tehdä tiettäväksi, että parkkinahantekijä Polerus oli poistunut paikkakunnalta jo marraskuussa 1825, ja että hänen vaimonsa tätä yhtä harhaaskelta lukuun ottamatta oli käyttäytynyt aina hyvin ja kristillisesti. Asian onnellisena päätöksenä on se, että Anna Polerus vihittiin uuteen avioliittoon karvarimestari Jonas Bäcklundin kanssa elokuun 5. päivänä 1828.¹³⁸

Käsityöläisyhteisön piirissä Annaan oli suhtauduttu myötämielisesti, eikä kirkkoherrakaan häntä tuominnut. Tuomiokapitulille osoittamassaan kirjeessä hän nimenomaan tähdensi, että Anna oli käyttäytynyt kristillisesti ja hyvin. Vaikka maallinen oikeus tuomitsi Anna koviin sakkoihin, kirkkoherra piti tapausta vain harha-askeleena eikä lankeemuksena.

¹³⁶ Tuomiokapitulin pöytäkirjat AI 58, 473, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA.

¹³⁷ Naimiskaari 7. luku, 2 §, Lakikirja 1927, 10.

¹³⁸ Saapuneet asiakirjat E VI 129a, no 676, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA; Luku 2, 12 §, Naimiskaari, Vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927; Hedman 1928, 241.

7.2. Evan kihlaero

Kihlaus oli tärkeä asia ja niin kiinteässä suhteessa avioliittoon, että myös siitä tuli hakea eroa tuomiokapitulilta. Kihlaus oli helppo purkaa silloin, kun kihlakumppanit eivät olleet ”toisiinsa sekaantuneet”. Tällöin riitti, kun asiasta ilmoitti tuomiokapitulille, joka purki kihlauksen. Siinä tapauksessa, että kihlajaisaikana mies oli maannut morsiamensa, pidettiin selvänä, että siitä seurasi avioliitto. Näin kävi silloinkin, kun mies oli vastahakoinen liiton solmimiseen, sillä nainen voitiin julistaa hänen aviovaimokseen.¹³⁹

Eva Bergsten oli mennyt nuorella iällä naimisiin porilaisen kauppiaan kanssa. Tämän kuoltua Eva nai karvarinkisälli Johan Jakob Westerbergin, joka kuitenkin kuoli alle vuoden kuluttua vihkimisestä. Eva jäi toisen kerran leskeksi 26-vuotiaana vuonna 1829. Eva sai kuitenkin lapsen yhdessä varatuomari Gabriel Tengströmin kanssa vuoden 1831 helmikuussa.¹⁴⁰

Kun lapsi oli syntynyt, lapsen äiti oli suljettu pois seurakunnasta siihen asti, kun hänet kirkotettiin. Kirkottaminen tapahtui yleensä noin kuuden viikon kuluttua synnytyksestä ja sen yhteydessä kiitettiin ja rukoiltiin äidin puolesta. Kansa on yleensä käsittänyt asian niin, että kyseessä on ollut äidin puhdistautuminen. Tavan mukaan myös Eva kirkotettiin. Tämä tapahtui kuitenkin varsin pian jo kahden viikon kuluttua lapsen syntymästä. Gabriel Tengström ilmoitti ottavansa tässä yhteydessä Evan kihlatuksi morsiamekseen.¹⁴¹

Vielä vuonna 1837 Eva oli kihloissa Gabriel Tengströmin kanssa. Hän halusi tuolloin kuitenkin päästä uusiin naimisiin ja sen tähden purkaa kihlauksensa. Myös kihlaero oli ensin käsiteltävä kaupungin kämnerioikeudessa, minkä jälkeen erokirjettä saattoi hakea tuomiokapitulista. Perimmäinen syy kihlaeron hakemiseen oli nimenomaan Evan halu päästä naimisiin toisen miehen kanssa, ja hänen asiaansa puitiin kämnerioikeudessa kesäkuun 6. päivänä vuonna 1837.

Oikeus muistutti vielä, että Eva oli saanut Gabriel Tengströmin kanssa yhteisen lapsen, joka oli syntynyt helmikuussa 1831, mutta kuollut saman vuoden marraskuussa, ja että Tengström oli kirkottamisen yhteydessä ottanut Evan kihlatukseen. Oikeudelle esitettiin Gabriel Tengströmin marraskuussa 1830 kirjoittama kirje. Siinä hän halusi ”totuuden ja velvollisuuden” tähden

¹³⁹ Naimiskaari 3. luku 9 § ja 4. luku 4 §, Vuoden 1734 laki, Lakikirja 1927, 5,7.

¹⁴⁰ Hedman 1928, 241; Mf UK 364, Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

¹⁴¹ Joutsimäki 1993, 29; Avio- ja kihlaerohakemuksia 1837 Fig 5b, no 817, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA.

tunnustaa, että oli ”pitkään jatkuneen rakkaudentäyteisen tuttavuuden” seurauksena leskirouva Eva Westerbergin kanssa lopulta joutunut siihen kanssakäymiseen, jonka seurauksena ”hän nyt kantaa lasta sydämensä alla”. Tämän jälkeen Gabriel Tengström tunnusti isyytensä ja ilmaisi, että halusi mennä avioliittoon niin pian kun kaikki mahdolliset esteet oli raivattu tieltä. Lopuksi kirjoittaja huomautti, että tulevan kirkottamisen yhteydessä tuli toimia, kuten kuvatut olosuhteet antavat aihetta. Tämän jälkeen oikeudelle esitettiin vielä kirkkoherra Henrik Snellmanin todistus Evan kirkottamisesta.¹⁴²

Evan hakiessa eroa, oli Gabriel Tengström pormestarina Pietarsaassa ja hän valtuutti oikeudenkäyntiin edustajakseen kaupunginkasööri Carl Petter Mellbergin. Tämä kertoi, että koko aikana ei koskaan ollutkaan tarkoitus mennä naimisiin, vaan tällä tavoin pelastaa Evan kunnia suvun ja maailman edessä. Hänen mukaansa Tengströmillä ei ollut mitään sitä vastaan, että Eva menisi naimisiin toisen kanssa. Samalla Mellberg vetosi kuninkaan kirjeeseen vuodelta 1772 ja sanoi, että tämä oikeudenkäynti oli aivan tarpeeton, koska osapuolet olivat kieltäytyneet avioliitosta. Asiaa kysyttäessä asiamies myös tähdensi, että osapuolet eivät olleet ylläkerrottua lukuun ottamatta, olleet vuodeyhteydessä keskenään.¹⁴³

Kuninkaan kirje vuodelta 1772 käsitteli kihlaeroa. Siinä sanotaan, että mikäli avioliittosopimusta ei ole tehty ennen kuin salavuoteuden jälkeen, ei sitä katsota muuksi kuin tavalliseksi kihlaukseksi. Tämä kuitenkin edellytti sitä, että kihlattujen välillä ei ole tämän jälkeen ollut vuodeyhteyttä. Tämän asian oikeus halusi ehdottomasti varmistaa. Asian selvittyä oikeuskin viittasi kuninkaan kirjeeseen ja totesi, että kihlakumppanit saattoivat erota naimiskaaren 4. luvun 4.§:n mukaisesti. Siinä sanotaan, että jos kihlakumppanit tahtovat erota eivätkä ole toisiinsa sekaantuneet, ilmoittakoot asian kapitulille, ja kihlaus purettakoon.¹⁴⁴

Eva Westerberg anoi tuomiokapitulilta kihlaeroa ja lupaa uuden avioliiton solmimiseen. Myös tuomiokapituli viittasi kuninkaan kirjeeseen ja painotti sitä seikkaa, että osapuolet eivät ole olleet lihallsessa yhteydessä toistensa kanssa. Tuomiokapituli myönsi osapuolille eron 27.7.1837, heidän oltuaan kihloissa yli kuusi vuotta. Samalla tuomiokapituli totesi, että Eva oli vapaa, ”fri och ledig” solmimaan uuden avioliiton. Näin Eva tekikin solmiessaan avioliiton kauppias Carl Ahlgrenin

¹⁴² Avio- ja kihlaeroanomuksia 1837 FIg 5b, no 817, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA.

¹⁴³ Avio- ja kihlaeroanomuksia 1837 FIg 5b, no 817, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA.

¹⁴⁴ Avio- ja kihlaeroanomuksia 1837 FIg 5b, no 817, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA; Kuninkaan kirje 10. marraskuuta 1772, Lakikirja 1927, 6; Naimiskaari 4.luku, 4.§, Lakikirja 1927,7.

kanssa viikon kuluttua erokirjeen saamisesta. Heidän yhteinen tyttärensä Eva Augusta näki päivänvalon saman vuoden joulukuussa.¹⁴⁵

8. MAHDOLLISUUS OMIIN VALINTOIHIN

8.1. Naisten ikä mestarin kuollessa

Leskiksi tullessaan naiset eivät enää olleet miehen edusmiehisyyden alaisia, vaan heillä oli oikeus päättää itsenäisesti omista asioistaan. Heillä oli myös mahdollisuus pitää hallussaan miehensä jälkeen jättämää verstasta tämän porvarisoikeuden turvin. Toisaalta he saattoivat myös päättää uudesta avioliitosta niin halutessaan.

Naisten tuleviin ratkaisuihin vaikutti luonnollisesti heidän ikänsä leskeksi jäädessään. Tuntuisi luontevalta ajatella, että nuoret lesket päättäisivät mennä uudelleen naimisiin, mutta heillä oli myös hyvät mahdollisuudet jatkaa miehensä verstasta ja saada tällä tavalla turvattua toimeentulonsa.

Noin puolet tänä aikana toimineista karvareista, kultasepistä, räätäleistä ja suutareista kuoli porvarisoikeuksien haltijoina vuosien 1810-1850 välillä. He kuolivat hyvin eri-ikäisinä, ja tämän seurauksena myös naiset olivat leskiksi jäädessään hyvin eri-ikäisiä. Leskiksi jääneet naiset on ryhmitelty oheiseen taulukkoon sekä iän että miehen ammattialan mukaan. Taulukossa on kaikkiaan 37 leskeä, mutta todellisuudessa leskivaimoja oli vain 36, sillä yksi naisista esiintyy aineistossa kaksi kertaa.

Taulukko 12. Naisten ikä mestarien kuollessa ammattialoittain.

	20-29 v	30-39 v	40-49 v	50-60 v	yli 60 v	yhteensä
karvarit	3	1	2	1	2	9
kultasepät	0	2	1	1	0	4
räätälit	1	2	3	4	1	11
suutarit	0	4	4	2	3	13
yhteensä	4	9	10	8	6	37

Lähde: Hedman Karl, 1928, *Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869*; Mf UK369 Vaasan seurakunnan historiakirjat, Seinäjoen kaupungin kirjasto. Yksi räätälinleski esiintyy aineistossa kaksi kertaa.

¹⁴⁵Pöytäkirjat A I 67-68, 1170, Turun tuomiokapitulin arkisto, TMA; Mf UK 364 Vaasan seurakunnan syntyneitten luettelo, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

Taulukosta näkee, että leskien ikäjakauma asettuu melko tasaisesti eri vuosikymmenille. Nuoria leskiä on vähiten, mikä on aivan ymmärrettävää. Yhtä räätälin leskeä lukuun ottamatta he ovat kaikki karvarien leskiä. Tämä selittyy sillä, että karvarien ammatti vaati työskentelyä erilaisten kemikaalien parissa ja niiden vaarallisuuden takia mestarin ikä jäi usein melko alhaiseksi. Aineiston yhdeksästä karvarimestarista viisi kuoli alle 45-vuotiaana. Nuorin oli kuollessaan vain 23-vuotias ja hänen leskensä oli 26-vuotias. Verstaanpidossa vielä toimineiden mestareiden keski-ikä kuollessa oli noin 50 vuotta, ja leskeksi jääneiden naisten keski-ikä oli 51 vuotta.¹⁴⁶

Toinen asia, joka saattoi vaikuttaa naisten ratkaisuihin hänen jäätyään leskeksi, olivat perheessä mahdollisesti olleet alle 16-vuotiaat lapset. Osa leskistä oli niin vanhoja, että lapset olivat jo kasvaneet aikuisiksi, mutta nuoremmilla naisilla saattoi olla kotona vielä lapsia huollettavanaan, ja kaikkiaan 20 tapauksessa näin olikin. Lapsia oli huollettavana keskimäärin 2,2, mutta yli puolessa tapauksista lapsia oli joko yksi tai kaksi. Yllä on jo todettu, että perheissä ei yleensä ollut paljon lapsia, mikä luonnollisesti pätee myös leskien hoitamiin talouksiin. Onkin mielenkiintoista tutkia, vaikuttiko perheen koko naisen tekemiin ratkaisuihin. Jatkoivatko naiset verstaan toimintaa useammin silloin, kun perheessä oli huollettavia lapsia?

Naisten iän ja holhottavien lasten määrän lisäksi se, kuinka mestari on hoitanut verstastaan, on vaikuttanut lesken myöhempiin ratkaisuihin. Jos mestari oli hoitanut verstastaan yksin, ja sen tuotto oli ollut pieni, on lesken ollut melkein mahdotonta jatkaa verstaanpitoa kisällin avulla. Tällöin on kuitenkin ollut mahdollista vuokrata versta ja porvarisoikeudet jollekin kisällille, joka halusi jatkaa toimintaa.

Naisen iällä oli luonnollisesti vaikutusta siihen, jatkoiko leski miehensä verstasta tämän kuoleman jälkeen. Asia ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteinen, sillä niin iäkkäitä kuin nuoriakin naisia tavataan verstaan hoitajina. Leskistä kaksi oli yli 70-vuotiasta, eikä heistä kumpikaan jatkanut enää verstaan toimintaa. Karvarien, kultaseppien ja räättälien leskistä ei kukaan, joka oli yli 60 vuotta, jatkanut verstasta miehensä jälkeen. Nuorin heistä oli 64-vuotias, joten ratkaisu on ymmärrettävä. Yli 60-vuotiaat suutarien lesket sitä vastoin kaikki muut paitsi yli 70-vuotias leski löytyvät ammattikunnan pöytäkirjoista kvartaalimaksujen maksajina, minkä tarkoittanee verstaan toiminnan jatkumista.¹⁴⁷ Vähintään viisi leskeä luopui verstaanpidosta korkean iän vuoksi. Luku voi olla myös

¹⁴⁶ Mäkelä 1985,206; Hedman 1928, 239-241.

¹⁴⁷ KaAmA, KuAmA, RäAmA, SuAmA, Pohjanmaan museo.

suurempi, mikäli osoittautuu, että vaikka lesket maksoivat kvartaalimaksuja, verstaas ei ole ollut toiminnassa.

8.2. Kvartaalimaksuilla ammattikunnan jäseneksi

Kun kisälli halusi mestariksi, hänen tuli pyytää sitä ammattikunnalta, joka määräsi hänet suorittamaan mestarinäytteen. Hyväksyttävästi suoritettuna mestarinäytteen lisäksi kaupungin maistraatilta tuli anoa lupaa käsityöläisammattin harjoittamiseen. Mestariksi päästessä oli maksettava säädetty maksu ja vannottava porvarisvala. Maksut eivät kuitenkaan loppuneet tähän, sillä joka vuosi ammattikunnan jäsenet maksoivat niin kutsutun kvartaalimaksun ammattikunnan kassaan. Tämä maksu oli myös niiden leskien maksettava, jotka halusivat pitää verstaan hallussaan.

Naisilla ei ollut mahdollisuutta saada itselleen porvarisoikeutta, mutta he perivät sen miehensä jälkeen. Porvarisoikeus oli myös aineetonta omaisuutta, sillä sen saattoi vuokrata eteenpäin. Näin oli menetellyt esimerkiksi räätäli Ögrenin leski, sillä hän oli vuokrannut porvarisoikeutensa Fredrik Carlssonille. Tämä oli tullut Pietarista ja ilmoitti lehdessä tekevänsä räätälintöitä räätälinleski Ögrenin porvarisoikeuksien turvin.¹⁴⁸

Mikäli leski maksoi ammattikunnalle kvartaalimaksunsa, saattoi siitä päätellä, että hän nautti porvarisoikeuksia miehensä jälkeen ja että hänellä oli miehensä verstaas hallussaan. Aina ei tämän perusteella ollut varmaa, hoitiko leski todella miehensä verstaasta itse vai oliko hän vuokrannut sen jollekin kisällille vai eikö hän hoitanut verstaastaan lainkaan. Papinsaari mainitsee turkulaisia räätäleitä koskevassa tutkimuksessaan kaksi leskeä, jotka molemmat aivan 1800-luvun alussa vuokrasivat verstaasta ja turvasivat näin toimeentuloaan.¹⁴⁹

Verstaan vuokraaminen ei ollut yksiselitteinen asia. Myös mestarit vuokrasivat verstaataan ja niinpä suutarien ammattikunta piti kokouksen, jossa se kielsi mestareita tai mestareiden leskiä vuokraamasta työpajaa kisälleille tai ”fuskareille”¹⁵⁰. Samalla ammattikunta päätti, että mikäli leski joutuisi taloudellisesti vaikeaan asemaan, hän ei saisi vuokrata verstaasta ulkopuolisille, vaan hänelle annettaisiin avustusta ammattikunnan kassasta. Mestari Reinin verstaas oli vuokralla tähän nimenomaiseen aikaan, ja hän esitti asiasta eriävän mielipiteensä. Maistraatti otti kantaa asiaan ja

¹⁴⁸ 17.8.1844, Wasa Tidning.

¹⁴⁹ Papinsaari 1967, 297.

¹⁵⁰ Fuskarit harjoittivat käsityöläisammattia, vaikka heillä ei ollut siihen laillista oikeutta.

olisi hyväksynyt sen, että Carl Rein vuokrasi verstastaan. Mestarit eivät sitä kuitenkaan hyväksyneet.¹⁵¹

Maistraatin suhtautuminen vuokraamiseen oli kuitenkin kaksijakoista. Vuonna 1840 kirjansitojan leskeltä evättiin verstaan ottaminen uudelleen toimintaan, koska arveltiin, että hän vuokraisi sen. Näyttää kuitenkin siltä, että 1840-luvulla vuokraamisesta tuli vähitellen yleinen käytäntö. Vaasan kaupungin hallioikeuden Senaatin talousosastolle tekemien ilmoitusten mukaan monet mestarit ja mestarien lesket olivat vuokranneet verstastaan kisällille.¹⁵²

Taulukko 13. Lesket, jotka olivat maksaneet kvartaalimaksunsa ammattialoittain ryhmiteltyinä.

lesket toimialoittain	toimintavuodet	aika vuosissa	ikävuodet	kuolinikä
karvarit				
Rein Catharina Sofia	1814-1816	3	27-29	29
Westerberg Rebecka	1822-1828	7	57-63	71
Westerberg Eva	1830-1832	3	27-29	72
Wettergren Brita Catharina	1827-1828	2	29-30	78
Zarenius Magdalena	1848-1856	9 (6+3)	47-55	76
kultasepät				
Adlerberg Brita Maria	1818-1824	7	34-40	43
Hartman Johanna Charlotta*	1847-1849	3	31-33	59
rääätälit				
Gummerus Eva Brita	1818-1822	5	53-57	61
Blomqvist Hedvig Elisabeth	1827-1828	2	29-30	69
Nyberg Charlotta Catharina	1838-1841	4	32-35	64
Arvidsson Charlotta Catharina	1849-1858	10	43-52	64
Ögren Maria	1840-1858	19	43-61	83
suutarit				
Backman Maria	1813	1	46	53
Sundberg Magdalena	1816-1819	4	38-41	72
Blomström Catharina	1820-1828	9	48-56	79
Gummerus Catharina Charlotta	1833-1834	2	32-33	33
Söderberg Brita Christina	1833-1863	31	46-76	77
Asp Catharina Elisabeth	1840-1853	14 (2+12)	66-78	87
Häggman Lovisa Sofia	1840-1842	3	38-40	40
Lindholm Anna Beata	1843-1846	4	68-71	88
Hartman Maria Lovisa	1844-1858	15	46-60	60

Lähde: Karl Hedman 1928, Luettelo Vaasan käsityöläismestareista; Karvarien ja karduaaninahantekiöiden, kultaseppien, rääätälien ja suutarien ammattikuntien arkistot, Pohjanmaan museo; KD 27/284 1847, KD 57/286 1848, KD 54/282 1849, KD 41/286 1850, KD 82/297 1851, STO, KA. Sulkeissa olevissa luvuissa on verstaan johtamis- ja vuokrausajat.

¹⁵¹ Ptk 10.11.1836, Vaasan kaupungin suutarien ammattikunnan pöytäkirjat 1815-, SuAmA, Pohjanmaan museo; Mäkelä 1985, 77.

¹⁵² Esim. KD 57/287 1845, KD 62/283 1846, KD 27/284 1847, KD 54/282 1849, KD 41/286 1950, STO, KA.

* Johanna Hartman ei ole maksanut lainkaan kvartaalimaksuja, mutta hänet mainitaan Senaatin talousosastolle lähetetyissä käsityöläisilmoituksissa.

Näillä 20 leskellä verstas on ollut hallussaan hyvin eripituisten jaksojen ajan. Lyhimmillään kausi on ollut yksi vuosi ja kaikkeen pisimpään eli 31 vuotta verstas on ollut mestari Carl Gustaf Söderbergin leskellä Britalla. Hän myös hoiti verstastaan, mihin palaan myöhemmin. Tämän taulukon perusteella ei voi välittömästi arvioida, kuinka kauan lesket itse hoitivat verstaitaan, sillä monet leskistä olivat vuokranantajia. Käsittelenkin ensiksi tätä toimintaa. Moni tarina on niin mielenkiintoinen, että lähempi tarkastelu lienee paikallaan.

8.3. Elantoa vuokratuloista

Johanna Hartman jäi leskeksi vuoden 1846 joulukuussa. Hänen miehensä kultaseppä Johan Hartman oli hoitanut verstasta kahden apulaisen kanssa ja saavuttanut 530 hopearuplan tuotannon arvon. Miehen kuoltua verstas siirtyi Johannan nimiin. Johannan tuli päättää, mitä hän tekee, sillä tilanne ei ollut aivan yksinkertainen.¹⁵³

Kultaseppä Hartmanin kuoleman jälkeen tehty perukirja kertoo, että vaikka liike ilmeisesti meni kohtuullisen hyvin, pesässä oli paljon velkoja. Kultaseppä omisti talon, jonka arvo oli 1200 hopearuplaa ja muuta omaisuutta niin, että koko varallisuuden arvo perukirjassa oli melkein 2000 hopearuplaa. Kuitenkin velkoja oli lähes 1700 hopearuplan arvosta, joten perukirjan loppusummaksi jäi vain 320 hopearuplaa. Pesää oli jakamassa leski Johannan lisäksi kultaseppän äiti, Charlotta Hartman sekä veljenlapset, sillä avioliitto oli ollut lapseton.¹⁵⁴

Johannan olisi käynyt ehkä huonosti, mutta pesän selvittämiseksi pidettiin huutokauppa, joka osoittautui tuottoisaksi. Eräs kauppias lupasi taloa vastaan huolehtia olemassa olevista veloista ja huutokaupan jälkeen Johannalle jäi yli 580 hopearuplan omaisuus. Tähän kuului myös niitty ja pari lehmää. Tällaisen tilanteen jälkeen Johanna ei voinut jatkaa normaalisti miehensä verstasta, mutta hän saattoi vuokrata porvarisoikeudet. Vuokraajana hänellä oli vuonna 1847 kulta- ja hopeatyöntekijä Bror Ingström ja seuraavina vuosina kisälli Erik Ekblad, joka pääsi mestariksi vuonna 1850. Vähän sen jälkeen Johanna Hartman irtisanoi porvarisoikeutensa. Näyttää siltä, että tällainen vuokraustoiminta oli kisällille varsin sopiva keino saada kokemusta ja asiakkaita, sillä jo

¹⁵³ KD 27/284 1847, STO, KA.

¹⁵⁴ Perukirjat Ega 1, 25, 1847-1848, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA.

ensimmäisenä toimintavuonna, joka alkoi vasta toukokuussa, Erik Ekbladin tuotannon arvo oli 672 hopearuplaa.¹⁵⁵

Charlotta Catharina, joka ehti tutkimuksen rajaamalla tarkastelukaudella naida räätälimestarin kaksi kertaa, antaa omalta osaltaan aineistoa kolmeen erilaiseen tutkimusnäkökohtaan. Oltuaan vähän aikaa leskenä, Charlotta Nyberg meni naimisiin räätälimestari Arvidssonin kanssa, mutta jäi uudestaan leskeksi vuonna 1848. Tällä kertaa hän otti ansaitsemiskeinokseen verstaan vuokrauksen kisälli Nygrenille. Jos kisälli ei jostain syystä päässyt tai halunnut mestariksi, tuli hänestä verstaan vuokraamisen kautta kuitenkin itsenäinen ja perheen perustaminen oli helpompaa. Charlotta Arvidsson on maksanut kvartaalimaksunsa vielä vuodelta 1858, ja hän on siihen asti myös vuokrannut verstaastaan. Se on osaltaan auttanut hänen toimeentuloaan 10 vuotta.¹⁵⁶

Räätälien leskistä myös Maria Ögren vuokrasi verstaastaan. Hänellä oli pitkäaikaisena vuokraajana kisälli Matts Lybeck, joka työskenteli verstaassa yksin kuten Charlotta Arvidssonin verstaanvuokraajakin. Näyttää siltä, että heidän tulonsa nousivat keskimäärin yhtä hyviksi kuin mestareillakin, sillä esimerkiksi vuonna 1850 Matts Lybeckin tuotannon arvo oli 80 hopearuplaa ja Charlotta Arvidssonin verstaan vuokraajan, Fredrik Nygrenin tuotannon arvo oli 125 hopearuplaa. Samaan aikaan esimerkiksi mestari Sambergin versta tuotti 150 hopearuplaa, vaikka työntekijöitä oli kaikkiaan kuusi. Osa oli luonnollisesti oppipoikia, joille ei maksettu tähän aikaan lainkaan rahallista korvausta. Vastaavasti mestari Kreijerin suuri työntekijäjoukko, 13 henkeä pääsi 1000 hopearuplan tuotantoon. Räätälien lesket olivat ilmeisesti todenneet vuokrauksen olevan heille sopiva muoto toimeentulon turvaamisessa, sillä molemmat olivat pitkäaikaisia verstaanvuokraajia.¹⁵⁷

Suutarien leskistä 68-vuotias Anna Lindholm maksoi vähän aikaa kvartaalimaksuja, mutta ei ole mitään viitettä siitä, että hän olisi hoitanut verstaasta tai vuokrannut sitä. Tällaiset tiedot olisivat olleet nähtävillä Senaatin talousosastolle lähetetyissä käsityöläisluetteloissa. Anna oli jo iäkäs, joten ratkaisu on ymmärrettävä. Ainoastaan mestari Aspin leski Catharina vuokrasi verstaastaan ulkopuoliselle. Aluksi hän hoiti sitä pari vuotta kisällien avulla, sillä vuonna 1842 hänellä oli neljä kisälliä ja yksi oppipoika. Tämän jälkeen hän näyttää siirtyneen verstaan vuokraajaksi. Hän teki kuitenkin edelleen sopimukset oppipoikien kanssa. Näyttääkin siltä, että vaikka kyse on

¹⁵⁵ Perukirjat Ega 1,182, 1847-1848, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA; KD 27/284 1847, KD 57/286 1848, KD 54/282 1849, KD 41/286 1850, KD 82/297 1851, STO, KA

¹⁵⁶ Hedman 1928, 268; ptk 21.12.1858, Räätälien ammattikunnan pöytäkirjat, RÄAmA, Pohjanmaan museo

¹⁵⁷ KD 82/297 1851, STO,KA

nimenomaan vuokrauksesta, vuokrasopimuksen on täytynyt olla erityyppinen kuin yllä olevilla räätälien leskillä. Senaatin ilmoituksissa puhutaan kuitenkin vuokralaisesta (arrendator), joten sen perusteella katson, että kyse oli nimenomaan vuokraamisesta eikä verstaan työnjohdollisesta hoitamisesta. Catharina Asp joutui erittäin vaikeaan asemaan Vaasan palon jälkeen, ja ammattikunta avusti häntä erityisesti. Hän sai myös kaupungilta avustusta vuodesta 1853 aina kuolemaansa asti. Vuoden 1853 jälkeen hänen verstaansa ei ollut enää toiminnassa.¹⁵⁸

Myös suutarin leski Maria Backman on maksanut kvartaalimaksuja yhdeltä vuodelta, mutta sitä edeltävinä vuosina hänelle maksettiin ammattikunnan kassasta avustusta, koska hän oli rutiköyhä. Vuonna 1816, samalla kun hänelle maksettiin avustusta, Maria esitti sopimuksen, jonka oli tehnyt verstaan vuokraajan kanssa. En osaa sanoa toimiko verstaas ollenkaan, sillä Marialle maksettiin uudestaan avustusta useampana vuonna ja viimein maksettiin Maria Backmanin hautausavustus.¹⁵⁹

Kultasepän leski, kaksi räätälinleskeä sekä suutarin leski vuokrasivat verstaasta kisälleille. Aikaisemmin mainitsin, että Raimo Papinsaari kertoo kahdesta verstaan vuokraustapauksesta. Muita mainintoja tästä käytännöstä en ole löytänyt suomalaisessa tutkimuksessa. Syynä lienee se, että vuokrauskäytäntö on lisääntynyt 1830- ja erityisesti 1840-luvulla ja suurin osa Suomessa tehdystä käsityöläistutkimuksesta käsittelee Ruotsin vallan aikaa. Ruotsalaisessa tutkimuksessa vain Ann Hörsell, joka on tutkinut Eskilstunan taloutta ja väestöä, mainitsee ohimennen, että leskien tavallinen tulonlähde, mikäli he olivat tilanomistajia, oli vuokrata tilaa tai mahdollisesti verstaasta jollekin mestarille ja hänen perheelleen. Lesket, jotka Vaasassa päätyivät vuokraamaan verstaastaan, tekivät siitä pitkäaikaisen tulonlähteen. Vuokrauksen kesto oli yleensä yli kymmenen vuotta, sillä ainoastaan yksi leski hoiti vuokrasuhdetta vain muutaman vuoden ajan.¹⁶⁰

8.4. Verstaan hoitaminen tulonlähteenä

Leskellä oli oikeus hoitaa verstaasta miehensä jälkeen, mikäli hän vuoden 1720 käsityöläisasetuksen mukaisesti: ”Leskenä istu ja kunniallisest itsens käyttöä.” Varsinaisia verstaan tuotantoon liittyviä töitä hän ei voinut kuitenkaan tehdä, vaan verstaan johtoon tarvittiin niin kutsuttu verstaskisälli, joka opasti oppipoikia ja oli vastuussa töiden valmistuksesta ja laadusta. Lesken oli helppo jatkaa

¹⁵⁸ Pöytäkirjat 8.10.1844 ja 15.5. 1846, Suutarien sisään- jauloskirjoituskirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo; KD 82/297 1851, KD 106/314 1855, STO, KA; Ptk 17.5.1853, Suutarien ammattikunnan pöytäkirjat 1815-, SuAmA, Pohjanmaan museo; Köyhäinlautakunnan luettelo köyhistä 1839-1876 Aa:3, Adb1, VKA.

¹⁵⁹ Ptk 9.5.1814, 16.10.1816, 6.10.1819, 11.10.1820 ja 1.5.1821, Pöytäkirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo.

¹⁶⁰ Papinsaari 1967,297; Hörsell 1983, 115.

verstaanpitoa edelleen silloin, jos mestarin työpajassa oli ollut useampia työntekijöitä, ja toiminta oli ollut tuloksellista.

Kun karvari Rein kuoli, hänellä oli verstaassaan kaksi oppipoikaa. Hänen vaimonsa Catharina, jolla oli neljä pientä lasta, jäi leskeksi jo 26-vuotiaana. Catharina päätti jatkaa miehensä verstasta ja pestasi töihin oppipoikien lisäksi kisällin. Hänellä olisi ollut hyvät toimeentulomahdollisuudet, sillä hänellä oli verstaan lisäksi myös, peltoa, niittyä ja laidunmaata, mutta hän kuoli jo kolmen vuoden kuluttua miehensä jälkeen.¹⁶¹

Rebecka Westerberg oli jo yli 50-vuotias miehensä kuollessa ja hän piti verstasta seitsemän vuotta. Yhtenä syynä tähän lienee ollut se, että hänen miehensä poika Johan Jakob kouluttautui myös karvarimestariksi. Kun Johan pääsi mestariksi, Rebecka irtisanoi porvarisoikeutensa. Näin poika sai käyttöönsä isänsä jättämän karvarinverstaan.¹⁶²

Kun Herman Zarenius kuoli, hänen verstaassaan ei ollut lainkaan muita työntekijöitä ja verstaan tuotto oli 199 hopearuplaa. Vaimo Magdalena Zarenius, jolla oli kotona 3 pientä lasta, päätti kuitenkin jatkaa verstaan toimintaa ja palkkasi verstaaseen tarvittavan kisällin. Verstaas tuotti ilmeisen hyvin, sillä vuonna 1851 sen tuotanto oli kohonnut jo 1640 ruplaan, kun samaan aikaan Brummertin suuren verstaan tuotto oli 5540 hopearuplaa ja Israel Wigeliuksen 600 hopearuplaa. Magdalenalla oli työssä kaksi kisälliä ja hänellä oli verstaas hallussaan vuoden 1856 loppupuolelle. Ilmeisesti kolmena viimeisenä vuotena verstasta hoiti kisälli, joka oli tehnyt Magdalenan kanssa vuokrasopimuksen. Lopulta Magdalena myi verstaansa opettaja Appelgrenille, joka aikoi parkita nahkoja tehdasmaisesti. Magdalena Zareniuksen perukirja osoittaa, että hän oli vielä vanhanakin kohtalaisen varakas, sillä hänellä oli säästöjä, hän omisti osuuden höyrylaiva Wasasta ja hän oli lainannut rahaa useille eri henkilöille.¹⁶³

Kolme suutarin leskeä hoiti verstasta pitkään. Catharina Blomström hoiti liikettä 9 vuotta, Maria Hartman 15 vuotta ja Brita Söderberg peräti 31 vuotta. Kaikilla heillä oli oppipoikia, jotka kirjoittautuivat oppiin ja saivat myös oppiaikansa suoritettua. Senaatin talousosastolle tulleiden ilmoitusten perusteella näkee, että molemmat 1840-luvulla toiminnassa olleet verstaas tuottivat

¹⁶¹ Taksoitusluettelot Vaasasta GIb:7 1812, GIb:11 1814, GIb:15 1816, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA. Hedman 1927, 239.

¹⁶² Mäkelä 1985, 469.

¹⁶³ KD 54/282 1849 ja KD 35/294 1952, KD 106/314 1855, KD 139/322 1857, STO,KA; Pk Ega 15,60, Perukirjat 1878, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkistot, VMA.

aluksi hyvin, sillä esimerkiksi vuonna 1844 Maria Hartmanin verstaan tuotannon arvo oli 600 hopearuplaa ja Brita Söderbergin 850 hopearuplaa. Yhdenkään mestarin tuotannon arvo ei noussut yhtä korkeaksi. Vuonna 1851 Brita Söderbergin verstaan tuotannon arvo oli noussut 1000 hopearuplaan, mikä oli todella paljon, eikä kukaan mestareista saavuttanut läheskään tällaista tulosta. Britalla oli verstaassaan kaikkiaan 9 työntekijää, mutta monet heistä olivat oppipoikia. Maria Hartmanin tuotannon arvo oli tällöin 250 hopearuplaa, joka oli keskitasoa verrattaessa sitä mestarien tuotantoon. Maria Hartman piti verstasta kuolemaansa asti. On mahdollista, että verstaas oli muutamana viimeisenä vuonna vuokralla. Joka tapauksessa loppuaikana se ei ilmeisesti tuottanut kovin hyvin, koska lopputuloksena oli konkurssi. Maria Hartmanin perukirja näyttää noin 100 hopearuplan omaisuutta ja lähes 600 hopearuplan velkoja.¹⁶⁴

Brita Söderbergin verstaas oli tuottoisa yritys. Mieheensä kuollessa hänellä oli seitsemän lasta, joista kuusi oli alle 16-vuotiasta. Brita varmaankin katsoi, että verstaan hoito takaisi parhaimmin perheen elannon. Oppipoikien joukossa oli oma poika Carl Johan, joka valmistui kisälliksi vuonna 1836. Hän kävi kisällivaelluksella Tukholmassa ja sieltä palattuun hänestä tuli verstaskisälli liikkeeseen, mutta liiketoiminta pysyi Britan nimissä. Senaatin talousosastolle menevissä ilmoituksissa Carl Johan mainitaan aina verstaskisällinä hoitamassa verstaasta.¹⁶⁵ Toinen pojista kävi hakemassa lisäoppia sekä Tukholmasta että Pietarista, ja saattaakin olla, että yksi syy verstaan hyvään toimintaan oli opin hakeminen ulkomailta. Toisena syynä näkisin kiinteän perheyrittöksen hoidon, jolloin lähes kaikki verstaasta tuleva hyöty tuli oman perheen käyttöön.

Molemmista pojista tuli mestareita vuonna 1859. Viimeisen kvartaalimaksunsa Brita maksoi vuonna 1861, mutta hänelle kirjattiin sisään oppipoika vielä vuonna 1862. Brita oli merkitty verstaan omistajaksi kuolemaansa asti. Hän kuoli 77-vuotiaana vuonna 1864 ja vielä edellisenä vuonna verstaassa oli yhdeksän työntekijää. Toinen pojista oli jo kuollut, mutta ilmeisesti mestariksi päässyt Mauritz kantoi suurimman vastuun verstaan toiminnasta. Korkean iän takia Britan osallistuminen liikkeen toimintaan on saattanut jo viimeisinä vuosina olla vähäisempää.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Esim. ptk 6.10.1819, 11.10.1820, 8.10.1824, 29.4.1835, 2.10.1839, 8.10.1840, 15.5.1846 ja 19.5.1842, Sisään- ja ulokirjoituskirjat. SuAmA, Pohjanmaan museo; KD 57/287 1845 ja KD 35/294 1852, STO,KA; Pk Ega 7:95, Perukirjat 1858-1861, Maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA.

¹⁶⁵ Anneli Mäkelä kirjoittaa Vaasan historia III –teoksessa sivulla 205, että Brita oli vuokrannut liikkeensä pojalleen. Näin ei mielestäni kuitenkaan ole asianlaita, sillä ilmoituksessa on verbi förestä, jota käytetään verstaan hoitamisesta verstaskisällinä, vrt esim. Artaeus 1992, 153. Vuokraussuhteessa on käytössä verbi arrendera, joka sekkin esiintyy kyseisissä ilmoituksissa usean ammattialan kohdalla esim. KD 35/294 1852, STO, KA.

¹⁶⁶ Rippikirjat 1841-1849, s 57, Vaasan seurakunnan mf UK 365, Seinäjoen kaupungin kirjasto; Ptk 26.4.1859 ja 10.5.1859, Suutarien ammattikunnan pöytäkirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo.

Kultaseppien leskistä vain Brita Adlerberg jatkoi verstasta miehensä kuoleman jälkeen. Luopuessaan 6 vuoden kuluttua verstaastaan hän oli vasta 39-vuotias, mutta kuoli jo neljän vuoden kuluttua. Räätälinleski Eva Gummerus ilmoitti vuonna 1822 räättälien ammattikunnalle, ettei hän enää halunnut jatkaa miehensä elinkeinoa, ja näin ollen ei enää maksaisi kvartaalimaksuja. Irtisanoessaan porvarisoikeutensa, hän ilmoitti, ettei enää jaksa hoitaa verstasta. Näiden lisäksi suutarien leskistä Catharina Gummerus ja Lovisa Häggman pitivät molemmat verstasta vain muutaman vuoden. Heidän molempien kohdalla elämäntaival katkesi kesken.¹⁶⁷

8.5. Konservoituva leski

Miehen kuollessa ei leskinaisen asema ollut helppo silloin, jos turvana ei ollut omaisuutta. Talojen emännät saattoivat helpommin turvata toimeentulonsa, mutta virkamiehistön tai papiston leskillä ei välttämättä ollut omaisuutta turvanaan. Erityisesti papiston piirissä Ruotsi-Suomessa kehittyi tapataata naisen toimeentulo siten, että uusi pappi vei edeltäjänsä lesken vihille tai nai tämän tyttären. *Solveig Widén*, joka on tutkinut papinleskien konservointia, lasi siihen kuuluvaksi myös pojan tai vävyn tulon hoitamaan kyseistä virkaa. Tällaista papiston leskien konservointia tutkiessaan hän on todennut, että tapa oli voimissaan vielä 1700-luvun puolivälissä, mutta alkoi laantua sen jälkeen.¹⁶⁸

Leskien konservointi käsitetään käsityöläistutkimuksessa nimenomaan siten, että kisälli nai mestarin lesken ja pääsi tällä tavoin verstaan haltijaksi. Samalla myös lesken toimeentulo tuli turvattua. Tapa oli käsityöläistenkin keskuudessa vielä 1700-luvun puolivälissä suhteellisen yleinen, mutta laantui vähitellen vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Tällöin avioliiton solmimisessa taloudelliset ja käytännölliset asiat alkoivat painua taka-alalle ja rakkauden ja mieltymyksen merkitys alkoi lisääntyä. Tutkimuksen kohteena olevista naisista viisi solmi jonkin ajan kuluttua uuden avioliiton. Yksi heistä valitsi aviopuolisonsa käsityöläisyhteisön ulkopuolelta, mutta muut leskistä konservoituivat avioitumalla mestariksi nousevan kisällin kanssa.¹⁶⁹

Brita Wettergren ja Hedvig Blomqvist olivat molemmat leskeksi jäädessään vain 29-vuotiaita. He hoitivat miehensä verstasta kumpikin noin kaksi vuotta ennen kuin menivät uudelleen naimisiin. He ovat kuin turkulaiset kanssasisarensa, jotka hoitivat miehensä verstasta noin 2,6 vuotta ennen uutta avioliittoa.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Ptk 20.3. 1822, RÄAmA, Pohjanmaan museo; Mäkelä 1985, 467.

¹⁶⁸ Widén 1988, 334-338.

¹⁶⁹ Vainio-Korhonen 1998, 137; Edgren 1983, 1.

¹⁷⁰ Vainio-Korhonen 1997b, 185.

Brita Wettergren nai Carl Brummertin, joka oli juuri kuukautta aikaisemmin päässyt mestariksi. Vaasan kaupungin hallioikeuden ilmoituksen mukaan Brummertilla oli neljän huoneen verstaas ja 28 ammetta. Vuonna 1848 hänen verstaassaan oli valmistettu 860 vuotaa ja 3900 vasikan- tai lampaannahkaa. Tuotannon arvo oli huikeat 5117 hopearuplaa.¹⁷¹

Suutarimestari Sundbergin leski Magdalena hoiti miehensä verstasta noin neljä vuotta. Hän ei ilmeisesti hoitanut verstastaan kovin hyvin, sillä siellä ei näyttänyt olleen pakollista verstaskisälliä. Tämä esimerkiksi oli syynä, kun oppipoika Gummerus halusi erota. Hän katsoi, ettei hän saanut verstaskisällin puuttumisen takia kunnollista opetusta suutarin ammattiin. Jotkut oppipojat suorittivat kuitenkin Magdalenan verstaassa oppiaikansa loppuun ja yksi heistä oli Carl Solfvin. Hän oli tullut oppiin suutarimestari Sundbergin verstaaseen, mutta mestarin kuoltua hän suoritti oppiaikansa loppuun Magdalenan verstaassa. Jo kahden vuoden kuluttua Carl Solfvin halusi mestariksi, mutta ammattikunta ei siitä pitänyt, sillä kisällivuotia ei ollut tarvittavaa kolmea vuotta. Mestariksi päästäkseen Carl Solfvinin oli maistraatin kehotuksesta naitava Magdalena Sundberg. Näin siinä kävikin, ja Sundbergin verstaas siirtyi uuden mestarin haltuun. Magdalena oli näin kasvattanut itselleen oppipojasta aviomiehen. Sekä Hedvig Blomqvistin tuleva mies Erik Wretman että Magdalenan mies Carl Solfvin pääsivät mestareiksi noin kuukautta ennen naimisiinmenoaan.¹⁷²

Charlotta Nyberg oli 32-vuotias jäädessään leskeksi ja odotti lasta mestarin kuollessa. Kotona oli lisäksi kakis pientä lasta huollettavana, ja niin Catharina päättikin jatkaa miehensä verstaas pitoa. Hän on kirjoittanut oppilaita niin oppiin kuin siitä pois vuosien 1838 ja 1841 välillä. Juuri ennen kuolemaansa mestari Nyberg oli kirjoittanut oppilaaksi Henrik Sorvarin, jonka Charlotta puolestaan kirjoitti ulos oppiajan suorittaneena vuonna 1840. Tässä yhteydessä kisälliksi päästyään Henrik otti sukunimekseen Arvidsson. Vuonna 1841 Henrik Arvidsson pyrki ja pääsi mestariksi. Maistraatille osoittamassaan anomuksessa hän kertoo olleensa yli vuoden Charlotta Nybergin verstaskisällinä. Charlotta päätti mennä naimisiin verstaskisällinsä kanssa ja oli näin Magdalena Sundbergin tavoin kasvattanut itselleen oppipojasta lähtien uuden aviomiehen. Sisään- ja uloskirjoituskirjan merkinnät sekä Arvidssonin todistus verstaskisällinä olosta ovat varma tae siitä, että Charlotta piti miehensä verstaasta siihen asti kunnes uusi mestari ja aviomies tuli tilalle, siis kaikkiaan 4 vuotta.¹⁷³

¹⁷¹ Ptk 8.9.1828, Karvarien ja karduaaninahantekijöiden pöytäkirjat, KaAmA, Pohjanmaan museo; Hedman 1928, 241; KD 54/282 1849, STO, KA.

¹⁷² Ptk 15.8.1828, Räättälien ammattikunnan pöytäkirjat, RÄAmA, Ptk 9.5.1817, Pöytäkirjat; Ptk 9.5.1817 ja 10.10.1817, Sisään- ja uloskirjoituskirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo; Hedman 1928, 267.

¹⁷³ Pöytäkirjat 26.9.1838, 28.4.1840, 7.10.1840, 8.10.1841, Räättälien sisään- ja uloskirjoituskirjat, RÄAmA, Pohjanmaan museo; Ote maistraatin pöytäkirjasta 4.10.1844 (vuosiluvussa lienee virhe, pitäisi olla 1841), RÄAmA, Pohjanmaan museo.

Nämä kaikki neljä leskeä hoitivat verstasta keskimäärin kolmen vuoden ajan. Tämän ylimenovaiheen jälkeen he menivät naimisiin oman alansa mestarin kanssa, joka suunnilleen samoihin aikoihin sai mestarioikeutensa. Heidän kohdallaan on perustellusti syytä puhua leskien konservoitumisesta.¹⁷⁴

Rebecka Westerberg hoiti verstasta miehensä jälkeen luovuttaakseen sen sitten edesmenneen miehensä pojan Johanin käyttöön. Johan meni näihin aikoihin naimisiin kauppiaan lesken Eva Bergstenin kanssa. Hän kuoli kuitenkin alle vuoden kuluttua ja Eva jäi 26-vuotiaana toisen kerran leskeksi. Miehensä jälkeen hän hoiti verstasta noin kolme vuotta. Tänä aikana hänestä tuli varatuomari Tengströmin kihlattu morsian, mikä ei kuitenkaan liene ollut syynä verstaasta luopumiseen. Vuonna 1837 Eva meni naimisiin kauppiaas Ahlgrenin kanssa. Tietoa siitä, miten hän sai tällävälän elantonsa, ei ole.¹⁷⁵

Tutkimusaineistossa on neljä alle 30-vuotiaana leskeksi jäänyttä naista, joista kolme meni uudelleen naimisiin. Aikaisemmin on jo käynyt selville, että neljäs nuorista leskistä kuoli jo alle 30-vuotiaana. Naisten keski-ikä, kun he menivät uudestaan naimisiin, oli 34 vuotta. Kirsi Vainio-Korhosen tutkimuksissa uudelleenavioitumisikä oli 39,4 vuotta. Lars Edgrenkin toteaa, että uudelleenavioitumisikä oli noin 39 vuotta. Hajonta oli Edgrenin tutkimuksessa suuri, sillä nuorin oli 29 ja vanhin 59 vuotta. Omassa tutkimuksessani nuorin oli uudestaan naimisiin mennessään 30 ja vanhin 41 vuotta, joten vaasalaisista erityisesti nuorina leskiksi jääneet avioituivat uudelleen.¹⁷⁶

Lars Edgren on tutkimuksessaan leskien uudelleen avioitumisesta todennut, että 113 leskestä 18 eli 15,9 % meni uudelleen naimisiin ja ainoastaan 11 sellaisen henkilön kanssa, joka saattoi jatkaa edellisen miehen ammattia. Tämän perusteella siis vain noin 10 % leskistä todella konservoitui. Oma tutkimukseni antaa samansuuntaisen lopputuloksen. Leskistä viisi eli 13,8 % avioitui uudelleen. Heistä neljä (80 %) eli kaikista leskistä noin 11 % nai juuri mestariksi päässeen oman alansa käsityöläisen. Vuonna 1800 turkulaisista käsityöläismestarien leskistä avioitui melkein puolet uudelleen. Samaa ammattialaa edustavan miehen kanssa avioitui neljä viidestä, mikä vastaa omaa tutkimustani. Leskien kokonaismäärästä avioitui noin 36 % ja poikkeaa merkittävästi yllä olevista tuloksista. Kuitenkin, jos verrataan vaasalaisten leskien avioitumista saman alan kisällien

¹⁷⁴ Hedman 1928, 241, 265.

¹⁷⁵ Taksoitusluettelot Vaasasta GIb:56 1830, GIb:59 1831, GIb:63 1832, GIb:67 1833, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA; Hedman 1928, 241.

¹⁷⁶ Hedman 1928, 237-268; Vainio-Korhonen 1997b, 184-185.

tai toisaalta käsityöläisammattin ulkopuolella olevien miesten kanssa, lähestytään merkittävästi Vainio-Korhosen tutkimuksen tuloksia. Jos siis ylipäänsä vaasalaiset lesket avioituivat uudestaan, he tekivät sen tavallisimmin oman alansa käsityöläisen kanssa.¹⁷⁷

Tutkiessaan leskien konservointia Lars Edgren tuli siihen johtopäätökseen, että mikäli oli kyse pääomavaltaisesta alasta, lesket konservoituivat helpommin. Hän toteaa, että taloudelliset edellytykset olivat merkittäviä, kun puhutaan naisten mahdollisuudesta avioitua uudelleen. Samaa asiaa Suomessa tutkiessaan Kirsi Vainio-Korhonen on päätenyt siihen, että ammatti periytyi joko isältä tai naimiskaupan kautta erityisesti niillä aloilla, joilla oli ammattikunta kaupungissa. Näin tapahtui niin vuonna 1755 kuin 1800-luvun vaihteessakin. Kuitenkin hän toteaa, että näyttää siltä, että leskien konservointi oli lisääntymässä pääomavaltaisilla aloilla. Oma otantani on niin pieni, ettei sen perusteella voi tehdä mitään varmoja johtopäätöksiä. Kuitenkin vaasalaisten tapauksessa vain yksi neljästä leskestä konservoitui pääomavaltaisella alalla.¹⁷⁸

Turussa vuonna 1755 kaikkiaan 35 % kisableistä pääsi mestariksi avioituttuaan mestarin lesken kanssa. Lukumäärä oli pienentynyt 21 %:iin 1800-luvulle tultaessa. Yllä esitetty tutkimustulos viittaa siihen, että 1800-luvun edetessä leskien uudelleenavioituminen väheni edelleen. Mikäli leski kuitenkin avioitui uudelleen, hän teki sen yhä useasti saman ammattialan käsityöläisen kanssa.¹⁷⁹

Kirsi Vainio-Korhonen katsoo, että 1800-luvun puolella konservointiavioliittoja ei enää pidetty kovin suotavina. Sielujen sympatia ja kodista huolehtiminen olivat nousemassa tärkeämmiksi asioiksi kuin taloudelliset intressit. Hänen mukaansa avioliittoideologia oli muuttumassa. Oman tutkimusaineistoni valossa avioliittoja ei solmittu enää niin paljon kuin aikaisemmin, mutta solmittujen konservointiavioliitot olivat mielenkiintoisia. Vain yhdessä tapauksessa neljästä mies oli vaimoa vanhempi. Kolmessa muussa tapauksessa voidaan puhua todellisesta konservoinnista, sillä vaimot olivat keskimäärin 12 vuotta miestä vanhempia.¹⁸⁰

Tutkimani aineiston valossa näyttää siis siltä, että Vaasassa mentiin edelleen avioliittoihin, joissa taloudelliset asiat olivat merkittäviä. Kaikki ne lesket, jotka menivät uudelleen naimisiin oman alansa mestarin kanssa, olivat pitäneet verstasta toiminnassa. Uuden yrittäjän oli helpompi tässä tilanteessa alkaa rakentaa omaa elämäänsä. Hyvin selvästi tällaiset näkökulmat tulivat esiin

¹⁷⁷ Hedman 1928, 237-268; Edgren 1983, 6; Vainio-Korhonen 1997b, 184-185.

¹⁷⁸ Edgren 1983, 12; Vainio-Korhonen 1997a, 173-174.

¹⁷⁹ Vainio-Korhonen 1998, 137.

¹⁸⁰ Vainio-Korhonen 1997a, 175; Hedman 1928, 240-241, 253-254, 267-268.

Magdalena Sundbergin ja Carl Sofvinin tapauksessa. Tällöinhän peräti maistraatti järjesteli avioliiton avulla suutariverstaiden määrää kaupungissa. Leskien vähenevät uudet avioliitot osoittavat 1800-luvun suuntausta. Kuitenkin konservointiliittojen osuus uusista avioliitoista kertoo vielä ajattelumallista, joka oli vallalla 1700-luvulla.

8.6. Lasten elanto turvattava

Kvartaalimaksunsa maksaneista 20 leskestä 16 jatkoi ainakin jonkin aikaa verstasta miehensä jälkeen. Tämä tarkoitti siis sitä, että 36 leskestä verstaanpitoa jatkaneita oli yli 44 %. Tämä on huomattavasti suurempi määrä kuin Vainio-Korhosen noin vuoteen 1800 sijoittuvassa tutkimuksessa, jossa viidesosa leskistä jatkoi miehensä toimintaa. Toisaalta Vainio-Korhonen huomauttaa, että vain noin pari kolme prosenttia leskistä jatkoi Turussa Ruotsin vallan ajan lopulla verstasta miehensä jälkeen.¹⁸¹

Onko tässä tutkimusaineistossa löydettävissä joitain yhtäläisyyksiä niiden naisten välillä, jotka jatkoivat verstaan toimintaa muodossa tai toisessa? Näyttäisi siltä, että tietyt elämäntilanteet nousevat etualalle. Toinen tekijä on perheen pienten lasten lukumäärä, ja toinen naisten valintoihin vaikuttava tekijä on ollut verstaan tila mestarin kuollessa.

Kaikkiaan 20 perheessä oli alle 16-vuotiaita lapsia mestarin vaimon jäädessä leskeksi. Kaksi naista oli myös raskaana. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kaikki naiset, joiden perheissä oli vähintään kolme pientä lasta, saivat verstaasta ainakin jonkin aikaa toimeentulonsa. Poikkeuksen teki Catharina Lindbäck, jolla oli neljä lasta. Hänen miehensä kuoli vuonna 1822, ja hän jätti vaimonsa ja monet lapsensa rutiköyhiksi. Heillä oli korkeintaan käyttövaatteet ja joitakin keittiökaluja. Verstaassa ei ollut tällöin oppipoikia tai kisällejä. Tämän lisäksi kahdessa perheessä, joissa ei jatkettu verstaan toimintaa, oli kaksi lasta. Molemmissa tapauksissa verstaissa ei enää viimeisinä vuosina ollut muita työntekijöitä. Tämän lisäksi toisella leskeksi jääneellä naisella oli mielenterveysongelmia ja toisessa tapauksessa verstaas ei ilmeisesti ollut mennyt kovin hyvin, sillä pari vuotta mestarin kuoleman jälkeen lesken kohdalla oli merkintä: köyhä.¹⁸²

Tutkimusaineiston perusteella on selvästi nähtävissä, että silloin, kun verstaassa oli työntekijöitä, leskeksi jääneet naiset jatkoivat verstaan toimintaa. Tästä on vain kaksi poikkeusta. Toisessa

¹⁸¹ Vainio-Korhonen 1997b, 185; Vainio-Korhonen 2002, 33.

¹⁸² Taksoitusluettelot Vaasasta G1b:28 1822, G1b:67 1833, G1b:72 1835, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA; Mf UK 364, UK 365 Vaasan seurakunnan rippikirjat, Seinäjoen kaupungin kirjasto; Luettelo köyhistä A a:2 1830-1846 Adb2, Köyhäinhuoltolautakunnan luettelo köyhistä, VKA.

tapauksessa karvarin vaimo kuoli seuraavana päivänä miehensä jälkeen. Toisessa tapauksessa eivät välit ammattikuntaan olleet ehkä kovin lämpimät, sillä leskeltä haettiin kuolleen räätälimestarin velkoja perinnän kautta.¹⁸³

Naiset siis jatkoivat lähes poikkeuksetta verstaan toimintaa, mikäli se oli niin suuri, että mestarin ohella siellä oli muitakin työntekijöitä. On myös kolme sellaista tapausta, jolloin verstaas jäi ilman työntekijöitä mestarin kuoltua, mutta silti leski päätti jatkaa toimintaa. Kahdessa tapauksessa perheeseen kuului kolme pientä lasta. Kolmannessa tapauksessa kaikki neljä lasta olivat jo yli 15-vuotiaita. Olemassa oleva verstaas antoi mahdollisuuden lasten toimeentulon turvaamiseen. Onnistumisesta hyvänä esimerkkinä on karvari Zareniuksen leski Magdalena, joka pystyi vuosi vuodelta parantamaan tehtaansa tuotantoa.¹⁸⁴

Naiset hoitivat Vaasassa verstaasta keskimäärin 6,7 vuotta. Jos otetaan huomioon myös ne verstaas, jotka olivat vuokrattuina, keskimääräinen aika oli 8,4 vuotta. Vaihtelu oli todella suuri: 2-31 vuotta. Naisten kohtalot olivat moninaiset, ja keskiarvo on vain jotenkin suuntaa antava. Kirsi Vainio-Korhonen on omassa tutkimuksessaan vuodelta 1800 laskenut, että verstaaita pidettiin keskimäärin 9,3 vuotta. Hän poisti kuitenkin ne lesket, jotka kuolivat kesken verstaanpidon. Jos teen omassa tutkimuksessani samoin, asia mielestäni vääristyy, sillä joutuisin poistamaan myös Maria Hartmanin 15 vuotta verstaanpitoa. Mikäli kaikki muut kesken verstaanpidon kuolleet lesket poistetaan, tulee keskiarvoksi 7,5 vuotta. Jos otetaan huomioon myös ne verstaas, jotka olivat vuokrattuna, keskiarvoksi saadaan 9,0 vuotta. Brita Söderbergin pitkään jatkunut verstaanpito nostaa kuitenkin keskiarvoa melko paljon.¹⁸⁵

Irene Artaeus on tutkinut yksin elävien naisten toimeentulomahdollisuuksia Västeråsissa, Örebrossa ja Norassa 1800-luvulla. Hän toteaa tutkimuksessaan, että esimerkiksi Västeråsissa vuonna 1860 käsityöläisammattikunnissa oli 60 miestä ja 11 naista eli naisten osuus koko määrästä on 15,4 %. Örebrossa oli vuonna 1840 vastaavasti 108 mestaria ja 19 leskeä eli leskien hallussa oli 14,9 % verstaista. Lars Edgren toteaa puolestaan, että Malmössa vuonna 1819 käsityöverstaista oli 9 % leskien hallussa ja että yleensä luku oli näihin aikoihin 7 -10 %. Oma lukuni on huomattavasti suurempi, mutta tarkastelulähtökohtakin on erilainen. Se johtuu jo siitä, että naiset saattoivat hoitaa verstaasta vasta sitten, kun mestari oli tehnyt oman työrupeamansa ja kuollut verstaan haltijana. Yllä

¹⁸³ Ptk 27.9.1844, Räätälien ammattikunnan pöytäkirjat, RÄAmA, Pohjanmaan museo; Hedman 1928, 240.

¹⁸⁴ KD 41/286 1850, KD 82/297 1851, KD 35/294 1852, STO, KA; Taksoitusluettelot Vaasasta GIb:19 1818, GIb:94 1840, GIb: 135 1848, VLKO, VMA.

¹⁸⁵ Vainio-Korhonen 1997b, 185; Vainio-Korhonen 2002,33.

esitetty poikkileikkauksenomainen otanta ei myöskään huomioi miesten siviilisäätystä tai ammatista luopumista, mikä minun tutkimuksessani vähensi aineiston määrää noin neljäsosalla.¹⁸⁶

Edgrenin ja Artaeuksen tutkimukset kertovat vain siitä, moniko nainen oli verstaan hoitajana tiettyinä vuonna. Naisista ne eivät oikeastaan kerro mitään. Heidät on asetettu samaan asemaan kuin miehet ja tutkittu miehille luotujen mahdollisuuksien kautta. Naisten elämää määrittävät eri asiat kuin miesten, ja tämä tulisi ottaa naisen toimintaa tutkittaessa huomioon. Tähän aikaan naisen asemaa määritti hänen isänsä ja miehensä sääty, mutta tämän ohessa on käsityöläistalouksia tutkittaessa otettava huomioon ammattikunta, mestarin verstaan ja talouden koko ja toiminta sekä nainen perheensä hoitajana ja äitinä. Leskinaisen ratkaisuja arvioitaessa, häntä ei voi irrottaa siitä kontekstista, jossa hän elää ja toimii. Naisen alueeksi oli tähän aikaan määritelty nimenomaan talouden ja perheen hoitaminen. Tätä taustaa vasten myös hänen ratkaisujaan on tutkittava.

Naiset näyttävät 1800-luvun edetessä jatkavan yhä useammin miehensä verstaasta. Mahdollisesti 1800-luvun puolella leskien mahdollisuus verstaan hoitamiseen oli parempi kuin aikaisemmin. Tällä aineistolla ei voida selvittää mistä se johtuu. Onko kyse naisten oman tiedon ja taidon lisääntymisestä vai onko kyse yhteiskunnallisesta muutoksesta ja uudenlaisesta suhtautumisesta naisten toimintaan? Mielenkiintoista kuitenkin on, että tulokset, jotka olen saanut autonomian ajan Suomesta, ovat lähellä samaa aikakautta koskevaa ruotsalaistutkimusta. Suomesta Ruotsin vallan ajalta tehty tutkimus poikkeaa tuloksista enemmän. Tämä viittaisi siihen, että muutos olisi menossa.

Tämä tutkimusaineisto osoitti selvästi, että naisten valintoihin vaikuttivat sekä mestarin verstaan työntekijämäärä että perheen pienten lasten lukumäärä. Naiset tekivät päätöksensä niiden tosiasioiden pohjalta, jotka heidän oli kohdattava mestarin kuollessa. Jos verstaas suinkin oli elinkelpoinen, ja perheessä oli pieniä lapsia, leski jatkoi verstaan toimintaa. Toimintaa jatkettiin myös, vaikka työntekijöitä ei valmiiksi ollutkaan. Perheen pienet lapset vaikuttivat näissä tapauksissa naisten päätöksiin. Ymmärrettävästi verstaan hoitoon oli helpointa tarttua silloin, kun siinä oli valmiiksi osaavia työntekijöitä. Tätä tilaisuutta periaatteessa kaikki lesket käyttivät hyväkseen.

¹⁸⁶ Artaeus 1992, 153; Edgren 1983, 13.

9. OMAT VOIMAT EIVÄT RIITÄ

9.1. Köyhäinhoito oljenkortena

Vaasassa katsottiin, että kaikki, jotka eivät tulleet toimeen omillaan, olivat oikeutettuja köyhäinapuun. Köyhistä laadittiin luettelo, johon kirjattiin avustusta saaneet henkilöt. 1820-luvulle tultaessa köyhäinhoidon peruspilarina oli Vaasassa ollut köyhäintalo ja sen lisäksi hoidokkeja oli annettu elätiksi tai heitä oli avustettu kotiin. Varsinainen ruotulaitos oli Vaasassa poistettu vuonna 1814. Koska kuitenkin kaupungissa oli jatkuvasti kerjäläisiä, joko vaasalaisia tai muualta tulleita, tilanne koettiin vaikeaksi. Köyhäinavustus oli edelleen vapaaehtoista ja hoitoon tarvittavia varoja saatiin esimerkiksi erilaisista huvitilaisuuksista ja lahjoituksista.¹⁸⁷

Vuonna 1826 Vaasan köyhäinhoito sai oman ohjesääntönsä. Kaupunkilaisia ei kutsuttu suinkaan kirkonkokoukseen, vaan maistraatti kutsui ”kaikki asukkaat kaikista säädyistä ja luokista itse tai edustajan kautta yhteiseen neuvotteluun”. Tämän kutsun syyksi ilmoitettiin: ”Koska on nähty tarpeelliseksi, että kaupungin yleinen köyhäinhoito sekä sitä varten tarpeellisten tulojen jako ja kanto uudelleen järjestetään.” Kokouksessa valittu valiokunta laati sittemmin ohjesäännön, jonka kuvernööri vahvisti viiden vuoden ajaksi. Köyhäinhoitoa tuli johtamaan köyhäinhoitojohtokunta ja ohjesäännössä määriteltiin ne perusteet, joiden mukaan köyhien hyväksi kannettiin kiinteistö- ja vuokraveroa. Ohjesäännössä oli myös inventoituna se omaisuus, jonka avulla toimintaan saatettiin ryhtyä. Kaupungissa oli vanhastaan köyhäintalo ja nyt oli saatu lahjoituksena toinen talo, jossa oli peräti 16 lämmitettävää huonetta. Rahaa oli pyöreät 5000 ruplaa, joista yli 4000 ruplaa oli saatu pääjuhlassa, jota vietettiin keisari Nikolai I:n ja keisarinnan kruunajaisjuhlan kunniaksi. Tämän lisäksi kaikki vanhat testamenttilahjoitukset liitettiin tähän rahastoon.¹⁸⁸

Köyhien hoito järjestettiin Vaasassa, köyhäintalojen, työhuoneiden ja elätelleannon¹⁸⁹ avulla. Ohjesäännön oltua voimassa vuoden köyhäinohoitolautakunta teki yhteenvedon toimistaan. Köyhäintalossa oli hoidettavana seitsemän naista ja neljä miestä, lapsia oli sijoitettuna 20 ja aikuisia 52. Miehistä maksettiin korkeampaa korvausta, koska heistä oli enemmän vaivaa. Mutta koska naiset saattoivat ottaa osaa talon askareisiin, heidän hoidostaan maksettiin vähemmän.¹⁹⁰ Elätejärjestelmä tuli ajanoloon yhä tärkeämmäksi ja vuoden 1848 ohjesäännön mukaan siitä tuli

¹⁸⁷ Mäkelä 1985, 303; Louhivuori 1915, 81.

¹⁸⁸ Louhivuori 1915, 55; Mäkelä 1985, 304-306.

¹⁸⁹ Elätelleanto eroaa ruotujärjestelmästä siinä, että ruodun osakas maksaa oman osuutensa köyhäinhoidosta pitämällä omalla vuorollaan ruotuvaivaisesta huolta, mutta elätelleottaja saa toimestaan korvauksen.

¹⁹⁰ Mäkelä 1985, 307.

ensisijainen köyhäinhoidon muoto. Se on kaupungin kannalta ymmärrettävää, sillä järjestelmä säästi kaupungin varoja erityisesti silloin, kun elätteelle annetut pystyivät tekemään edes jonkin verran työtä.¹⁹¹

Avunsaajien luetteloista löytyy seitsemän tutkittavana olevista naisista. Osa heistä on otettu avun piiriin 1830-luvulla ja osa vuoden 1853 jälkeen. Aineistossa on silmiinpistävä ero, sillä 1830-luvulla avun piiriin otetun kolmen lesken keski-ikä oli avun alkaessa vain 47 vuotta. Leskistä kaksi oli suutarinleskiä ja yksi karvarinleski. Kahden avuntarve selittyi sairaudella ja mielenvikaisuudella. Kolmannen lesken mies oli jo aikanaan saanut avustusta suutarien ammattikunnan kassasta, joten ei voida olettaa, että leskellä olisi ollut kunnollisia toimeentulomahdollisuuksia. Myöhemmin avun piiriin otetut neljä leskeä olivat keski-ikänsä 77,5-vuotiaita. Ennen kaikkea korkea ikä lienee vaikuttanut siihen, että he tarvitsivat toimeentuloonsa yhteiskunnan apua. Heistä kaksi oli suutarin ja kaksi räätälin leskiä. Yksi heistä oli 79-vuotias suutarinleski Catharina Asp, joka oli menettänyt kaiken Vaasan palossa ja toinen 77-vuotias räätälinleski Maria Ögren. He olivat molemmat olleet verstaidensa vuokraajia.¹⁹²

Suutarien ammattikunta maksoi myös varoistaan avustusta huonossa taloudellisessa asemassa oleville mestareille ja heidän leskilleen. Yllä on jo käsitelty Maria Backmania, joka sai avustusta ammattikunnalta ja hänen lisäksi avustusta sai myös eräs leski, joka myöhemmin pääsi kunnallisen köyhäinavun piiriin. Muita samalle henkilölle useammin annettuja avustuksia ei aineistoista löydy. Saattaa olla, että ainoastaan suutarien suurella ammattikunnalla oli mahdollisuus maksaa tällaista avustusta. Yleensä aineistosta löytyy vain satunnaisia avustuksia, kuten lääkekorvauksia sairauden sattuessa. Oma lukunsa ovat hautausavustukset, joita ammattikunnat antoivat sekä mestareille että heidän vaimoilleen ja leskilleen.¹⁹³

Kun mestari joutui luopumaan ammatistaan vanhuuden takia, hänen tilanteensa vaikeutui usein ja hän päätyi johonkin kaupungin köyhäintaloon. Näin oli esimerkiksi laita malmölaisten vanhenevien käsityöläisten keskuudessa 1820-luvulla. Mestarien leskien asema vanhuudessa oli vieläkin

¹⁹¹ Louhivuori 1915, 104-105.

¹⁹² Mäkelä 1985, 306; Esim. ptk 3.5.1825, SuAmA, Pohjanmaan museo; Luettelo köyhistä A a:2 1830-1846 Adb2 ja A a:3 1839-1876 Adb1, Köyhäinhoitolautakunnan luettelo köyhistä, VKA.

¹⁹³ Ptk 16.10.1816, 19.10.1820, 16.10.1829 Suutarien ammattikunnan pöytäkirjat 1815- SuAMA; KaAMA, KuAmA, RäAmA, Pohjanmaan museo.

vaikeampi. Aineistossa tutkituista mestarien leskistä noin 40 % sai lopulta köyhänapua. Suurin osa näistä leskistä joutui köyhäntaloon.¹⁹⁴

Läänintilien veroluettelossa on mainittuna myös ne henkilöt, jotka eivät pysty varattomuutensa takia maksamaan säädettyjä veroja. Heidän joukossaan on jo yllä mainittu Jakob Lindbäckin perhe sekä 1830-luvulla köyhäinkassan luettelossa olleet suutarien lesket. Näiden lisäksi varattomiksi on merkitty yksi kultasepän leski ja kaksi suutarin leskeä. Tähän luetteloon merkittiin kuitenkin vain ne naiset, jotka olivat verovelvollisia, siis alle 65-vuotiaat. Näiden lisäksi erään räätälin lesken kohdalle on merkitty itse veroluetteloon, että hän on köyhä, ja lopulta myös aineistossa kaksi kertaa esiintyvä Charlotta Catharina (o.s. Hillebrand) on merkitty seurakunnan rippikirjassa köyhänapua nauttivaksi. Eri lähteistä kokoamalla selviää, että neljätoista näistä 36 naisesta päätyi lopulta varattomiksi.¹⁹⁵

Samoin on käynyt turkulaisten käsityöläismestarien keskuudessa. Heidän elintasonsa laski nopeasti, kun he luopuivat ammatistaan. Yleensä aktiivivuosina ei säästöjä juuri pystytty keräämään ja useasti myös kiinteistöstä jouduttiin luopumaan, kun verstastoiminta loppui. Vuonna 1801 Turussa oli ammatista luopuneita mestareita 38, ja heistä noin puolet oli rutiköyhiä. Ei-pääomia tarvitsevien alojen yliedustus oli huomattava.¹⁹⁶

Vaasalaisista leskistä kukaan ei joutunut pysyvästi köyhäntaloon. Jotkut heistä asuivat yksin, jotkut tyttären luona ja jotkut sijoitettuina eri henkilöiden luokse. Tutkimistani 36 leskestä siis 14 oli lopulta varattomia. Se on kaikkiaan noin 39 % ja suunnilleen yhtä paljon kuin Lars Edgrenin tutkimuksessa. He olivat pääsääntöisesti suutari- tai räätälimestarien leskiä, siis aloilta, jotka eivät vaatineet pääomia. Aineistossa on suutarien leskiä 13 ja räätälien leskiä 10. Suutarien leskistä seitsemän eli yli puolet oli lopulta varattomia. Räätälien leskistä viisi eli 50 % päätyi huonoon taloudelliseen asemaan.

Jo aikaisemmin on todettu, että suutareita oli kaupungissa paljon, eikä sen tähden kaikille ehkä ollut kunnollisia toimeentulomahdollisuuksia. Toisaalta suutarinammattissa olivat uhkana Venäjältä tuodut valmiit tuotteet. Jo mestarien joukossa oli myös niitä, jotka saivat ammattikunnan kassasta

¹⁹⁴ Edgren 1982, 53, 71.

¹⁹⁵ Taksoitusluettelot Vaasasta GIb:38 1825, GIb:52 1829, GIb:80 1837, GIb:106 1842, GIb:116 1844, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA; Mk 474 Vaasan seurakunnan rippikirjat 1864-1870, Seinäjoen kaupungin kirjasto.

¹⁹⁶ Vainio-Korhonen 1998, 169.

avustusta. Näiden lisäksi veroluetteloissa on kaksi suutarimestaria merkitty köyhäksi. Myös kaksi räätälimestaria on mainittu köyhiksi. On ymmärrettävää, että näiden mestarien lesket kuuluivat köyhäinavun piiriin. Kuitenkin myös Vaasassa suutarien ja räätälien lesket olivat köyhien leskien joukossa ylliedustettuina.¹⁹⁷

Pääomavaltaisilta aloilta vain yksi karvarin leski joutui köyhäinavun piiriin, mutta hänellä oli mielenterveydellisiä ongelmia. Myös yksi kultasepän leski oli varaton. Muutoin pääomaa vaativilla aloilla ei jouduttu avustuksen piiriin. Yleensä lesket, jotka jatkoivat verstaasta miehensä jälkeen eivätkä menneet naimisiin, pystyivät turvaamaan oman toimeentulonsa. Verstas oli yleensä ollut vakavarainen ja hyvin toimiva, mutta ne säilyivät sellaisina myös leskien hoidossa.

Avustuksen piirissä oli kuitenkin kaksi sellaista leskeä, jotka jatkoivat verstaanpitoa mestarin jälkeen ja jotka on merkitty köyhiksi. Toinen oli suutari Blomströmin leski Catharina, joka on neljä vuotta verstaan lopettamisen jälkeen luokiteltu köyhäksi. Hänelle kävi samoin kuin useille mestareille, jotka joutuivat verstaanpidon lopetettuaan ahdinkoon. Toinen oli samaisen suutarin tytär Lovisa, joka oli mennyt naimisiin suutari Häggmanin kanssa. Suutari Häggmanilla oli jo vaikeuksia verojensa maksun kanssa, eikä Lovisalla ollut kovin hyvät lähtökohdat verstaansa hoitoon. Hän sai pian mestarin kuoltua lapsen ja vielä toisen lapsen kahden vuoden kuluttua. Taloutensa kohentamiseksi Lovisa myi luvatta viinaa ja sai kovat sakot, jotka sai ulosmitata hänen kiinteästä ja irtaimesta omaisuudestaan. Tästä kierteestä hän hei pysynyt nousemaan, vaan kuoli pian köyhtyneenä.¹⁹⁸

9.2. Viimeisiä askeleita

Osa leskistä päätyi siis avun piiriin, mutta joukossa on monta naista, jotka eivät lainkaan hoitaneet verstaasta miehensä kuoleman jälkeen tai hoitivat sitä vain vähän aikaa. Heidän oli jotenkin saatava elantonsa, mutta miten he tulivat toimeen?

Monet naisista jäivät miehensä kuoleman jälkeen turvattuun asemaan. Heillä oli sen verran omaisuutta, että he kykenivät tulemaan sen turvin toimeen elämänsä loppuun asti. Heillä oli

¹⁹⁷ Taksoitusluettelot Vaasasta, GIb:25 1821, GIb:67 1833, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO,VMA; Luettelo köyhistä 1830-1846 A a:2, Adb2, Luettelo köyhistä 1839-1876 A a:3, Adb1, Vaasan köyhäinlaitoslautakunta, VKA

¹⁹⁸ Taksoitusluettelot Vaasasta, GIb: 63 1832, GIb:67 1833, GIb:106 1842, Sakkoluettelot GIb:100 1841, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA.

turvanaan talo ja joillakin kaksikin taloa. Eräs varakkaimmista lienee kultaseppä Andströmin leski, joka kahden talon lisäksi omisti peltoja, niittyjä ja laidunmaita sekä hevosen ja kuusi lehmää. Talon lisäksi peltoa omistivat myös karvarin leski Rebecka Westerberg, räätälin leski Eva Brita Gummerus sekä suutarin leski Brita Söderberg. Sitä, kuinka yleistä oli karjan omistaminen, ei voida selvittää, koska perukirjoja on ollut saatavana vain muutamassa tapauksessa.¹⁹⁹

Leskeksi jääneet naiset asuivat usein omien lastensa kanssa. Esimerkiksi Anna Bäcklund, joka oli aikoinaan hakenut ensimmäisestä miehestään eroa, jäi uudestaan leskeksi. Tämän jälkeen hän asui kuolemaansa asti poikansa kanssa, joka oli karvarinkisälli. Tavallisempaa oli kuitenkin, että asuttiin tyttären tai miniän kanssa, jotka pystyivät myös pitämään huolta vanhenevasta äidistä. Näin tekivät esimerkiksi Gummeruksen suvun naiset. Jotkut naisista muuttivat lopuksi lastensa hoiviin toiselle paikkakunnalle. Näin tekivät Maria Bränlund ja Charlotta Hartman, jotka muuttivat Kristiinankaupunkiin. Vähän kauemmaksi meni karvarin leski Catharina Grönstarnd, joka vielä 76-vuotiaana muutti Tukholmaan.

Nämä naiset elivät yleensä melko vanhoiksi, sillä 16 heistä eli yli 70-vuotiaiksi, ja alle 40-vuotiaina kuolleita oli joukossa vain kaksi. Keski-ikä oli kuollessa noin 65 vuotta. Nuorin oli 29-vuotias Catharina Rein ja vanhin 88-vuotias Anna Lindholm. Suhteellisen korkeaan keski-ikään kuollessa on vaikuttanut aineiston valinta, koska edellytyksenä oli, että mestari kuolee ennen vaimoa.

10. LOPUKSI

Olen tutkinut 36 vaasalaisen naisen elämänsäkaarta. Heitä kaikkia yhdisti se, että he menivät naimisiin käsityöläismestarin kanssa ja jäivät leskiksi mestarin kuoltua. Suuri joukko heistä on noussut silmieni eteen yksilöinä, joiden kohtalot ovat liikuttaneet minua. Olen surrut Brita Adlerbergin kuolleenä syntyneitä ja nuorina kuolleita lapsia. Olen säälinyt Margareta Lindbäckin ja hänen lastensa kurjuutta. Hymy on karehtinut suupielissäni, kun olen ajatellut Charlotta Nybergiä ja Magdalena Sundbergiä oppipojasta asti koulutettuine miehineen. Ja ilolla olen ajatellut Magdalena Zareniusta ja Brita Söderbergiä, jotka hoitivat hyvin verstaita leskiksi jäätyään.

¹⁹⁹ Pk Ega1, 217, 239, Perukirjat 1847-1848, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA; Viljakymmennysten luettelo GIb:67 1833, GIb:72 1835, GIb:100 1841, GIb:145 1850, Vaasan läänin läänintilien verifikaatit, VLKO, VMA.

Jokaisen elämä on ollut yksilöllinen. Osa on ollut varakkaita ja osa köyhiä. Osalla ei ole ollut lapsia lainkaan ja joku on synnyttänyt niitä 13. Jotkut heistä hoitivat suurta taloutta ja joissakin talouksissa on ollut vain muutama henkilö. Näiden erilaisten elämänkaarten yhteensovittaminen on vaikeaa, sillä tulos kertoo vain siitä, mikä on tapahtunut useimmiten tai mikä on ollut yleisintä. Tai se kertoo siitä, mikä on ilmiöiden ja tapahtumien keskiarvo. Tutkimuksen perusteella tehdyt johtopäätökset ovat vain osa totuutta, joka on sidottu siihen lähdeaineistoon, jota on käytetty. Näistä puutteista huolimatta, jotkut seikat ovat selvästi nousseet esiin ja kertovat siitä, minkälaiseksi naisten elämäntilanne muodostui.

Avioliitot solmittiin edelleen oman säädyn piirissä, ja tästä käytännöstä poikettiin vain muutamassa tapauksessa. Sääty-yhteiskunta ei vielä 1800-luvun alkupuolella osoittanut Vaasassa murenemisen merkkejä. Syntyvyyden säännöstely ei myöskään ollut tapana näiden käsityöläisten keskuudessa. Lapsia syntyi keskimäärin 5 perheeseen, mutta imeväis- ja lapsikuolleisuus oli korkea. Perhe, jossa oli neljä alle 16-vuotiasta lasta, oli harvinainen. Tämä tutkimustulos vahvistaa sitä käsitystä, joka on nykyään tutkijoiden piirissä päässyt valalle ja jonka mukaan suurperheet olivat tähän aikaan harvinaisia.

Mestarialouksissa naisten tuli pitää huolta keskimäärin kuuden hengen talouksista. Niissä oli kuitenkin yleensä enemmän aikuisia kuin lapsia, mikä myös määräsi naisten työtaakan suuruutta. Suurelta, yli kymmenen hengen taloudet eivät olleet käsityöläispiireissä aivan harvinaisia. Talouksien hoidossa naisten apuna oli piikoja, jotka kuitenkin ilmestyivät talouksiin suhteellisen myöhäisessä vaiheessa. Avioliiton alkupuolella naiset hoitivat usein taloutta yksin ilman ulkopuolista apua.

Miesten kautta naiset olivat osa käsityöläisyhteisöä, mutta tultuaan leskiksi ja maksettuaan kvartaalimaksunsa, heistä tuli osa oman alansa ammattikuntaa. Suhde ammattikuntaan määräsi heidän arvostustaan mestarien silmissä. Vaikka he syyllistyivät laittomaan tai moraalittomaan tekoon, heitä ei mestarien toimesta tuomittu. Laki oli huorin tekoon syyllistyneelle tähän aikaan vielä ankara, mutta ei pappi eivätkä yhteisön muutkaan jäsenet tuominneet hairahtunutta. Tässä mielessä vaasalaisia voisi kutsua jopa edistyksellisiksi. Sanotaanhan, että käytäntö muuttuu, ennekuin laki muutetaan, ja vaasalaisten asennoituminen kertoo lievemmästä suhtautumisesta rikkeisiin kuin, mitä laki määräsi.

Leskeksi jouduttuaan naisilla oli mahdollisuus jatkaa verstasta miehensä jälkeen tai mennä uuteen avioliittoon. Puolet leskistä käytti toimeentulonsa keinona ainakin jonkin aikaa verstaan tuottoa. He joko hoitivat itse verstasta tai vuokrasivat porvarisoikeutensa jollekin kisällille. Lähes kaikissa niissä tapauksissa, joissa verstaassa oli mestarin lisäksi muita työntekijöitä, leski jatkoi verstaanpitoa. Jos perheessä oli useampia pieniä lapsia, verstasta käytettiin toimeentulon lähteenä, vaikka siinä ei mestarin aikana olisi ollutkaan muita työntekijöitä. Leskien ratkaisuja määrittivät niin mestari ja hänen toimintansa kuin perheen koko ja lasten asemakin.

Tutkimuksia siitä, hoitivatko naiset leskinä ollessaan verstasta, on erittäin vähän. Suomessa tällaista tutkimusta on tehty vain Ruotsin vallan ajalta. Ruotsalainen tutkimus on sijoittunut myös 1800-luvun alkupuolelle. Suurin osa näistä tutkimuksista on tehty siten, että ne eivät huomio naisen erityisasemaa mestareihin nähden. Naiset on nostettu niissä mestarien rinnalle tasavertaisiksi toimijoiksi, vaikka heillä ei todellisuudessa ole tähän aikaan ollut siihen mahdollisuutta. Jotta naisten toimintaa ja ratkaisuja ymmärrettäisiin, on otettava huomioon ne yhteiskunnan asettamat puitteet, joissa hänen on toimittava. Samalla on muistettava ottaa huomioon kokonaisuus, jota määrittävät mestarien verstaiden toiminta sekä perheen lasten asema.

Lesket saattoivat jatkaa verstasta miehensä jälkeen, mutta heillä oli myös oikeus päättää uudesta naimakaupasta. Vaikka naiset pysyivätkin enimmäkseen leskinä, viisi heistä päätti mennä uudelleen naimisiin. Neljä avioliitoista oli konservointiavioliittoja, sillä niissä leski nai oman alansa mestariksi nousevan kisällin. Tällaiset avioliitot olivat väistymässä, sillä vähitellen romanttinen avioliittokäsitys alkoi vallata alaa. Haluttiin pyrkiä aviopuolisoiden väliseen rakkauteen ja perheen sopusointuiseen elämään. Vaasassa oli vielä kuitenkin vallalla se paremminkin 1700-luvun puolelle kuuluva käytäntö, jossa kisällit pääsivät mestarinlesken naimalla nousemaan mestareiksi verstaisiin.

Suunnilleen puolet tutkituista leskistä joutui viimeistään elämän ehtoossa kaupungin köyhäinavun piiriin. Se ei ollut mitenkään tavatonta, sillä samansuuntaisiin lopputuloksiin oli tultu niin suomalaisessa kuin ruotsalaisessakin tutkimuksessa. Myös suuri joukko mestareista köyhtyi lopetettuaan verstaansa toiminnan. Ammattikuntasäännösten oli tarkoitus suojella mestareita ja taata heille tarpeellinen elanto. Näin ei kuitenkaan käynyt, mistä yllä olevat luvutkin ovat osoituksena. Vähitellen oli puututtava lainsäädäntöön, joka sitten poistikin ammattikuntalaitoksen 1860-luvulla.

Naisen asemaa käsityöläismestarin vaimona 1800-luvun Suomessa ei ole tutkittu, vaikka siihen olisi hyvät edellytykset. Ammattikuntalaitos eli Suomessa kukoistuskauttaan, ja niiden arkistoja on

säilynyt. Mestarien vaimot ilmestyvät niihin mestarin kuoltua ainakin silloin, kun he suorittavat ammattikunnan maksuja. Hyvien kirkonarkistojen avulla naisten elämänkaari on helposti hahmoteltavissa ja muut aineistot auttavat hahmottamaan mestaritalouksien toimintaa. Ole tässä työssäni suurimmaksi osaksi seurakuntien arkistojen ja muutaman perukirjan lisäksi käyttänyt aineistoja, jotka perustuvat kvartaalimaksuihin ja veroluetteloihin. Näihin yksinkertaisiin luetteloihin perehtyminen on kuitenkin avannut minulle maailman, josta löytyi mitä moninaisimpia ihmiskohtaloita.

Käsityöläistutkimus on tähän asti selvittänyt enimmäkseen miesten asemaa oppipoikina, kisälleinä ja erityisesti mestareina. Tämä tutkimus on nostanut esiin naisen merkityksen mestaritalouksissa. Ei voida ajatella, että verstaas, jossa on monta työntekijää, olisi voinut toimia ilman pätevää taloudenhoitoa. Nainen on ollut omalla panoksellaan rakentamassa perheen vaurautta silloin, kun mestari on ollut ammatissaan taitava. Tähän aikaan elettiin vielä suurelta osin omavaraistaloudessa ja tutkimuksen edetessä olen vasta ymmärtänyt kuinka paljon naiselta on vaadittu suunnittelua, järjestelykykyä ja osaamista, jotta talven aikana kaikkien tarpeet on saatu mahdollisimman hyvin tyydytettyä. Miesten työtä on arvostettu, koska se on ollut näkyvää ja helposti mitattavissa. Naiset ovat usein tehneet työtä, joka on oikeastaan jäänyt sitä näkymättömämmäksi mitä paremmin se on tehty. Sen tähden onkin tärkeää, että naisten näkökulmasta lähdeaineistoja lukemalla nainen myös löydetään ja hän pääsee esiin yhtenä toimijana oman aikansa yhteisössä.

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO**Arkistolähteet**

Kansallisarkisto (KA)

Senaatin talousosasto (STO)

Saapuneet kirjeet KD 57/287 1845, KD 27/284 1847, KD 57/286 1848,
 KD 54/282 1849, KD 41/286 1850, KD 82/297 1851, KD 35/294 1852, KD 106/314
 1855, KD 139/322 1857

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Turun tuomiokapitulien arkisto

Pöytäkirjat AI 58, AI 67-68

Saapuneet asiakirjat E VI 129a

Avio- ja kihlaeroanomuksia 1827-1828 FIg 1a, 1837 FIg 5b

Vaasan maakunta-arkisto (VMA)

Maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto

Perukirjat 1847-1848 Ega 1, 1858-1861 Ega 7, 1862-64 Ega 8, 1878 Ega 15

Vaasan läänin lääninkonttori (VLKO)

Lääninkonttorin läänintilien verifikaatit vuosilta 1809-1863

Vuodet 1809 -1812 GIb: 1, 3, 5, 7,

Vuodet 1814, 1816-1819 GIb: 11, 15, 17, 19, 21

Vuodet 1820-1829 GIb: 23, 25, 28, 31, 34, 38, 41, 45, 49, 52

Vuodet 1830-1839 GIb: 56, 59, 63, 67, 69, 72, 76, 80, 84, 89

Vuodet 1840-1849 GIb: 94, 100, 106, 111, 116, 120, 125, 130, 135, 140

Vuodet 1850-1859 GIb: 145, 150, 155, 158, 163, 167, 171, 176, 181, 185

Vuodet 1860-63 GIb: 189, 193, 197, 202

Pohjanmaan museo, Vaasa

Karvarien ja karduaaninahantekijöiden ammattikunnan arkisto (KaAmA)

Kokousten pöytäkirjat

Sisään- ja uloskirjoituskirjat

Kultaseppien ammattikunnan arkisto (KuAmA)

Kokousten pöytäkirjat

Räätälien ammattikunnan arkisto (RäAmA)

Kokousten pöytäkirjat

Sisään- ja uloskirjoituskirjat

Suutarien ammattikunnan arkisto (SuAmA)

Kokousten pöytäkirjat

Sisään- ja uloskirjoituskirjat

Saapuneet kirjeet

Seinäjoen kaupungin kirjasto

Laihian seurakunnan vihittyjen luettelo mikrofilminä UK 104

Mustasaaren ja Vaasan seurakuntien historiakirjat mikrofilmeinä UK 343

Vaasan seurakunnan rippikirjat ja historiakirjat mikrofilmeinä

UK 363, UK 364, UK 365, UK 366, UK 369

Vaasan seurakunnan rippikirjat mikrokortteina 474 IAa 32 VAS, IAa 33 VAS, IAa 35 VAS,

IAa 39 VAS

Vaasan kaupungin arkisto (VKA)
 Köyhäinhoitolautakunnan arkisto
 Luettelo köyhistä 1830-1846 Adb2
 Luettelo köyhistä 1839-1876 Adb1

Painetut lähteet

Wasa Tidning seuraavat lehdet: Vuosi 1839:19.1.1839; vuosi 1841: 27.2. 1841, 25.9.1841;
 vuosi 1842: 12.3.1842, 18.3.1842; vuosi 1843: 29.4.1843; vuosi 1844: 17.8.1844, 16.11.1844;
 vuosi 1845: 23.8.1845, 19.10.1845, 22.11.1845, 20.12.1845; vuosi 1846: 14.3.1846, 4.4.1846,
 13.12.1846; vuosi 1847: 27.11.1847
 Luettu osoitteessa [http://digi.lib.helsinki.fi/ sanomalehti](http://digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti) viikolla 10 /2007

Tutkimuskirjallisuus

- Artaeus 1992 Artaeus Irene, Kvinnorna som blev över. Ensamstående stadskvinnor under 1800-talets första hälft – fallet Västerås, Uppsala 1992.
- Edgren 1982 Edgren Lars, Hantverk och åldrande. Hantverkets äldre män och kvinnor i Malmö 1820, Lund 1982.
- Edgren 1983 Edgren Lars, Hantverkaränkor på äktenskapsmarknaden. ”Änkekonservering” inom malmöhantverket 1816-1840. Teoksessa Historisk tidskrift för Skåneland 1983:4, Lund 1983.
- Edgren 1987 Lärning, gesäll, mästare. Hantverk och hantverkare i Malmö 1750- 1847. Lund 1987.
- Ginzburg 1996 Ginzburg Carlo, Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Tampere 1996.
- Haapala 1989 Haapala Pertti, Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomen Historiallinen Seura. Käsikirjoja 12. Helsinki 1989.
- Hedman 1928 Hedman Karl, Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869. Teoksessa Suomen sukututkimusseuran vuosikirja XI 1927, Helsinki 1928.
- Heikkinen 1993 Heikkinen Antero, Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen. Helsinki 1993.
- Heino 1997 Heino Ulla, Hantverkarprojektet – vad och varför. Teoksessa Fundera tar längsta tiden, sa skräddarn, då han sydde byxor.Toim. Ulla Heino, Kirsi Vainio-Korhonen, Turku 1997.
- Heino 1989 Heino Ulla, Se tavallinen tarina eli langennut nainen 19. vuosisadan alun länsisuomalaisessa maalaisyhteisössä. teoksessa Työ tekijäänsä kiittää. Turun Historiallinen Arkisto 44. Tammisaari 1989.
- Hirn 1980 Hirn Sven, Seurustelumuodot ja julkiset huvit. Teoksessa Suomen kulttuurihistoria II. Porvoo 1980.
- Häggman 1993 Häggman Kai, Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. SHS. Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki 1994.
- Häggman 1996 Häggman Kai, Johdatus perhehistoriaan. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsinki 1996.

- Hörsell 1983 Hörsell Ann, Borgare, smeder och änkor. Ekonomi och befolkning i Eskilstuna bamla stad och Fristad 1750-1850. Studia Historica Upsaliensia 131, Uppsala 1983.
- Joutsimäki 1993 Joutsimäki Kirsti, Rouva Helena Sundbergin elämänvaiheet tamperelaisen porvariston elämän kuvastajana 1820-luvulla. Suomen historian lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto 1993. (Painamaton)
- Kaarninen,Markkola 1992 Kaarninen Mervi, Markkola Pirjo, Naishistoria murrosiässä. HAIK 1/1992.
- Karjalainen1994 Karjalainen Sirpa, Juhlan aika, Suomalaisia vuotuisperinteitä. Porvoo 1994.
- Klinge 1997 Klinge Matti, Keisarin Suomi. Helsinki 1997.
- Lakikirja 1927 Lakikirja sisältävä Suomen tasavallassa voimassa olevat osat 1734 vuoden Ruotsin valtakunnan lakia sekä liitteenä myöhemmin ennen tammik. 1. p.1927 julkaistuja lakeja ja asetuksia. Toim. Bruno A. Sundström ja Lauri Ailio. SKS Helsinki 1927.
- Lindström 1993 Lindström Dag, Skrå, ära och hantverkarkultur i Sverige ca 1350-1900. Kring arbetarkultur före industrialismen. Historisk Tidskrift 1/1993.
- Louhivuori 1915 Louhivuori O.W., Kunnallinen köyhäinhoitorasitus Suomen suurimmissa kaupungeissa ennen nykyistä kunnallishallitusta. Helsinki 1915.
- Luukko 1979 Luukko Armas, Vaasan historia II 1721-1808. Vaasa 1979.
- Manninen 1984 Manninen Merja, Kaupunkilaisnaisen asema Suomessa Ruotsin vallan aikana. Teoksessa Naiskuvista todellisuuteen. Tutkimusnäkökulmia naishistoriaan. Hämeenlinna 1984.
- Markkola 1995 Markkola Pirjo, Miehet, naiset ja historiallinen muutos; sukupuoli historiantutkimuksessa. HAIK 4/1995.
- Marklund 2004 Marklund Andreas, I hans hus. Svensk manlighet i historisk belysning. Umeå 2004.
- Mäkelä 1985 Mäkelä Anneli, Vaasan historia III 1809-1852. Vaasa 1985.
- Nikula 1981 Nikula Oscar, Kaupunkilaitos 1721-1875. Teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 1. Keskiajalta 1870-luvulle, Vantaa 1981.
- Ollila 2002 Ollila Anne, Tapoja, tunteita ja uskomuksia. Teoksessa Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto. Helsinki 2002.
- Papinsaari 1967 Papinsaari Raimo, Turun räätilien ammattikunta vuosina 1721-1809. Turun historiallinen arkisto XX, Turku 1967.
- Peltonen 1999 Peltonen Matti, Mikrohistoriasta. Tampere 1999.
- Rydén 1990 Rydén Göran, Hammarlag och hushåll. Om relationen mellan smidesarbetet och smedshushållen vid Tore Petrés brukskomplex 1830-1850, Uppsala 1990.
- Saukkonen 1959 Saukkonen Jussi, Käsityöläisammattikunnat. teoksessa Oma Maa, viides osa Toukokuu, Porvoo 1959.
- Schröder 1985 Schröder Wilhelm Heinz, Kollektive Biographien in der historischen Sozialforschung: Eine Einführung. Teoksessa Lebenslauf und gesellschaft. Zum Einsatz von kollektiven Biographien in der historischen Sozialforschung. Toim. Wilhelm Heinz Schröder. Stuttgart 1985.
- Sulkunen 1991 Sulkunen Irma, Retki naishistoriaan. Helsinki 1991.
- Tiitola 2002 Tiitola Riina, Vaasan herrasväen seuraelämästä 1830-1850-luvuilla. Teoksessa Biedermeier. Tikanojan taidekodin julkaisuja 4/2002. Vaasa 2002.

- Tilly 1985 Tilly Charles, *Retrieving European Lives*. Teoksessa *Reliving the past*. Toim. Olivier Zunz. Chapel Hill and London 1985.
- Vainio-Korhonen 1989 Vainio-Korhonen Kirsi, *Käsityöntekijä vai taloudenhoitaja. Naistentyötehtävät ja niiden taloudellinen merkitys turkulaiskultaseppien perheissä 1700-luvun jälkipuoliskolla*. Teoksessa *Työ tekijäänsä kiittää*. Turun Historiallinen Arkisto 44. Tammisaari 1989.
- Vainio-Korhonen 1994 Vainio-Korhonen Kirsi, *Kultaa ja hopeaa mestarien työkirjoissa. Suomen kultasepäntyö Ruotsin ajan lopulla valtakunnallista taustaa vasten*. Historiallisia tutkimuksia 182, Helsinki 1994.
- Vainio-Korhonen 1997a Vainio-Korhonen Kirsi, *Yrket i arv? Släkt- och äktenskapets betydelse i rekrytering av nya hantverkare*. Teoksessa *Fundera tar längsta tiden, sa skraddarn, då han sydde byxor*. Toim. Ulla Heino, Kirsi Vainio-Korhonen, Turku 1997.
- Vainio-Korhonen 1997b Vainio-Korhonen Kirsi, *Hantverkarhustruns levnadsbana i Åbo omkring år 1800*. Teoksessa *Fundera tar längsta tiden, sa skraddarn, då han sydde byxor*. Toim. Ulla Heino, Kirsi Vainio-Korhonen, Turku 1997.
- Vainio-Korhonen 1998 Vainio-Korhonen Kirsi, *Käsin tehty. Miehelle ammatti naiselle ansion lähde. Käsityötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Historiallisia tutkimuksia 200. Helsinki 1998.
- Vainio-Korhonen 2002 Vainio-Korhonen Kirsi, *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*, SKS Helsinki 2002.
- Widén 1988 Widén Solveig, *Änkeomsorg i ståndssamhället. Försörjnings- och understödsformer för prästänkor i Åbo stift 1723-1807*. Åbo 1988.
- Vilkuna 1973 Vilkuna Kustaa, *Vuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen*. Keuruu 1973.
- Wirilander 1974 Wirilander Kaarlo, *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721-1870*. Helsinki 1974.
- Vuorinen 2002 Vuorinen Heikki S., *Tautinen historia*. Tampere 2002.

LIITE 1

Tutkimuskohteena olevat naiset mestarin ammatin mukaan ryhmiteltyinä

karvariliitot	liitto ennen mestaria	avioliitto mestarin kanssa	uusi avioliitto	elinvuodet	kuolinikä
Ahlbäck Catharina		Grönstrand Carl		1776-	?
Ammelin Anna	Polerus	Bäcklund Jonas		1795-1857	62
Berg Anna		Turdin Petter		1774-1844	70
Berg Catharina		Rein Gustav		1787-1816	29
Berg Rebecka	Dahlsten	Westerberg Jakob		1765-1836	71
Bergsten Eva	Björnberg	Wsterberg Johan	Ahlgren	1803-1872	68
Hagman Anna		Holmqvist Jöran		1789-1844	55
Holm Magdalena		Zarenius Herman		1801-1878	77
Lechander Brita		Wettergren Olof	Brummert	1798-1876	78
kultaseppäliitot					
Gummerus Brita		Adlerberg Anders		1784-1827	43
Kihlman Margareta		Gestrin Anders		1790-1844	54
Simelius Johanna		Hartman Johan		1816-1875	59
Waxlax Margareta	Bäckström	Andström Johan A		1790-1869	79
räätiliitot					
Asp Maria		Ögren Johan		1797-1880	83
Bergsten Maria		Lindström Jöran		1759-1826	67
Djurman Catharina		Lindbäck Jakob		1782-1829	47
Hagman Anna		Gummerus Simon		1762-1849	87
Hillebrand Charlotta		Nyberg Fredrik Arvidsson Henrik		1806-1870	64
Hultman Greta		Appelgren Jonas		1788-1845	57
Sarin Anna		Rönnqvist Johan		1786-1829	43
Winblad Hedvig		Blomqvist	Wretman	1798-1867	69
Åkerbom Eva		Gummerus Michel		1765-1827	61
Åkerbom Maria		Engman Johan		1754-1836	82
suutariliitot					
Blomström Lovisa		Hägman Johan		1802-1843	40
Bränström Magdalena		Sundberg Gustav	Solfvin	1778-1850	72
Forsman Brita		Bergman Johan		1750-1829	79
Frilander Maria		Bränlund Erik		1777-	?
Laxberg Maria		Backman Petter		1767-1820	53
Nyström Anna		Lindholm Johan		1775-1863	88
Paulin Catharina		Blomström Johan		1772-1851	79
Rein Charlotta		Hartman Michel		1777-1857	80
Rönblad Catharina		Gummerus Carl		1801-1834	33
Röring Brita		Söderberg Carl		1787-1864	77
Sjöberg Catharina		Asp Daniel		1774-1861	87
Sundahl Maria		Hartman Carl		1798-1858	60
Walman Catharina		Lindroth Fredrik		1790-1840	50

Lähde: Hedman Karl, Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869.

LIITE 2

Kaksi elämäkertaa

Vuonna 1798 kahteen käsityöläisperheeseen syntyi tytär. Muurari Anders Sundahlin vaimo Liisa synnytti tammikuussa tyttären, joka sai nimekseen Maria Lovisa. Räättäli Lechanderin vaimo Maria synnytti puolestaan syyskuussa esikoisensa, joka sai kasteessa nimen Brita Catharina.

Maria Sundahl

Vielä 1800-luvun alkupuolella aviopuoliso löydettiin useimmiten oman säädyn piiristä, joten Mariakin meni 27-vuotiaana naimisiin suutarimestari Carl Gustav Hartmanin kanssa. Carl oli viisi vuotta Mariaa nuorempi, mutta nuoresta iästään huolimatta hänellä oli jo toimiva verstaas, jossa oli kolme kisälliä ja yksi oppipoika. Perheen toimeentulo oli turvattu ja Maria joutui heti naimisiin mentyään hoitamaan aikuisten muodostamaa kuuden hengen taloutta. Hän sai myös heti avukseen piian, mikä olikin tarpeen, sillä runsaan vuoden kuluttua perheeseen syntyi ensimmäinen lapsi, joka kuitenkin kuoli pian syntymänsä jälkeen.

Kymmenen vuoden kuluessa Maria synnytti kuusi lasta, joista kaksi kuoli imeväis-iässä ja yksi 9-vuotiaana. Marian apuna oli yleensä vain yksi piika, mutta vuotta ennen viimeisen lapsen syntymää perheeseen saatiin toinen piika, joka oli palveluksessa neljä vuotta. Hänen panoksensa oli varmaankin tarpeen, sillä talouteen kuului neljän elossa olevan lapsen lisäksi 9-10 työntekijää verstaan puolella. Suurin osa heistä oli oppipoikia, joiden tarpeista mestarin vaimon oli huolehdittava.

Maria jäi leskeksi 46-vuotiaana ja päätti jatkaa verstaan toimintaa. Hänen poikansa, josta myöhemmin tuli suutarimestari on saattanut olla mukana toiminnassa. Maria asui poikansa ja tämän vaimon kanssa, mutta mestariksi päästyään poika muutti muualle. Muutaman viimeisen vuoden ajan Maria ilmeisesti vuokrasi verstaastaan ja asui yhdessä tyttärensä kanssa. Maria kuoli 60-vuotiaana vuonna 1858.

Brita Lechander

Vaasan kapeille avioliittomarkkinoille oli muuttanut Ruotsista karvarinkisälli Olof Wettergren, joka pääsi mestariksi vuonna 1816. Samana vuonna Brita Lechander meni vain 18-vuotiaana naimisiin hänen kanssaan. Häissään Brita kantoi kruunua, mikä kertoi morsiamen koskemattomuudesta.

Karvarimestari Wettergrenin verstaassa oli yleensä yksi kisälli ja yksi oppipoika. Taloutta hoitamaan Brita sai heti naimisiin mentyään avukseen piian. Britan ensimmäinen lapsi syntyi noin kahden vuoden kuluttua avioliiton solmimisesta. Perheeseen syntyi kolme poikaa, mutta avioliitto katkesi jo kymmenen vuoden kuluttua miehen kuolemaan. Brita oli täyttänyt 29 vuotta jäädessään leskeksi.

Kolmen pojan lisäksi perheeseen kuului myös Britan äiti. Tässä tilanteessa Brita päätti jatkaa verstaan toimintaa kahden kisällin ja yhden oppipojan avulla. Noin kahden vuoden kuluttua Brita löysi uuden aviopuolison, Carl Brummertin, joka oli juuri ennen avioon astumistaan päässyt karvarimestariksi. Sulhanen oli noin kuusi vuotta Brita nuorempi ja näin Britan kohdalla toteutui se yleisimmin 1700-luvun puolella esiintynyt käytäntö, että kisälli meni naimisiin mestarin lesken kanssa.

Carl Brummertin verstaas kasvoi nopeasti suureksi ja siellä oli yleensä 5-6 työntekijää. Näiden lisäksi taloudessa oli renki sekä 2-3 piikaa. Näin myös Brita joutui Marian tavoin hoitamaan suurta taloutta. Tässä avioliitossa Brita sai vielä viisi lasta, joista nuorin syntyi hänen ollessaan yli 40-vuotias. Kolme näistä lapsista kuoli pieninä. Perheen ruokapöydässä oli tavallisimmin yli kymmenen henkeä. Vähitellen iän karttuessa Carl Brummert luopui verstaastaan toimittuaan aktiivisesti yli 40 vuotta. Molempien ikä oli tällöin jo korkea ja joidenkin vuosien kuluttua Brita kuoli 78-vuotiaana kolme vuotta ennen toista miestänsä.